APOSEL ONIRO KOYE

Aposelro Mande Tabango

Nga bukga ngaro oowooyi damoni ngu ngandiro, enengo koye ngu Anutro mande yoro ombuyingo. Nga bukga nga ngu, buk kootu erayaga Lukdo nakangoyingo. Nga bukno ngano ngu, Lukdo kirikiri oni (Aposel) guranangge nangge, nguro mandeye eyingo. Ko kirikiri oniro mandeye gidarega, enengo ingondudunonggo etenggo. Arisa, mande gidega ngu, Luk enengo doongeyimbo kenoro ingoro ngu, asa, ene naru gidega ngu, kirikiri oni (Aposel) nguya endeyoro, nguno oruwonggo. Nga nakayangga ngano ngu, Lukdo nakaya kande eraya kegidemboro guranangge (Gumi 16), nguno ngu kenowato. Lukdo ngandiro ete. Noore ngu tunootetooye ngu, asa, oni gidaregado yeyoro, ngandiro eyingo. Ene Pol ngu, Rom merako ya biyomimo oodoni, Lukdo nga bukga nga ngu, enendo nakangoyingo.

Ene Lukro ingonduduni ngu ngandiro: Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo nangge oni yanggango yunootoni, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo nangge, ene mete sobosobo Urungga ngu oowooyi Yisas, nguro mandeni keta mesarango ngu wesiyoro eyingo. Asa, Yisas oowooyimo enengo kirikiri oni, ngundo oo urungga ngu tero, onindo ngu oo ngu ma kenoyingo. Ene oo gabogaboyi gura gura tero, oni simoo bare oowooyingga mera bidodomo ngu kenoro,

Yisasro ingootoyi nowoondoyemo hamoo teyingo. Koretero oorengo ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya, ngundo Yisasro mandeni Yerusalem endemo nguno oni simoo bareno, mande keta mesarango wesiyoro eyingo. Asa, kootuyisina ngu oni sowe gidega ngu Pilip, ngundo ko mera gumisina saro ngu, mera oowooyi ngu Sameriya, ngusina Yisasro mandeni wesiyoro eyingo. Kootuyisina ngu, Polndo enengo dobookuriyi nguya ende mera oowooyingga endeyoro, Yisas Krayis nguro mandeni keta mesarango wesiyoro oni simoo bare yunoyingo.

Mande gura ngu, nga bukno ngano koretero oorengo ngu, Yuda oni simoo bare ngundo Yisasro nowoondoye hamoo teyingo. Ko oni sowe gidarega ngu nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Ene naru kootuyisina oni endesina oowooyingga oorootenggoku, ngundo Yisasro nowoondoyemo ingootoyi hamoo tewa. Kurimi oorengo, Yuda oni ngu, ko endesina oni oorootenggoku nguya gobooro ma bibitero, nowoondoye guranangge ma yeyingo. Ene Yuka Kundingi nguro koni-monggo Yuda oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, ene mete oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo nguya, nowoondoye guranangge yero bibitewanggo.

Enengo nakayano nguno, Lukdo ngu tabango oni, ko Rom Gabuman oni ngu etuyeroro, ngu oni sowengga Yisasno nowoondoye hamoo teyingo oni ngu. Ene ma tookungo yero, ene manggoye nguya ma toongooro sayingo. Ene Gabumanro tabango oni ngundo mande etoyi, ene mande

ma toongooyingo. Ngundiro nguro, ene naru bidodomo Yuda oni tabango, ngundo kirikiri oni ngu yoyoro, ya biyomimo yoyewero teyingo. Asa, ngu oogano ngunonggo nangge, Rom tabango oni ngundo ndadiro oo biyomingga erewero kenoro, Yisas enengo kirikiri oni ngu yoyoro mande wirikoweroyi yano ombuyingo. Ene ngundiro tero, Rom tabango oni ngundo mande biyomi gura ma kenoyingo.

Nga bukgano ngano ngu, Yuka Kundingiyimboro mandeni ngu ooroote. Yuka Kundingiyi ngundo ngu, yanggango urungga yunoyingo. Oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu, ene muri nenengo, ko ingondudu metemi nguya yunoyingo. Ene ge nga bukga nga oowooyi gura inowero ngu, asa, ge mete oowooyi ewa. Yuka Kundingiyi nguro koni ngu, ngu gome oorengo ewanggo.

Ngundiro nguro, nga bukno ngano mande gumi gumi oorooteku, ngu ngandiro:

* Nguro damoni, ko yanggangoni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngunonggo tunooteyingo. 1:1-5:42

* Ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu kowuri koorowooro, ene kowuri ngu dagayingo. 6:1-9:31

* Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo Yisasro mandeni keta mesarango ngu Yuda oni simoo bare ko Sameriya oni simoo bareno wesiyoro eyingo. 9:32-12:31

* Polro oore koretero endeyoyingo. 13:1-14:28

* Nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro tabango onindo Yerusalem endemo yowuruwooyingo. 15:1-41
* Polro oore eraya endeyoyingo. 16:1-18:23
* Polro oore kabusa endeyoyingo. 18:14-21:14
* Onindo Pol dowooro, yoro, Romno ombuyingo. 21:15-28:31

Yisasdo Kootuyisina Yuka Kundingiyi Yeni Ombuweroyimboro Eyingo

1-2 O Tiyopilas, kuri ngu bukgano nguno nondo nakangowonoku, ngu oo bidodo Yisasdo tero, ko mande nguya oni simoo bareno eyingo. Ngu ko ngu bidodo temukootoni ngu, asa, Anutdo Yisas yoro, sambono ko ooreyingo. Ene sambono ma ooreyingomo, ngu naruno ngu, Yuka Kundingiyi nguro yanggangonimonggo, Yisasdo kirikiri onino kuri ene sunggi yero, enengo koni teweroyi muringga nguro etuyeroyingo. Ngu bidodo nakangowonoku ngu!

3 Kuri ene ogingo urungga ingoro kumooro, kootuyisina ootoogero enengo kirikiri oni doongeyemo tunooteyingo. Ene ko oowooyingga tero, ene nguno ingootoyiga hamoo teni, ene keta ooroote. Naru onibi eraya (40) kirikiri onino tunootetoni kenoyingo. Ngu naruno, Yisasdo kirikiri onino, Anutro mande muriningga, ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu wesiyoro eyingo.

4 Yisasdo kirikiri oniya oode ngu, ene mande yunoro eyingo. Ye Yerusalem ende ngu ma yokowero, yengo ooga Awando yunowero mande

ero gosiyoro eyingonggaku, ngu sobowooya oriyi.
Kuri nondo yeno etoowe ingoyingongga ngu, ngu
Yuka Kundingiyi yoro, ero eyingongga ngu!
5 Sonoyeroyingo Yon, ngundo sonombo oni
simoo bare sono kundingiyi newendemo uro
gimuyingo. Ene naru bodaga nangge yokoro
ngu, Yuka Kundingiyi nguno nowoondoyemo om-
buwa, ero eyingo.
6 Ngu naruno, kirikiri onindo yowuruwooro,
Yisas sumoo inoro eyingo. Noorengo Oo Bidodo
Simburi Urungga, ataga nga narunggano ngano,
ge nga merangga nga Iserel oni kandeyemo yeyi,
ko tunootewa, bine? Sumoo eyingo.
7 Ene Yisasdo kirikiri onino gumi eyingo. Awa
Oo Simburi Urungga, enengombo nangge ngu sa
narungga ngu rogowoote. Yendo ngu narungga
ngu ingoweroyi kini.
8 Ene kootuyisina Yuka Kundingiyi omburo,
yeya oodoni ngu, ye yanggango yowanggo.
Ye ngunonggo noro mandene murine ngu
yootunoro, Yerusalem endemo oni simoo bareno
wesiyoro ero, Yuda oni bidodomo ero, Sameriya
oni bidodomo ero, toongero, yade oororo, mera
bidodomo, nguno noro mande muri yootunoro
ewanggo. Ero eyingo.

Yisas Sambono Ooreyingo
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

9 Yisasdo mande ngu ero yokootoni, kirikiri
oni kenootoyi, Anutro yanggangoni, ngundo
Yisas yoro yoro, oorero, goboore newendemo
utoni, nguro enengo kirikiri onikundo ko ma
kenoyingo.

10 Yisas ooretoni, kirikiri oni sambono
doongetero, kenondadangero oodoyi, asa,
sodedomangge sambono oni Engel eraya kirikiri
oni tanggeyemo dikaworiyo. Ngu oni erayaga
ngu nengguroyari ngu sarayi oorengo.
11 Oni erayagakundo eworiyo. Ye Galili oni,
ye ndatero ngano dikaro, ngunonggo sambono
doongetero oorootenggo? Nga Yisasga ataga ye
tanggeyemonggo Anutdo yoro, sambono ooreteni
kenootenggo. Nga Yisasga, nga nangge, ngandiro
ooretoni, kenootenggoku, ngundiro nangge, ene
kootuyisina ko ombuwa, ero eyingo.

Ene Oni Gura Yootunootoyi, Yudas Musiyomo

Tunooteyingo
12 Ngundiro etoni, Yisasro soweyeroyingo
Aposel onindo ngu mera puringga ngu yokoro,
ene Yerusalem ende ko oorowuyingo. Ngu mera
puringga ngu oowooyi ngu Olib. Ngu puringga
ngu Yerusalem ende ngu tanggeyimo.
13 Ene endemo uro, ene ya gura ya gumi awu
sanganimo nguno oorero oriyingo. Ngu oni ngu
oowooye ngu ngandiro: Pita, Yon, Yemus, En-
duru, Pilip, Tomas, Batolomeyu, Matiyu, Yemus
Alipiyas nguro nangoni, Yudas Yemusro nangoni,
ko, Sayimon. Sayimon, ngundo enengo mera ngu
yuto onindo sobowooweroyi ingonduduni kini.
14 Ngu oni ngu bidodo nowoondoye
guranangge yero, Anutno yemboongero
oruwonggo. Bare gura gura nguya, Yisas
nemi Mariya, Yisasro kone dobooyi nguya
yemboongero oriyingo.

15 Ngu naru gurano, oni bidodo ngu onibi kandegura, onibiga gura nguya (120) oruwonggo. Ngu naruno nguno, Pitando oni dobookuriyi, ngundo ootoogero, dikaro, mande eyingo.
16 Pitando eyingo. Ye dobookurine, nakangoyingo gura oorooteku, kurimi Yuka Kundingiyimbo Dewit manggowoomonggo Yudasro eyingo. Ngu oningga, ngundo oni gidarega oore etuyerootoni, ene Yisas dowooyingo. Ngu mandega ngu engge tewa. Ngu hamoo, ngundiro nangge tunootewo.
17 Kurimi Yudas nooreya oruwooto. Ene nga kongga nga, ene nooreya gobooro yowootowo. Pitando ngundiro eyingo.

18 Yudasdo oo biyomi teyingomu, nguro uriyingga yowoku, ngundo mera gura uriyoyingo. Ngu meranggano nguno, Yudas merako ukero, uro, utoro kawuyi pokomero, usekawuyi bidodo wendoni, ende ombutoni kumooyingo.
19 Kootuyisina, oni simoo bare bidodo Yerusalemno oriyingo, ngu Yudasro mande ingoro eyingo. Ngu merangga ngu oowooyi ngu Akelidama eyingo. Enengo mandenonggo ngu muringga ngundiro: ngu sidudaro mera.

20 Arisa, Pitando eyingo. Ngu oo nakangga ngu, Sam bukno ooroote. Ngu ngandiro:

Enengo mera ngu kingo orini. Oni gurado nguno ma oruwero kingo orini, eyingo. (Sam 69:25)
Sam bukga ngundo gura ete.

Oni gurado enengo koni ngu yowa, eyingo. (Sam 109:8)

21 Nguro ngu, ataga oni gura yootunowato. Ngu
oningga ngu, nooreya ko gobooro tewato. Ngu
oningga ngu, kuri urungga Yisas nguya endey-
owootomu, oni ngu gura yootunoro ewato.
22 Sonoyeroyingo Yonngga, ngundo oni simoo
bare sonoyeroyingo naruno, Yisas oni simoo
bareno ko damoni yero, tero, omburo, Anutdo
Yisas, noorenonggo yoro sambono oorewoku,
ngu bidodo kenoro, omburo, ataga nguya
ngundiro oni ngu gura yootunoro yewato. Ene
nooreya yowuruwooro, ko gobooro tero, Yisas
ko ootoogeyingo nguro muri yootunoro ewato.
Eyingo.

23 Arisa, ene oni eraya yootunoro eyingo. Gura
ngu Yosep, ene oowooyi gura Barabas etenggo.
Ene nangge oowooyi gura nguya ngu Yasitas. Oni
gura nguya, ngu oowooyi ngu Matiyas.
24 Oni bidodo Anutno yemboongero eyingo.
Urungga Oo Bidodo Simburi, ge oni bidodo
nowoondoye kenoro ingoote. Ge mete noore
etuyero, nga oni erayaga nga oone, ngu gedo
etuyeroya yootuno.
25 Ene Aposel kongga ngu yowa. Yudas ngu
kuri ko yokoro, Setanro ende biyomimo toongero,
nguno oruwa. Eyingo.
26 Arisa, oni erayagaku towooyeroro, ebe da-
gadaga tetoyi, Matiyasdo tunootete. Ngundiro
tunootetoni, ene yoro, kirikiri oni kande eraya
kegidemboro gurananggegakuno (11) yowuru-
wooyingo.

1,

2

Yuka Kundingiyi Ombuyingo

1 Naru kundingiyi, oowooyi Pendikos tunootetoni, nguno Yisasro kirikiri onindo ya gurananggemo yowuruwooro oruwonggo.
2 Sodedomangge oo ngguyi gura sambononggo ngguyi uro ombuyingo. Ngguyi ngu doogo yanggango urungga ngguyi ngundiro tero ombuyingo. Ngundiro omburo, ya ene oruwonggokungga ngu newendemo uro, ya newende ene bibiteweroyi yangga ngu, bidodo ndindi teyingo.
3 Ene kenoyingomu ngu, de soru ngundiro tunooteyingo. Ngu wirikoro Anutdo soweyeroyingo oni ngu ko oni gidarega, ngu yano oruwonggoku, ngu bidodo tabayemo songo songo bibiteyingo.
4 Arisa, Yuka Kundingiyi, ngundo kirikiri oni bidodo ene nowoondoyemo angeyingo. Ngundiro tetoni, ene mande bungeyi gura guranonggo mande etenggo. Yuka Kundingiyi enengombo mande gura gura yunootoni, manggoyemonggo ngundiro eyingo.

5 Yuda oni Anutro ingondudu tero oruwonggoku, ngu mera bidodomonggo mayero, Yerusalemno oruwonggo.
6 Oni simoo bare oowooyingga oorengo ngu nguyiga ngu ingoro, asa, ene sobiro omburo yowuruwooyingo. Omburo, dikatoyi, Yisasro kirikiri onikundo mande bungeyi gura guranonggo, oni enengo mandenonggo mande etoyi ingoyingo. Nguro ene soriyokoyingo.

7 Oni bidodo soriyokoro, ingondudu tero
eyingo. Kenoyi! Nga oni mande etenggoku
nga, ngu bidodo ngu Galili oni nangge!
8 Ndadiro nguro, noorengomo noorengomo
songo songo noorengo mandenonggo, mande
etoyi ingooteto.
9 Noore ngu Patiyan oni, Midiyan oni, Ilam
oni. Noore oni gidarega Mesopootemiya, Yudiya,
Kapadosiya, Pondas, Esiya,
10 Perigiya, Pambiliya, Igip, Libiya mera Sayirin
oni ko noore gidarega Romnonggo nguya ngano
omburo oorooteto.
11 Noore Yuda oni, ko, oni sowe gidarega,
ngundo Yudaro muri keyootenggoku, noore Kirit
oni, Arebiya oni nguya, noore bidodo ingootooye,
ene Anutro mandeni muri yanggangoni, ngu
noorengo mandenonggo mande wesiyoro etoyi
ingooteto, ero eyingo.
12 Ngundiro ero, ene bidodo soriyokoro, burib-
ari urungga ingoro, enengo nangge mande ero
ingoro eyingo. Nga mande etenggoku nga ngu
damoni ndadiro? Eyingo.
13 Ene oni gidaregado yomooyunoro, mande
ero eyingo. Ene Wayin sonoyi urungga biyomi
oorengo nero, nguro ngundiro mande etenggo,
ero eyingo.

Pitando Mande Wesiyoro Eyingo

14 Asa, Pitando kirikiri oni kande eraya
kegidemboro guranangge nguya dikayingo. Ene
manggaru tero, oni simoo bareno eyingo. Ye
Yuda oni simoo bare, ko, ye ngano Yerusalemno
oorootenggoku, ye sodeyeya noro mande nga

gome ingoya, ye nguya nga mandega ngaro muri
ngu gome ingoyi!
15 Yendo ngu ingootenggoku, nga oni nga Wayin
sonoyi urungga nero, mande ngandiro, ero in-
gootenggo. Ene hamoo oorengo kini, ene sa
gaboyi naru kandegura gidemboro namoraya
nangge teteku nga (9:00 am)!
16 Ene nga mandega nga, ngu Anutro in-
gondudu eyingo oni, oowooyi Yowel, ngundo
kurimi ngandiro eyingo.
17 Anutdo ewo. Naru wenga namokono tetoni
ngu, noro Yuka Kundingiyi nguro yanggan-
goni ngu soweyootoowe, oni simoo bareno
uwa. Yengo simoo namboye ngu Anutro in-
gondudu eyingo oni ewonggoku, ngundiro
nangge ngu wesiyoro ewanggo. Noro oo
gura gura yengo simoo oore nguno gaboya
gaboya oo etuyerowano. Yengo oni do-
godogoni ngu gabono etuyerowano.
18 Yo, ngu narunggano nguno, noro Yuka
Kundingiyi nguro yanggangoni wendootoowe,
noro ko oni simoo bareno nguya uwa. Ene
ngunonggo noro mandene, muri Anutro
ingondudu eyingo oni ngundiro eyingomu, ngu
wesiyoro ewanggo.
19 No sambono awuno, ko, merako ngano nguya,
nondo muri songo oorengo gura onindo ma
teweroyimu, ngu tewano. Ngundiro tetoowe, ngu
sidudaro, de soru, wooro sobugo urungga ngu
tunootewa.
20 No sa yewe ooreri tunootetoni, kombo yewe,
dagoyi sidudodo ngundiro yewa. Kootuyisina
Oo Simburi Urunggaro naru urungga duri-

darinidodo tunootewa.
21 Ngundiro tetoni, oni simoo bare ene Anut Oo
Simburi Urungga nguro oowooyimo meno eteng-
goku ngu, Anut enengo kandeyibo yodowooro
yoyootoni, enengomboya oruwanggo. Anutro
ingondudu eyingo oni, Yoweldo ngundiro eyingo.
(Yowel 2:28-32)
22 Ye Iserel oni, ye nga mande nga ingoyi!
Yisas Nasaret oni, Anutdo muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyimu ko tero, Anutdo
Yisas kandeyimo yewo. Yisas oo ngundiro tetoni,
nguro oni simoo bare kenoro ingoro, ene Anutdo
soweyootoni ombuyingo.
23 Anutdo kurimi oorengo Yisasno oo
tunootewerroyi ngu ingoro, kuri mande
gosiyoyingo. Ngu ngandiro: Oni Yisas yoro,
ye Yuda oni, ko, oni biyomi gidarega nguya ngu
kandeyemo yunowa. Yo, ene ye hoorooweyeroro,
Yisas de omukondi sanganimo sanggawero utoyi
kumooyingo.
24 Yisasdo ogingo urungga koorowooro ku-
mooyingo. Ene Anutdo ogingonggaku, ngu an-
dangetoni, mere yokootoni, ko keta yokutu-
wooyingo. Kumoo nguro yanggangonimbo Yisas
dowooweroyi nguya kini.
25 Yo, kuri Dewitdo ngu Yisasro mande, ero
eyingo.

No Oo Simburi Urungga doongenemo suwooyi
sano dikaro ooroote. Ene kandene
koondosina ootooro, ngu oo bidodomo
hoorooweneroyingo.

26 Nguro ngu, nowoondone manggone bidodo oni
oni teteno. Gowene nguya oo sumangeyi nguro

sobowoowano.
27 Anut ge noro bine yokootoyi, kumoo musiyomo ma oruwa. Kini, gengo oni kundingiyi ma yokootoyi, ene mereno buwoo yewa.
28 Gengo endeyoyingo muri gome ngu kuri etunerowo. Dewitdo ngundiro eyingo. (Sam 16:8-11)

29 Pitando eyingo. Ye dobookurine, nondo noorengo osinani Dewitro nenengo tunoo etoowega ingoyi. Ene kurimi kumootoni merengooyingo. Enengo mereni ngu ataga nguya oodoni, kenootetoku ngu.
30 Ene Dewit ngu Anutro ingondudu eyingo oni. Ngu ene ingoyingo, Anutdo mande ero gosiyoro, ngandiro eyingo. Nondo gengo sowengge gura (Yisas) yetoowe, ngundo gengo mera ngaro oni sobosobo koreteyingo musingge ngu yowa, ero eyingo.
31 Anutdo oo teweroyi ngu kuri Dewit etungootoni, kenoro, Anutdo Krayis yeni ko ootoogeweroyi ngu nguya eyingo. Anutdo ene ma yokootoni oni kumooyingomboro musiyomo ootooro, nguno goweyi ma buwoo yewa.
32 Ngu Yisasga ngu Anutdo kuri yokutuwootoni, noore bidodo kenowootoku, nguro eteto.
33 Ataga ene kuri eweyi Anut tanggeyimo awuno oorero, Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitero ooroote. Ene eweyi Anut kandeyimonggo Yuka Kundingiyi inowero kuri mande ero gosiyoyingomu, ngu yowo. Nguro ataga nga ooga nga soweyootoni, ye kenoro ingootenggo.

34-35 Dewitdo ngu ene sambono ma ooreyingomo, ene Yisasro mande ngandiro eyingo.

Anut Oo Simburi Urungga, ngundo noro Oni Urungga nguno ngandiro eyingo. Ge no kandene koondosina bingaminidodo bibite. Kootuyisina gengo mundi oni nondo yoyewe, gengo kengge damonimo oorowuwanggo. Anutdo ero eyingo. (Sam 110:1)

36 Arisa, ye Iserel oni simoo bare, ngu gome ingoyi! Ngu Yisasga yendo dowooro, de omukondi sanganimo sanggawero utoyi kumoowokungga ngu, Anutdo ene Oo Bidodo Simburi, rogo teyingo. Ene Krayis, noorengo yoyowero sunggi yeyingo oni oorooteku ngu! Pitando ngundiro eyingo.

Oni Simoo Bare Oowooyingga Nowoondoye Yowoorengoro, Sono Kundingiyi Newendemo Uro Gimuyingo

37 Oni simoo barekundo ngu Yisas ureyi kumooyingo mandega ngu ingootoyi ngu, ngundo nowoondoyemo utoni, ene hamoo ingoro, nguro ene Pitano, Yisasro soweyeroyingo Aposel oni gidaregano nguya sumoo eyingo. Ye dobookurinani, noore ndawu ooga tewato? Ero eyingo.

38 Ene ngundiro sumoo etoyi, Pitando oni simoo barekuya gumi eyingo. Ye komo nowoondoye yowoorengootoningga, ye Yisas Krayis oowooyimo sono gimuro ngu, asa, ye enengo oni tewanggo. Ye ngundiro tetoyi ngu, Anutdo yengo weti mbumbuwa andangero,

kabeteyunoro, Yuka Kundingiyi ngu ye kingo duwoo yunowa.

39 Anutdo Yuka Kundingiyi ye yunowero, yengo simooye, ko, oni simoo bare mera gidaregasina nguya yunowero, mande kuri ero gosiyoyingo. Yo, Anut noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni simoo bare kuri rogo tewoku, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowanggo, ero eyingo.

40 Pitando mande gura gura oowooyingga ero mamanayeroro, ingonduduye yokutuwooro eyingo. Ye ingonda teyi! Kinitetoni ngu, ye oni biyobiyomi nguya oonootewanggo, ero eyingo.

41 Oni simoo bare Pitaro mandeni hamoo ingoro, Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ene sono kundingiyi nguya newendemo uro gimuyingo. Ngu narunggano nguno, Anutdo oni simoo bare oowooyingga oorengo (3,000) ngu yoyoro, nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngudodo soweyoyingo.

Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Oni Simoo Bare Nguro Muri Gome

42 Naru bidodomo, ene Anutdo soweyeroyingo Aposel oni nguro mande ingowero etuyerowonggoku, ngu gome ingoro, ene ngunonggo dobookuriye hoorooweyeroweroyi koyi ngu tero, oowari gobooro nero, Anutno nguya yemboongeyingo.

43 Ngu narungga nguno, Yisasro kirikiri oni, ngundo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu oowooyingga tetoyi, oni simoo bare

bidodo ngu kenoro ngu, ene Anutno ingondudu urungga teyingo.
44 Oni simoo bare bidodo Yisas Krayis nguro nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ene nowoondoye guranangge yero, ene ngunonggo enengo oo sitowi ngu gurado noromu nangge, ero ma eyingo. Kini, oo ngu oni bidodoboro ingowonggo.
45 Ene mera oo gura oni gurano uriyoro ngu, nguro digi beyeni yoro, wirikoro bayetetoyi, oni simoo bare oo wenonoro, ngundi, oowariro kumootenggoku yunoyingo.
46 Naru guranangge nangge, ene Anutro yowuru yano Tembel yowuruwooro, gobooro oruwonggo. Ene ya gurano gurano nguya oowari nero, nowoondoye ngu guranangge yero, oni oni tero, oni songo songo oowari yunoro, yoro neroruwonggo.
47 Suwooyi sano, ene Anut bingami okooro oruwonggo. Simoo bare bidodo doongeyemo nowoondoye gome metemi oodoyi, yeyoro, gome tetenggo ero eyingo. Naru guranangge nanggemo, Oo Bidodo Simburi, ngundo oni simoo bare gidarega yoyootoni, eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, Anutro nowoondoyemo hamoo tewonggoku oni watangga, ngu soweyerowo.

3

Oni Gura Keyi Biyomimu Mete Teyingo

1 Naru gurano, Pita Yon eraga yemboongeweroyi naruno suwootetoni sa andusinanggo ngasina doongeteteku, ngu

naruno, (3:00 pm) Anutro yowuru ya Tembel nguno ooreyingo.

2 Oni gura nguno oruwoku ngu nemimbo bisiyoyingo naruno oororo, ataga nguya keyi biyomi oriyingo. Naru bidodo ngu oni keyi biyomingga ngu sumooro, koorowooro, mayero, ngu Tembel yamukongga, oowooyi ngu gome oorengo, nguno yeroruwonggo. Ngu oningga nguno oodoni, oni Tembel yano uwero mayetoyi, yeyoro ngu, ene ngu oni nguno digi beye ooro ngguyinggayi tero, kira eroruwo.

3 Ngu oningga ngu Pita Yon eraga yeyootoni, Tembel ya newendemo nguno uwero tetori ngu, oo ene inoweroyimboro kira eyingo.

4 Pita Yon eragado oninggaku kenootori, Pitando eyingo. Ge doongeteya, noore yeyo! Eyingo.

5 Etoni, ene nguro erayagakusina yowoorengoro, ngandiro ingoyingo. Oo gura nunowero, eteriku ngu, ero ingoyingo.

6 Ene Pitando eyingo. No digi beye kini. Ene no oo gura mooremu ngu gunowero. Ngu ooga ngu Yisas Krayis Nasaret oningga, ngu oowooyimo no geno eteno. Ge ootoogeya oorowu! Eyingo.

7 Ngundiro ero, Pita kandeyi koondosinanggo dowooro, okootoni, ootoogeyingo. Arisa, sodedomangge bodowo keyi kendibiyi ngu bidodo yanggango yetoni, wimbuyi nguya yanggangododo tetoni, ootoogero dikayingo.

8 Ngu oninggaku dikaro piparero endeyoyingo. Ene nguya eragaya ngu Tembel ya newendemo uro, endeyoro, piparero, omburo tero, oororo, Anut Oo Simburi ngu bingami ero okooyingo.

9-10 Ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo
ngu oningga kenootoyi, ene keyi mete tero, ene
piparero oororo omburo tero, Anut oowooyi
bingami urungga okootoni, ngu kenoro, ingoro,
eyingo. Nga oningga nga nangge, ngu Tembel
yamuko oowooyi gome oorengo, ngu dabemimo
bibitero, digi beye ooro suwooyi sano ngguy-
inggayi tero, ero oruwoku ngu oninggaku nga!
Ene ngundiro ingoro kenoyingo, ngu ene ataga
mete tetoni, nguro ene sori yokoro, ene nguro
ingondudu oowooyingga teyingo.

Pitando Tembel Nguno Mande Wesiyoro Eyingo

11 Oni keyi biyomingga mete tewoku, ngundo
Pita Yon eraga yodowootoni ngu, oni simoo bare
bidodo kendutero, omburo, Tembel yasiriko,
oowooyi Solomon, nguno yowuruwooyingo. Ene
ngu kenoro, sori urungga yokoyingo.
12 Urungga soriyokoro tetoyi, Pitando ngundiro
kenoro, simoo bare mande yunoro eyingo. Ye
Iserel oni, ye ndawugaro sori yokootenggo?
Ndatero ye noore yeyondandangero, noorengombo
nangge noorengo yanggangonarimo ingondudu
gomemo, nga oningga nga tetoore,
mete tero endeyoote, ero ingootenggo? Hamoo
oorengo ngundiro kini! Anut enengombo nga
oningga nga yomosiyoyingo!
13 Yo, Anut ngu Ebaraham, Ayisak, Yekob
nguro Anut noorengo osi sambanani nguro
Anut, ngundo enengo ko oni Yisas nguro
bingami okoote. Ene ngu oningga ngu nangge,
yendo mundi oni kandeyemo yeyingo. Mera
ngaro sobosobo oni Payilat, ngundo yokootoni,

toongeweroyimboro etoni, ene yendo sobosobo doongeyimo Yisas kootu inoyingo.
14 Ene yendo ngu oni kundingiyi, ene oni gome nenengo oorengongga ngu kootuyinoyingo. Kootuyinoro, yendo Payilatno meno manggaru tero eyingo. Oni gura oni ureni kumooyingongga ngu andange! Eyingo. Ngundiro etoyi, Payilat, ngundo ngu oni biyomingga ngu andangero, ye yunoyingo.
15 Enendo nangge ngu, keta oruweroyi nguro Simburi, ngundo noore yoyoro, sugi sugi keta oruweroyi ooreko yoyeweroyi ngu, ene yendo ngu ureyi kumooyingo. Ene Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo. Noorengombo nangge kenoro, nguro mandeni yootunoro eteto.
16 Yo, noore Yisas oowooyimo ko yanggangonimo eneno nowoondonari hamoo tetoore, nga oningga nga mete tetoni, kenootenggoku nga! Yo, ene Yisas oowooyimo, ko enengo newende hamoo teyingo muringga, ngundo nangge, ene yeni mete teyingo.
17 Hamoo, dobookurine, no ingootenoku, ye yengo tabango oni nguya ngu gome ma ingoro, nguro ye ngu muringga ngu teyingo.
18 Ene kurimi ngu, Anutro ingondudu eyingo oni ngu bidodo manggoyemo, Anutro mande yootunoro eyingo. Enengo Krayis ene komo ogingo ngu koorowoowa. Ngu muringga ngu yendo kuri tewonggoku, ene ngu mandega eyingongga ngu, ngu engge tunooteyingo.
19 Nguro ngu, ye komo ingonduduye yowoorengoya nowoondoyemo hamoo teni. Ngundiro

tetoyi ngu, Anutdo yengo weti mbumbuwa bidodo yonggurumooro andangetoni, asa, yengo nowoondoye ngu sarayi oorengo tunootewa.

20 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Oo Bidodo Simburi ngundo yanggango keta ngu yeno tunootetoni, ngu Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngu yeni yeno ombuwa. Ngu oni Yisasga Anutdo ene kuri rogowooyingo.

21 Ataga Yisas sambono ootooro, kootuyisina Anutdo oo bidodo ko yeni keta nangge tunooteweroyi narungga ngu, ngu sobowooro oode, ngu naruno nguno, ene ko ombuwa. Kurimi enengombo Anutro ingondudu eyingo oni kundingiyi manggoyemo, ngundiro eyingo.

22 Mosesndo ngandiro eyingo.

Yengo Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo yengo kewooroyemo oni gura yoro yetoni, ngundo ene Anutro ingondudu eyingo oni gura no ngandiro tunootewa. Ye ngu komo enengo mandeni ingoro, nguro yeno oo eteku, ngu bidodo keyoro oruwanggo.

23 Oni bidodo ngu Anutro ingondudu eyingo oningga nguro mandeni ma ingootenggoku, asa, ene Iserel oni kewooroyemo ma oruwanggo. Anutdo andangeyerootoni oonootewanggo. (Dutoronomi 18:15,18,19)

24 Kurimi Anutro ingondudu eyingo oni, ko, Samuwel nguya, ngundo oo kootu kootu tunooteweroyi narungga, nguro eyingo.

25 Ye ngu Anutro ingondudu eyingo oni nguro simooye oorootenggo. Ye ngu Anutdo sunggi mandega ero gosiyoyingo, nguro oo yengo osi

sambayemo yeyingongga, ngu yootenggo. Ene osiye Ebarahamno eyingo.

Gengo simoonggemonggo mera bidodomo oni simoo bare kumana yowanggo. Ero eyingo. (Yenesis 22:18; 26:4)

26 Anutdo enengo ko oni Yisas ngu koretero soweyootoni, yeno ombuyingo. Ngundo hoorooweyeroro, kumana ye yunowero ombuyingo. Yo, ene omburo hoorooweyerootoni nowoondoye yowoorengoro, yengo muri biyomi ngu yokoyi. Ero nguro ombuyingo.

4

Ene Pita Yon Eraga, Ya Biyomimo Yoyeyingo

1 Pita Yon eraga oni simoo bareno mande wesiyootori, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi; Anutro Tembel nguro me oni tabango koreteyingo oni; ko, Sadusi, oni kumooro ko ma ootoogewanggo eyingo oni, ngudodo mayero tunooteyingo.

2 Ngundo Pita Yon eragado simoo bare mande yunoro, Yisas merenonggo ko ootoogeyingo nguro mandeni wesiyoro ero, ko, oni kumooyingomu ko ootoogewanggo ngu nguya wesiyoro etori ingoyingo. Ene ngundiro ingoro, nguro ngu, ene sanggiri urungga tewonggo.

3 Ngundiro nguro, ene Pita Yon eraga yo-dowooro, ya biyomimo yoyeyingo. Suwootetoni nguro, yangenigogo mandeyari tewato.

4 Ene ngu naruno, oni simoo bare urungga biyomi eragaro mandeyari ingoro, Yisasno nowoondoyemo hamoo tewonggo. Ngu 5,000 oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo.

Pita Yon Eragaro Mandeyari Tabango Oni Yowuru Doongeyemo Wirikoyingo

5 Sengetoni suwoononggo ngu naruno, sobosobo oniku, enengo yowuru yaro tabango onikudodo, mamana mande etuyeroyingo oni ngu bidodo Yerusalemno mayero yowuruwooyingo.
6 Ngundo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni urungga, oowooyi Anas, nguno yowuruwooyingo. Kayiyapas, Yon, Alekisanda oni urungga, ko, Anas nguro dobookuringo gidarega ngu bidodo nguya mayero yowuruwooyingo.
7 Pita, Yon eraga ngu, oniku doongeyemo yoyeyi, dikatori, sumoo yunoro eyingo. Ndadiro tero, yari ngu oningga ngu mete yomosiyowari? Yari ndawu yanggangonggano, ko tewori? Ene sumoo eyingo.
8-9 Ene ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yuka Kundingiyi, ngundo Pita ingondudunimo uro, angetoni, enebana eneya eyingo. Ye Iserel sobosobo oni, ye oniro tabango oni, ye bine noorendo oni keyi biyomingga hoorooweworoku, nguro sumoo yunowero etenggo? Ye ngu ingowero, bine?
10 Nguro ngu, arisa, ye, ko, ye bidodo Iserel oni, ye gome ingoyi! Ngu oni keyi biyomingga ngu, Yisas Krayis Nasaret oningga ngu

oowooyimo, ene mete tewo. Ene ataga ye doongeyemo dikate. Yendo Yisas de omukondi sanganimo sanggawero utoyi, kumoowokungga ngu, ene Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Ngu Yisasga, ngundo nangge oni keyi biyomingga ngu yeni, mete tewoku ngu!

11 Anutro bukno, Anutdo ngu Yisasro mande ngandiro eyingo:

Nga ya ungoo ndonggoromingga nga, ye ya yeweroyi onindo, ero yokowonggo. Ene ataga ngu ya ungoo ndonggoromi ngu, ene ya nonggini koreteyingo. Ero nakangoyingo. (Sam 118:22)

12 Yisasdo nangge ene mete oni simoo barero nowoondoye yoonenengoro, hoorooweyeroro, ko yoyowa. Yo, Anutdo Yisas rogowootoni, ngundo nangge, noore ko yoyoweroyi inoyingo. Mera bidodomo, oni gura oni ngundiro hoorooweyeroweroyi nguya kini. Pitando eyingo.

13 Ero yokootoni, asa, yowuruno onikundo Pita Yon eraga yeyootoyi, mande yanggayanggango yootunoro, etoyi, ene erayaga ngu, ene ma sosoreyingo. Yeyoro, ene ingoyingo. Pita Yon eraga ingondudu yano Skul ma teyingo. Ene kingo oni ooroote, ero nguro oniku ingondudu urungga tero ingoyingo. Erayaga nga ngu kuri Yisasdodo endeyoyingo, ero ingoyingo.

14 Ene tabango onindo ngu oningga goweyi mete tewoku kenootoyi, Pita Yon eragaya dikatoni, nguro ngu, ene eragado mandeku gumi gura ma eyingo.

15 Ngundiro nguro, ene erayaga nguya eyingo.
Tabango oniro yowuru ya yokoya, endesina
ooreri! Etoyi ngu, asa, Pita Yon eraga endesina
ooretori, tabango onikundo enengo nangge
mande ero, ingoro eyingo.
16 Noore oni erayaga ngu ndadiro teyunowato?
Oni erayaga, ngundo ngu muri songo gura onindo
ma teweroyimu ngu teworiku, ngu oni simoo
bare Yerusalemno ngu kuri ingomukowonggo.
Nguro ngu, noore nguya ma oongoowato.
17 Ngu ooga ngu mera bidodomo ero ingowang-
gokuro, nguro noore mande yanggango oorengo
eneno ewato. Yari oni simoo bare gidaregano
Yisas oningga ngu oowooyi ko ma ewero, ero
ewato.
18 Ngundiro ero yokoro ngu, arisa, ene eraga
ngu ko negoyerootoyi, yano ko ombutori, mande
yanggango oorengo eyingo. Yari Yisas oningga
ngu oowooyi oni gidaregano, ko ma ero endey-
owero. Hamoo oorengo, yari ngu kongga tero,
simoo bare ma etuyerowero, ero eyingo.

19-20 Ngundiro etoyi, eragado mandeye gumi
eworiyo. Noorendo Anutro mande yokoro,
ye manggoye keyowaroku ngu, Anut doongey-
imo ngu mete bine? Ngu yengombo ngu in-
gondandangeya wirikoyi. Noorendo ngu ene
manggowoomo ingoro, doongenarimbo nguya oo
bidodo kenoyingomu, nguro ngu, noore komo
ma yokowaro. Kini, noore tunoo yootunoro, ero
endeyowaro, eyingo.

21 Ngundiro etori, nguro oni simoo bare Anut
oowooyi bingami okootoyi, tabango oniku eraya-
gado oo teworiku, nguro ogingo yunoweroyi gura

ma kenoyingo. Tabangoku ngu simoo barero sosorero, ngundiro nguro, ene mande yanggango oorengo eragano manggaru tero, yeyoro, ero yoyokootoyi, ende oorero sawori.

22 Pita Yon eragado oningga yomosiyoworiku ngu, dagoma onibi eraya (40) ko dagoma gura nguya yokoro oodoni, yomosiyowori.

Anutno Nowoondoye Hamoo Teyingo Oni, Ngundo Yanggango Yowero Anutno Yemboongewonggo

23 Asa, Pita Yon eraga yowuruno saro, dobookuriyari tanggeyemo ko oorowuworiyo. Oororo, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, oniro tabango onidodo, ngundo mande mande ewonggoku ngu, ngu bidodo wesiyoro eworiyo.

24 Etori, dobookuriyari ngu mande mande ngu ingoro, yowuruwooro, nowoondoye bidodo guranangge yero, Anutno ngandiro yemboongero eyingo. Anut ge sambo, mera, wendeyi, ko, wendeyi ngu newendemo oo yetoyi oorootenggoku nguya, ngu bidodoboro Simburi Urungga.

25 Kurimi Yuka Kundingiyi, ngundo noorengo osinani Dewit gengo kirikiri oningga, ngu manggowoomo tunootero, ngandiro eyingo.

Ndawugaro oni sowe gidaregado Yuda oni kini, ngundo sanggiri urungga tetenggo? Ndawugaro, endeni endeni oni nguya ingondudu gura gura buribari tero, Anut yomburiyoro tetenggoku, ngu ingondudu kini ngundiro?

26 Mera oni bidodoboro sobosobo oni
koreteyingo, tabango oni ururu nguya
yowuruwooro ootoogero ngu, Oo Bidodo Simburi
ngu ebe urewero tetenggo. Ngundiro tero,
enengo Krayis noore ko yoyowero oni Anutdo
soweyootoni, ye nguya ebe urewero tetenggo,
ero eyingo. (Sam 2:1,2)

27 Hamoo oorengo, Herod, Pondiyas Payilat
nguya oni sowe gidarega, Iserel onidodo ende
urunggano yowuruwooro, Yisas gengo ko oni
kundingiyingga, noore ko yoyoweroyi oningga,
gedo rogo tewoku, ngu ebe ureweroyimboro.
28 Yo, ene yowuruwooro, Yisasno oo
tewonggoku, ge kuri yanggangongge
ingonduduge ngu bidodo rogo teyunowoku,
ngundiro nangge teyingo.

29 Nguno ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
tabango onindo mande yanggayanggango
nooreno etenggo. Nguro ngu, ge ataga
ingondudu teya, ge komo yanggango noore
yunoya, hoorooweyeroya, gengo mandega nga
yanggangonidodo wesiyoro ero, ma sosorewato.
30 Anut, gedo mete sayi oni yomosiyerootooga,
ene mete teyi. Gedo mete mande mande
songo onindo ma teweroyimu gura gura bidodo,
Yisas gengo ko oni kundingiyi oowooyimo yega
tunooteni. Erayaga ngundo ngundiro yem-
boongero eyingo.

31 Ene yemboongero yokootoyi ngu, yangga
yowuruwooro, bibitero, oruwonggoku yanggaku
imimi ngundiro yokutuwooyingo. Ya yokutu-
wootoni, Yuka Kundingiyi omburo, ngundo oni

nowoondoye songomo songomo siriyoro, yanggango yunootoni, ene ngunonggo Anutro mandeni ngu yanggango mete wesiyoro ero, ene ma sosoreyingo.

Kristen Oni Bidodo Nowoondoye Guranangge Yeyingo

32 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu bidodo nowoondoye guranangge yero, ene ingonduduye nguya guranangge yeyingo. Nguro ngu, oni gurado enengo oo gura kenoro yoro, ngu noromu nangge, ero ma eyingo. Kini, oo ngu oni bidodoboro, ero eyingo.

33 Aposel onindo Oo Bidodo Simburi Yisas merenonggo ko ootoogeyingo, Anutro yanggangoni urungga oorengo, nguro muri wesiyoro ero, koyi teyingo. Nguro Anutro sumange urungga, oni simoo baredodo eneno oruwo.

34 Oni bidodo yaye, meraye, oowariye, koye, ngudodo oni gidaregano uriyoro ngu, nguro beyeni ngu bidodo yoro, mayero yowuruwooyingo. Ngundiro nguro, ene kewooroyemo oni gura ootooro, ma wenonoyingo. Kini, ene bidodo oo sitowi rogoyimo.

35 Ngu beyeku Yisasro soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo watayeyingo. Yisasro soweyoyingo Aposel onindo ngu beyeku yoro, rogono rogono bayetero, yunoro oriyingo.

36 Yisasro soweyoyingo Aposel oni kewooroyemo oni gura oowooyi Yosep, nguno oruwo. Yisasro soweyoyingo Aposel onindo oowooyi gura Banabas, ero ewonggo. Ngu oni

oowooyingga ngu muri ngandiro: oni yanggango yunoweroyi oni. Eyingo. Banabas ngu Liwayi oni gura meradoni ngu Sayiparas, ngunonggo ombuyingo.

37 Banabasdo enengo mera gumi gura oni gurano uriyoyingo. Uriyoro, nguro beyeni ngu yoro, Yisasro soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo yeyingo.

5

Ananayiyas Sapayira Biyomi Teyingo

1 Oni gura oowooyi ngu Ananayiyas, ngu bareyi oowooyi Sapayira. Ananayiyas ngundo enengo mera gumi gura onino uriyoyingo.

2 Uriyoro nguro beyeni gumi nangge yoro oororo, Anutro soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo yeyingo. Gumi ngu enengo oongooro yokoyingo. Ngundiro tetoni, bareyi nguya kenoro ingoyingo.

3 Pitando beye ngu kenoro eyingo. Ananayiyas, ndatero Setando nowoondogemo uro yootoni, nguro ge Yuka Kundingiyi ganangowo? Ge mera nguro beye gumi gengo oongooro yokowoku ngu!

4 Kuri mera ngu ma uriyoyingomo, ngu merangga ngu gengomu kini, bine? Kootuyisina ngu merangga ngu onindo uriyootoyi, nguro beyeni ngu gengombo bine sobowoowero? Ndawugaro, ge ngu muringga ngu gengo ingonduduno nangge, ngu ingoro ngundiro tewo? Ge oni ma ganayerooteku, kini, ge Anut ganangowo. Eyingo.

5 Ananayiyas ngu mandega ngu ingoro, ukero
uro merako kumoo oorengo teyingo. Oni simoo
bare nguro mandeni ingoro ngu, ene sosoreyingo
urungga teyingo.
6 Simoo oore gidarega ootoogero, Ananayiyas
bingonggaku yoro towi kumbabo doobengoro,
yoro saro merengooyingo.
7 Kootuyisina, sa gaboyi naru kabusa yokoro (3
awa) Ananayiyas bareyi ombuyingo. Ene kameyi
kuri kumoowoku, ngu ene ma ingoyingo.
8 Pitando Sapayiraya, eyingo. Yari merangga
uriyoworiku, nguro beyeni nga nangge, ngundi
kini? Etoni ngu, Sapayirando eyingo. Yo, nga
nangge. Eyingo.
9 Ngundiro etoni, Pitando Sapayirano eyingo.
Ndatero nguro, yari mande guranangge ero
gosiyoro, yari Anut Oo Simburi nguro Yukani ngu
ganangooteri? Ingo! Kamengge sumooro meren-
gootenggoku oniku omburo yamukono dikateng-
goku, ngundo ge nguya ngundiro kooronggeroro
oorowuwanggo. Eyingo.
10 Arisa, ngundiro etoni, sodedomangge Sa-
payira ukero uro, Pita keyi damonimo ku-
mooyingo. Simoo oore ya newendesina uro, ngu
barega ngu kuri kumoowoku, kenowonggoku
ngu, arisa, ene yoro sumooro oororo kameyi
merengoowonggoku mere tanggeyisina meren-
gooyingo.
11 Kristen oni simoo bareku, oni gidarega nguya
ngu ingoro ngu, sosorero mbooro yureyingo.

Oo Muri Gura Gura Yisasro Kirikiri Onindo Teyingo

12 Yisasro soweyoyingo Aposel oni muri songo
oorengo gura onindo ma teweroyimu ngu tero,
ko sunggi yanggango gura gura oni simoo
bare kewooroyemo teyingo. Oni simoo bare
Yisasro ingoro nowoondoye hamoo teyingo ngu,
ngundo nowoondoye guranangge yero, Tembel
yasiri oowooyi Solomon, nguno yowuruwooro
oriyingo.
13 Oni gidarega sosorero nguro, ene omburo
ngu, Yisasro onikuya ma yowuruwooro oriyingo.
Ene simoo bare Yisasro kirikiri oni bingamiye,
ero okooyingo.
14 Oni simoo bare urungga biyomi Yisasro
nowoondoyemo hamoo tero omburo, Yisasro do-
bookuriyedodo yowuruwooyingo.
15 Anutro soweyoyingo Aposel oni ko ngundiro
tetoyi, onindo sayi oni oowooyingga yabayedodo
yoyoro mayero oore dabemimo yoyetoyi, nguno
oruwonggo. Oodoyi, Pita omburo oorowuton-
ingga ngu, ogisambo gabogaboyi yoro sayi onino
oorowutoningga ngu, arisa, ene mete teyi.
16 Ende bidodo Yerusalem tanggeyimo nguro
oni simoo bare nguya mayero yowuruwooro,
sayi oni, oni mera mboorombo yureyingo oni
nguya yoyoro mayeyingo. Ngu oni biyomiku, ngu
bidodo yoyeyi mete temukoyingo.

Sambono Anutro Engel Onindo Yisasro Sowey-oyingo Aposel Oni Ya Biyomimonggo Andan-geyeroro Yoyoyingo

17 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oniro
sobosobo tabango ngu, ko Sadusi oni enedodo
oruwonggoku, ngu ene Yisasro soweyoyingo

Aposel oniro nowoondoye biyomi ingoro, sanggiri teyingo. Sadusi watangga ngu kumoononggo ma ootoogewa, ero ingoyingo oni.
18 Ngu oniku ootoogero, Yisasro soweyoyingo Aposel oni yodowooro ya biyomi urungga, oni oo biyomi tetoyi yoyetoyi oorootenggoku yano nguno yoyeyingo.
19 Ene suwoono Oo Bidodo Simburi nguro sambono oni, oowooye Engel, gurado omburo, ngundo ya biyomimboro yamuko yanggango urungga ngu goosooro, nguwoore Yisasro kirikiri oni yoyoro endesina oorero eyingo.
20 Ye ooroya, Tembel yowuru yano uya dikaya, simoo bareno Yisasro murini keta oruweroyi, nguro muri bidodo wesiyoya, yootunoya eyi, ero eyingo.
21 Yisasro soweyoyingo Aposel oni ngu mandega ngu ingoro oodoyi sengetoni, Yisasro soweyoyingo Aposel oni suwoononggo oorengo oororo Tembel yowuru yano uro, oni simoo bareno keta oruweroyi nguro mande yunoyingo.

Asa, ngu naruno nguno, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oniro sobosobo tabango, enengo dobookuriye tabango yowuruno ngu mayero yowuruwooyingo. Yowuruwooro ene Iserel oniro tabango oni, ngu bidodo negoyerootoyi mayero yowuruwooyingo. Ngundiro tero, mande yeyi ya biyomimo uyingo. Yisasro kirikiri oni yoyoya yowuruno ombuyi, ero eyingo.
22 Etoyi, kumba ootuwoo oni sobosobo ya biyomimo oororo, Anutro soweyoyingo Aposel oniku ma yeyoro nguro ene yowuru yano ko oororo eyingo.

23 Noore ya biyomi yamuko ngu kenowootoku
ngu, yanggango goodooyingo nguro sobosobo
nguya yamuko ngu bidodo sobowooro oru-
wonggo. Ene noore yamuko goosooro ya newen-
demo doongetewootoku ngu, oni gura nguno ma
kenoyingo. Eyingo.
24 Arisa, Tembel ya towi ootuwoo nguro so-
bosobo, Anutno wooro yeyingo kundingiyi oniro
sobosobo ngu mandega ngu ingoro ngu, ene
ingondudu urungga teyingo. Ene eyingo. Ngu
ooga ngu ndadiro tewo? Eyingo.
25 Ngu naruno nangge, oni gurado mayero
eyingo. Ingoyi! Ngu oni yendo ya biyomimo
yoyewonggoku, ene Tembel yowuru ya newen-
demo dikaro, ngunonggo ene simoo bare mande
yunoro oorootenggo, eyingo.
26 Etoni, ene ngundiro ingoro kumba ootuwoo
oniro sobosobo oni, kumba ootuwoo oni nguya
ootoogero, oniku yoyoro, ko oorowuyingo. Ene
ma yureyingo. Ndawugaro nguro, ene ingoyin-
goku, noore ngundiro tetooye ngu, asa, simoo
baredo digi yoro ngundo noore nguya yure-
wanggo, ero eyingo.

Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Tabango Oni Yowuruno Onino Mande Wesiyoro Eweroyi Nguro Ma Sosoreyingo

27 Ene yoyoro, omburo, tabango oni yowuruno
oni kewooroyemo yoyeyi dikayingo. Ngundiro
dikatoyi, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi
oniro tabango urunggakundo yeyoro, ero eyingo.
28 Noore kuri mande yanggango ewooto. Ye oni
oowooyi Yisasga ngu simoo bareno ma ewero, ero

ewooto. Ene yendo mandega ngundo Yerusalem ende ngu nangge tete. Ye nooreno ngandiro ewero, yendo ngu oningga ngu ureyi kumooyingo eweroyimboro. Eyingo.

29 Etoni, ene Pita, Yisasro soweyoyingo Aposel oni gidaregado mande gumi, ero eyingo. Noore Anutro mande ngu komo keyoro, merako oni ngaro mande ngu ma keyowato.

30 Yendo Yisas yoro, de omukondi sanganimo sanggawero ureyi kumooyingo. Ene osi sambananimboro Anut ngundo ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo. eyingo.

31 Anutdo yoro, sambo endemo oorero kandeyi koondosina bingami musiyomo, yeni bibiteyingo. Ene yengo tabango, yengo weti mbumbuwano teyingomu andangero, ko uriyeroweroyi oni ngu! Iserel simoo bare nowoondoye yowoorengoro Yisasno hamoo tetooye ngu, asa, Anutdo weti mbumbuwaye andangewa.

32 Noore ngu oo bidodo kenoro ingowooto. Yuka Kundingiyi ngundo nguya ngu mandega ngu wesiyoro, ete. Anutdo Yuka Kundingiyi ngu simoo bare enengo mande keyootenggoku ngu, nguro ene kuri yunoyingo, ero eyingo.

Gameliyelndo Eyingo

33 Ene mande ngu ingoro, sanggiri urungga tero, oni yureyi kumooweroyi teyingo.

34 Ngu naruno nguno, tabango oni yowuruno oni gura oowooyi Gameliyel, ngu ootoogero dikayingo. Ngu oningga ngu, ene mamana mande etuyeroyingo oni, Parisi oni. Simoo bare bidodo ngu oningga nguro ingoro, ene

bingami okootenggo. Ngundo ootoogero eyingo. Oniku andangeyerootoyiga endesina ooreyi! Ero eyingo.

35 Endesina ooretoyi ngu, asa, ene yowuru onino eyingo. Ye Iserel oni, ye oo gura nga onino ngano tewero ngu, ye ingonda teyagogo ooga ngu teyi.

36 Ye ingootenggo. Nga naru nga ma tunooteyingomo ngu, Tiyudas oningga ngundo ootoogero eyingo. No oni urungga yanggangonedodo. Ngundiro etoni, oni urungga (400) ootoogero ene manggowo keyoyingo. Ene oni mera oo sobosobo urungga, Tiyudas onindo ngu ureyi kumooyingo. Kumootoni, oni ene keyowonggoku ngu, songo songo sayingo. Enengo koye nguya kingo kini teyingo.

37 Kootu oni simoo bare mera sobosobo oni urungga doongeyimo oowooye nakangoyingo. Ngu naruno Galili oni oowooyi Yudas, ngundo simoo bare gidarega ganayeroro yoyootoni keyoyingo. Ene ngu oningga ngu nguya kumootoni, nguro keyimo oni simoo bareku bidodo ootoogero, songo songo samukoyingo.

38 Nguro ngu, no ataga yeno eteno. Ye nga oni nga yoyokootoyiga saya, enesu nangge enengo kongga ngu teyi. Oni enengombo ko ngu tero ngu, biyomi yero kinitewa. Yo, kinitero nga oni wata eraga ewonoku, ngundiro tewanggo.

39 Ene Anut enengombo ngu kongga ngu damoni yero tero ngu, ngu ma kinitewa. Yendo owetoyi nguya ma yokowa. Ngundiro tero ngu, ye Anutya ebe urewanggo. Nguro ye ingonda teyi! Eyingo.

Anutro Soweyoyingo Aposel Oni Yisas Oowooyimboro Ogingo Koorowooro Nguro Oni Oni Teyingo

40 Ngundiro ero yokootoni ngu, arisa, Gameliyelndo mande ngu keyoyingo. Tabango onindo Yisasro soweyoyingo Aposel oni ko negoyerootoyi yasina utoyi, yutoro, gisasaruyeroro, manggaruyeroro eyingo. Ye Yisas oni oowooyingga ngu ko ma ewero. Ngundiro ero yoyokootoyi, sayingo.

41 Ngundiro tero, Yisasro soweyoyingo Aposel oni tabango oniku yoyokoro endesina oorero, ene Anutro bingami okooro, nguro oni oni tero ingoyingo. Noore oni oni tero, ndawugaro nguro, Yisas nowoondonarimo hamoo teyingomu, nguro noore mete ogingo koorowoowero. Ero ingoyingo.

42 Naru bidodo ene Anutro yowuru yano, enengo ya gura gurano nguya, oni simoo bareno Yisasro mandeni gome nguro murini, ngu wesiyoro ero etuyeroyingo. Ene Yisas ene Krayis Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngu etuyeroyingo. Nguro ene manggoye ma ukingoro yokoyingo.

6

Oni Kandegura Gidemboro Eraya, Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Hoorooweyeroweroyimboro Yootunoyeroyingo

1 Ngu naruno, Yisasro kirikiri oni oowooyingga tunooteyingo. Kirikiri oni Giris merakonggo ene Girik mande ingootenggoku, ngundo ko kirikiri

oni Iserel merakonggo, ene Hiburu mande ingootenggo. Yuda oni Girisnonggo Yuda gidarega nguya sanggiri tero eyingo. Yendo noorengo bare wabu ngu, naru guranangge nangge oowari ma bayetero, yunoro hoorooweyerootenggo. Eyingo.

2 Ngundiro etoyi, Yisasro soweyoyingo Aposel oni kande eraya kegidemboro erayaga, ngundo Yisasro koni tetenggoku onino meno etoyi, mayero yowuruwootoyi, eyingo. Noore Anutro mande nga yokoro, oowari nangge bayetero yunoro oruwatoku ngu, ma mete tewa.

3 Kristen dobookurinani, ye oni kandegura gidemboro eraya ye kewooroyemo nguno ereweyi. Ene simoo bare doongeyemo oni nenengo ereweyeroya yeyoyi. Bingamiyedodo, Yuka Kundingiyi ingonduduyemo angeyingo oni, ngu kenootoyi, ngu yootunowato. Ngundo oowari bayeteweroyi kongga, ngu tewanggo.

4 Ene ko ngundiro tetoyi, noore Anutro soweyeroyingo Aposel, oni ngu Anutno yemboongero, enengo mandeni simoo bareno ko teweroyi, hoorooweyeroro, Anutro mande koyi ngu nangge tewato. Eyingo.

5 Oni simoo bare bidodo ngu mandega nguro mete, ero eyingo. Ene oni gura oowooyi Stiwen oningga ngu yootunoyingo. Ene newendemo hamoo teyingo yanggango, Yuka Kundingiyi newendemo angeyingo. Oni kandegura gidemboro guranangge nguya oni ngu oowooye Pilip, Porokoras, Nikanoor, Timon, Pamenas, Nikolas. Nikolas ngu Andiyok ende oni. Ene kuri mayero Yuda oniro muriye newende hamoo tero, Yuda oniya gobooro oruwonggo.

6 Ngu oni ngu, Anutro soweyeroyingo Aposel
oni doongeyemo yoyetoyi, dikatoyi, Anutro
soweyeroyingo Aposel onindo kandeye ngu
oniku tabayemo yero, Anutno yemboongero
yootunoyeroyingo. Ene ngundiro tetoyi, asa, oni
rogoyerowonggoku, ngundo oni simoo bare ooro
wenonootoyi, ngu bayetero yunoyingo.
7 Ngundiro tetoyi, ene Anutro mande
ende bidodomo etuyerootoyi, nguro
sodedomangge oni oowooyingga biyomi, Yisasno
nowoondoyemo hamoo tero tunooteyingo.
Anutno wooro yeyingo oni ururu nguya
kewooroyemo, ngundo Yisasro mande ingoro,
nowoondoyemo hamoo teyingo.

Yuda Onindo Stiwenya Sanggiri Teyingo

8 Stiwen ngu oningga ngu Anutro sumangeyi,
yanggangonidodo eneno angeyingo. Nguro ene
mande muri gura gura onindo ma teweroy-
imu, simoo bare kewooroyemo, urungga oorengo
teyingo.
9 Ngu Yuda oni ngu, Sayirin merakonggo, ko,
Alekisandariya mera, nguro Yudaro yowuru ya
guranonggo mayeyingo. Oni Sayirin oni Alek-
isandariya oni, Silisiya oni, Esiya oni, ngundo
ootoogero, Stiwendodo rongge sambi teyingo.
10 Anutro Yukambo ingondudu gome Stiwen
inoyingo. Ngundiro nguro, oni Stiwenro mande
ngu gumi ingondandangero eweroyi nguya kini.
11 Nguro ene sanggiri urungga tero, ene muri
biyomi tetenggoku oni nguno torige oororo, digi
beye yunoro, ngundo ooroya Stiwen goweyi sang-
gaweya mande eyi, ero uriyeroyingo. Nguro

ngu, oni ngundo ganayeroro eyingo. Noore
nguya ngu oningga ngu manggowoomonggo ene
Moses, Anut nguya yomooyunoro, kootuyarisina
mande etoni ingowooto. Ene mande ganayeroro
ngandiro, eyingo.
12 Ene ngando ngundiro ganayerootoyi, nguno
ngu, simoo bare, tabango oni nguya, mamana
mandero etuyeroyingo oniku nguya nowoon-
doye yeyi, sanggiri teyingo. Ngundiro tetoyi,
ene oororo, Stiwen dowooro, yoro, tabango oni
yowuru onino oorowuyingo.
13 Tabango onindo oni gidarega yoyetoyi,
ngundo Stiwenya mande godange ewero
dikayingo. Suwooyi sano nga oningga ngando
Anutro Tembel kundingiyi, ko nguro mamana
mandero nguya mande biyomi eroruwa.
14 Noore ingootooye, ene ewo. Ngu Nasaret oni
Yisas, ngundo nga Anutro yowuru ya urungga
Tembel musiyongga nga yomburiyoro, Mosesndo
muringga yunoyingoku, ngu yowoorengoro, keta
gura yewero ewo. Ene ganayeroro eyingo.
15 Oni bidodo mande wirikoyingo
yano bibiteyingo ngu, Stiwen gome
gome kenondadangetetoyi, ngu Stiwen
omukumundoongo yowoorengoro, Anutro
oni, Engel omukumundoongo ngundiro tetoni
kenoyingo.

7

Stiwendo Tabango Oniro Yowuruno Mande Eyingo

1 Ngundiro kenootoyi, nguno ngu, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni urungga, ngundo sumoo eyingo. Ngu mandega ngu hamoo? Ero eyingo.

2 Etoni, Stiwendo mandeni gumi eyingo. Dobookurine, awa awane ingoyi! Kurimi noorengo sambanani Ebaraham ene Haran endemo nguno ma oriyingo, ene Mesopootemiya merako oruwoku, ngu naruno nguno, Anut Oo Bidodo Simburi duridarinidodoga, ngundo eneno tunooteyingo.

3 Ngu naruno nguno, Anutdo Ebarahamno eyingo.

Gengo mera gengo konebage nguya yoyokoya, ge nondo mera gura etunggerowanoku nguno toongeya ootoo, ero eyingo. (Yenesis 12:1)

4 Anutdo ngundiro etoni, asa, Ebaraham ootoogero, Kalidiya mera yokoro, ene oororo, Haran merako oruwo. Kootuyisina eweyi kumootoni, Anutdo Ebaraham yoro, omburo, nga merangga ye oorootenggoku ngano yokootoni, ene ngano oruwo.

5 Oodoni, Anutdo mera gumi gura Ebaraham enengo oorengo ma inoyingo. Kini, hamoo oorengo, mera bodaga nguya ma inoyingo. Ene Anutdo mande gosiyoro eyingo. Kootuyisina, nga merangga nga bidodo gunoro, gengo osisambage simoongo nguya kootuyisina nguya meranggano ngano ngu oruwanggo, ero mande gosiyoyingo. Ebaraham simoongo kini naruno, Anutdo ngu mandega ngu, ero gosiyoyingo.

6 Anutdo Ebarahamno, ngandiro eyingo.

Gengo osisambage ngu ene oni gidaregado merako oruwanggo. Ene yuto oni ngundiro oruwanggo. Ngu mera simburi, ngundo gengo sowengge ngu, kingo kirikiri oni tetoyi, kowuri urungga biyomi teyunoro oodoyi, dagoma oowooyingga (400) yokowanggo.

7 Oni gidaregado gengo sowengge ngu enengo kingo ko oni tewanggoku, ene kootuyisina, no ngu simoo bare nguro mandeye wirikoyeroro, nguro gumi kowuri yunowano. Kootuyisina ngu sowengge ngu, ene ngu merangga ngu yokoro, yade oororo, nga merangga ngano ko omburo, nono yambo mande tero, bingamine okoowanggo. Anutdo ngundiro ero eyingo. (Yenesis 15:13,14)

8 Anutdo sunggi mande gura Ebaraham, ko osiyi nguya gosiyoro inoyingo. Ngu sunggiga ngu simoo moondeye doongooweroyi. Ngundiro nguro, kootuyisina, Ebaraham ene nangoni Ayisak tunootetoni, naru kandegura gidemboro kabusa nguno Aiysak moondeyi doongooyingo. Ayisak nangoni Yekobno ngundiro teyingo. Yekob nguya simoongo kande eraya kegidemboro eraya nguya teyunoyingo, ero eyingo.

9 Stiwendo mande gura nguya eyingo. Osi osinani, Yekob simoongo, ngundo koneye Yosep nguya boguwooro, nguro ene Yosep yoro, oni sowe gidarega yunoyingo. Yunoro, ene beye yootoyi, ene kingo kirikiri oni tunooteyingo. Ngu oni, ngundo Yosep yoro, Igip merako oorowuyingo. Ene Anutdo Yosep ma yokoyingo, kini, eneya oruwori.

10 Anutdo Yosep hooroowero kowurini nguya
andangero, ingondudu metemi inoro, sumange
teyinoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Yosep Pero
doongeyimo ingondudu urungga inoyingo. Per-
ondo Igip mera sobosobo koreteyingo onindo ngu
Yosep yoro, Igip oniro sobosobo urungga yero,
ngu enengo yano oo ngu bidodoboro sobosobo
urungga yetoni oruwo.
11 Kootuyisina, oowariro kumooyingo naru
urungga Igip mera ko Kenan merako nguno omb-
utoni, nguro ene kowuri urungga ingoyingo. Os-
isambanani ngu oowari erewero yoro, neweroyi
nguya kini.
12 Ene Yekobdo ingoyingo, Igipno ngu oowari
ooroote, ero ingoro, nguro ene koretero osi osi-
nani sureyerootoni, Igip merako oorowuyingo.
13 Kootuyisina, ene ko Igip oorowutoyi, nguno
Yosepdo enengo yootunoro, bebeyimo eyingo. No
Yosepdo. Ngundiro etoni, Pero nguya ngunonggo
mande ingoyingo.
14 Yosep eweyi Yekob, ngundo enengo keyimo
oni ngudodo ombuyi, ero mande soweyoyingo.
Yekob enengo keyimo oni simoo bare bidodo ngu
ngandiro: onibi kabusa ko kande eraya kengga
nguya (75) oruwonggo.
15 Arisa, Yekob Igipno oode, nguno
kumooyingo. Noorengo osi osinani gidarega
nguya Igip merako kumoomukoyingo.
16 Kumootoyi, enengo biye nangge yoyoro,
oororo, Sekem endemo mereyeroyingo. Ngu
merengga ngu, kurimi Ebarahamndo Hemorro
simoongomonggo beyebo uriyoyingo.
17 Kurimi, Anutdo Ebarahamno sunggi mande

ero gosiyoyingomu, ngu narungga namoko
teweroyi tetoni, Igip merako Iserel oni simoo
bare oowooyingga oorengo tunooteyingo.
18 Igip oniro sobosobo koreteyingo gura
tunooteyingo. Ngu sobosoboga, ngundo Yosepro
ma ingondudu teyingo.
19 Nguro, ngu oningga, ngundo ngu noorengo
oni ngu ko urungga yunoro, ene muri biyomi
oorengo osisambananimo teyunoyingo. Ene
yanggango yetoni, Iserel simooye owita bisiy-
oro ngu tarangootoyiga kumoomukoyi, Perondo
ngundiro eyingo.
20 Ngu naruno, Moses nemimbo bisiyoyingo
narungga ngu, ene simoo gome bodaga
tunooteyingo. Ngundiro nguro, eweyi nemimbo
ya newendemo nangge gome sobowoorootori
oode, kombo kabusa yokoyingo.
21 Ngu naruno nguno, ene yoro, sonono yetoni,
ngunonggo Pero nambonimbo enengo yoyingo.
Yoro, enengo nangoni ngundiro sobowoorootoni,
urungga teyingo.
22 Moses ngu Igip oniro ingondudu yano uro,
nguno Igip oniro mande mande ngu bidodo gome
ingoyingo. Moses ngu ene oni yanggango, man-
deni nguya yanggango biyomi, ko, enengo koni
nguya ngundiro.
23 Kootuyisina, Moses ene dagomani onibi er-
aya yokowo. Mosesro ingondudu ngu, ene
enengo dobookuriyi Iserel oni yeyowero in-
goyingo.
24 Ngu naruno nguno, ene Igip oni gura
kenootoni, Iserel oninggaku gome gome ure-
yingo. Ngundiro kenoro, Mosesndo Iserel on-

inggaku hooroowero, Igip oninggaku ureni kumooyingo.
25 Ngundiro tero, Moses ngandiro ingoyingo. Dobookurine nguya, ngandiro ingowanggo. Noore Anutdo Moses kandeyimonggo hoorooweyerowa. Ene ngundiro ma ingoyingo.
26 Yangeni ngundiro Iserel oni eraya ebe udori, nguno Moses mayero yeyoyingo. Moses ngu oni erayaga ngu yeyootoni, ebe udori, nguro kawarara tero eyingo. Yaringo nangge ndatero nguro ebe urooteri? Dobookurine, yari erabasa yaringo nangge, nguro yari ngundiro ma tewero.
27 Etoni, oningga dobooyi yomburiyoyingongga, ngundo Moses wenggeremooro, sumoo inoro, eyingo.
Onendo ge noorengo sobosobo mande wirikoyingo oni goyewo?
28 Ge kuyowo Igip oningga ureyi kumoowoku, ataga ge no nguya nureyi kumoowero ete, bine? (Eksodas 2:14)
29 Oningga ngundo ngundiro etoni, Moses ngu ingoro, nguro ene sosorero, toongeyingo. Moses toongero oororo, Midiyan oniro merako nguno yuto oruworo. Kootuyisina, Moses Midiyan barega yoro, ngunonggo simoongo simoo eraya teyingo.
30 Dagoma onibi eraya yokoro, nguno Mosesndo oni kini kingo merako oriyingo. Nguno puri oowooyi Sayinayi, nguno oodoni, ngu namoko nguno dimoo uto sanggiridodo utongga, nguno de soru tunootetoni, nguno Anutro sambono Engel oni gura, ngundo de soru kewooroko dikatoni, Mosesndo ngu kenoyingo.

31 Moses ngu kenoro soriyokoro, ingondudu urungga ingoyingo. Ngu ooga tunooteyingo, nguro Moses ngu kenowero, tanggeyimo oorowuyingo. Oorowutoni, Oo Bidodo Simburi nguro manggowo nguno tunootero, ero eyingo.

32 No gengo osisambageboro Anut, Ebaraham, Ayisak, Yekob nguro Anut. (Eksodas 3:6)

Etoni, Moses ngu ingoro, sosorero, mboorombooro tero, dimoo uto bungomo sorunggaku kenoweroyi nguya ma teyingo.

33 Ngundiro tetoni, Oo Bidodo Simburi, ngundo Mosesno eyingo.

Gengo kenggemo keyi goweyi (Su) ngu andangeyago. Ge dikateku, mera ngu kundingiyi.

34 No nenengo oni simoo bareno muri biyomingga Igip merako tetenggoku ngu, kuri kenowono. No enengo sendo moguru nguya ingowono. No ataga ene hoorooweyerowero ombuteno. Eneno kowuringga ngu andangero hoorooweyerowero. Nguro ge ootoogetooga, no ge sowenggerootoowe, Igip merako ko oorowuwa, ero eyingo. (Eksodas 3:5,7,8,10)

35 Ngu Mosesngga kuri Iserel onindo kootu inoro, sumoo eyingo. Onendo ge noorengo sobosobo tabango ko mande wirikoyingo oni goyewo? Eyingo.

Yo, ene ngu oningga ngu nangge, Anutdo soweyootoni, oororo, sobosobo tero, ko Igip oni kandeyemonggo andangero yoyoyingo. Anutdo ngu Engel oningga de sanggiridodo dimoo utono tunootero, ngunonggo Moses yanggango inowo.

36 Ngundiro nguro, Mosesndo yoyoro, Igip mer-
ako ko sono wendeyi dagoyimo nguya, muri
songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu
tero etuyeroyingo. Mera kewooroko oni kini
merako nguya dagoma onibi erayagomo (40),
nguya ngundiro tero etuyeroyingo.
37 Ngu Mosesngga, ngundo nangge Iserel onino
eyingo. Anutdo yengo dobooyega yoro yetoni,
ngundo no ngandiro Anutro ingondudu eyingo
oni oruwa, ero eyingo. (Dutoronomi 18:15)

38 Kootuyisina, Iserel oni simoo bare bidodo
Mosesya mera kewooroko, oni kini merako
yowuru teyingo. Moses ngu noorengo osi sam-
bananimboya oodoyi, ko, Anutro Engel oningga
Moses mande inoyingo oningga nguya, Sayinayi
purimo nguno oriyingo. Ene Anutro mande ngu
keta yanggangonidodo ngu yoro, noore yunowo.

39 Ene osi sambanani nguro mandeni ma in-
goyingo. Ene mandeni utoro, oorongooro, ma
ingoyingo. Nowoondoye ngu Igip meraro ingoro
oruwonggo.
40 Ngu naruno, noorengo sambanani Eronno
eyingo.

Ge noorengo anut gidarega teyuno. Ngundo ngu,
noore koreteyunowanggo. Ngano Moses-
ngga nganoku ngu, ene Igip merakononggo
noore yoyoro, ngano mayero, ene noore
ma ingootooye, ene noore kuri yoyokoro
toongeyingo, eyingo. (Eksodas 32:1)
41 Ngu naruno nguno, ene Bulmakawu nangoni
gura gabogaboyi tero, ngu anut godangengga
nguno wooro yero oruwonggo. Ene ngu ooga ngu

enengo kandeyebo tewonggokungga, nguro oni oni teyingo.
42 Ngundiro tetoyi, Anutdo kootu yunoyingo. Ngundiro nguro, ene ogisa kombo tootu oo nguno yambo mande teyingo. Anutro ingondudu eyingo oniro bukno eteku ngandiro.

Ye Iserel oni, kurimi oni kini merako dagoma onibi eraya (40) nguno ootooro, ye ngu no, Bulmakawu, Sipsip, oo utoro, ye wooro yeroruwonggoku ngu, ye nono ngundiro ma teyingo.
43 Kini, ye anut godange oowooyi Molok nguro mbooro ya yoro, koorowooro, tootu gabogaboyi oombooro godange oowooyi Repan, ngu oo gabogaboyi ngu yengombo tero, nguro yowuru ya newendemo yeyingo. Ngundiro nguro, no ye yoyoro Babilon, mera tanggeyi andu gidaresina yoyetoowe oruwanggo. Anutdo kurimi eyingo. (Emos 5:25-27)

44 Kurimi osisambanani oni kini merako oruwonggoku, ngu naruno, ene towimbo yowuru ya yeyingo. Ngu Anut Oo Simburi, nguro yowuru ya nguno enengo mande hamoo nguno tunootewa. Ngungga ngu, Mosesndo gabogaboyi kenoyingo. Ngundiro Anutdo Mosesno ngundiya yeni, ero eyingo.
45 Kootuyisina, osisambanani Yosuwaya oni simoonggoro gidarega yutoro, oweyeroro, meraye yoro mayeyingo. Anut Oo Simburi, ngundo osisambanani hoorooweyerootoni, ngundiro teyingo. Ngu towimbo yowuru yangga ngu osisambanani kandeyemo oodoni ngu, yoro

mayeyingo. Ngu towimbo yowuru yangga ngu oodoni, oororo, Dewitro naruno nguya oruwo.

46 Anutdo Dewitro murini nguro oni oni teyingo. Dewitdo Anutno yemboongero, sumoo eyingo. Mete no ge Yekobro Anutga nguro, yowuru ya oorengo goyetoowe, nguno ge sugi sugi oruwa, bine? Ero eyingo.

47 Ene ngu yowuru yangga ngu Solomondo yeyingo.

48 Ene Anut Oo Simburi awuno oorengo ngu merako onindo ya yetoyi, nguno ma oruwa. Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo.

49 Oo Bidodo Simburi, ngundo ngandiro ewo. Sambo ende ngu noro bibiteweroyi yaba bingamidodo. Mera ngu noro kene ngu sanganimo yeweroyi musiyo. Ndadiro yangga yendo noro yewero? No bibitero, kengeweroyi ngu, ndadiro musiyongga? No onindo ya yetenggoku, nguno no ma oorooteno.

50 Ingoyi! Noso nangge oo bidodo yemukowonowo, ero eyingo. (Ayisaya 66:1,2)

51 Ngu naruno nguno, Stiwendo mande yanggango oorengo tabango oniya yosanggawero eyingo. Mera ngaro oo nguno nowoondoye yetoyi oodoni, ye Anutno hamoo oorengo nowoondoye nguno ma yetenggo. Ye nowoondoye sodeye doongeye nguya wenonoyingo oni oorootenggo! Ye suwooyi sano Yuka Kundingiyi owetenggoku, ngu yengo osisambayebo teyingo ngundiro!

52 Anutro ingondudu eyingo oni kuri oodoyi,
nguno yengo osisambayebo nguno muri biy-
omi teyingo. Kurimi oni nenengo metemi
(Yisas) ombuweroyi, nguro mande etoyi, ngu oni
nguya yureyi kumooyingo. Nga naruno nguya,
yendo Yisas ngu torige windogayi mundi onino
yootunoro, kandeyemo yetoyi, ureyi kumoowo.
53 Yendo Anutro mamana mande Engel oni
kandeyemonggo yowonggoku, ene ye ngu ma
keyootenggoku ngu! Stiwendo ngundiro eyingo.

Stiwen Digibo Ureyi Kumooyingo

54 Oni ngu mandega ngu ingootoyi,
nowoondoye biyomi urungga yetoni,
mawukimboongero, Stiwenya sanggiri teyingo.
55 Ene Yuka Kundingiyimbo Stiwen newen-
demo uro, angetoni, ene sambono gome gome
doongetero, Anutro duridarini kenoyingo. Yisas
kenoro, Anut kandeyi koondosina bingamidodo
dikaro, oodoni kenoyingo.
56 Stiwendo ngundiro kenoro eyingo. Kenoyi!
No sambo goosootoni kenooteno. No Anut Nan-
goni Oni Kirarongo, Yisas, ngu Anut kandeyi
koondosina bingamidodo, dikatoni, kenootenoku
ngu! Ero eyingo.
57 Ngundiro etoni ngu, oniku manggaru
urungga tero, sodeye ukingoro enengo
bidodo ootoogero, kendutero oororo, Stiwen
dowooyingo.
58 Stiwen dowooro, woosooro ende oorero,
owero oorowutoyi, endesoono oororo, nguno
digi yoro, ngundo damoni yero ureyingo. Oni
koretero Stiwenya mande godange eyingomu,

ngundo enengo nengguro andangero, simoo gura oowooyi Sol, ngu tanggeyimo watayeyingo.
59 Digibo Stiwen utoyi, ene ngandiro yemboongeyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunane Yisas, ge noro yukane yo! Ero eyingo.
60 Stiwen ngundiro yemboongero, ene boodoo oondoogero, kiyero eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge nga oni ngaro weti mbumbuwa ngu gumi ma teyunowero. Stiwen ngundiro ero, ene kumooyingo.

8

Soldo Anutro Kristen Oni Simoo Bare Yomburiyeroyingo

1 Soldo, Stiwen udoyiga kumooni, ero newende oni oni teyingo. Ngu naruno nangge, mundi onindo, ene Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare Yerusalemno oruwonggoku, damoni yero yomburiyeroyingo. Ngundiro nguro, Kristen oni simoo bare Yudiya, Sameriya merako songo songo sayingo. Yerusalemno ngu Yisasro kirikiri onindo nangge oruwonggo.
2 Oni gidarega Anutro mande gome ingowonggoku, ngundo Stiwen bingo yoro, sendo moguru urungga tero merengooyingo.
3 Ngundiro tetoyi, ene Soldo ngu Anutro simoo bare yomburiyeroyingo. Enendo ya bidodomo uro, simoo bare bidodo yoyoro, yowoosooro, ya biyomimo yoyero, ya goodooyunoyingo.

Pilipdo Sameriya Mera Ende Gurano Mande Keta Mesarango Wesiyoro Eyingo

4 Kristen oni mera bidodomo saro, ende gurano
gurano Anutro Mande Keta Mesarango, ngu we-
siyoro eyingo.
5 Pilip ngu Sameriya mera ende urunggano
uyingo. Nguno Yisas Krayis oowooyi yootunoro
eyingo.
6 Oni simoo bare uru oorengo Pilip oningga,
ngundo mande gome ngu etuyerootoni, gome
ingoyingo. Ngu gome ingowero sodeyero, gome
ingoro, ko muri songo oorengo gura onindo ma
teweroyi ngu tetoni, ngu kenoyingo.
7 Oni simoo bare gidarega oorengo, mera
mboorombo woorogoyeroyingo. Ngu mera
mbooroku oni yoyokoro, ki moguru tero, be-
sero sayingo. Oni simoo bare urungga oorengo
kekandeye bingo yero, biyomi yeyingo ngu, ko
mete temukoyingo.
8 Ngundiro nguro, ngu endemo oni simoo bare
bidodo oni oni urungga oorengo teyingo.

Sayimon Ngu Gosonggi Oni

9 Oni gura oowooyi Sayimon, ngu endemo
nguno ootooro, gosonggi gura gura tero oruwo.
Ngundiro tetoni, Sameriya oni simoo bare bidodo
ingonduduye guradiro guradiro ingondudu tero
oruwonggo. Ngu oningga, ngundo ngandiro
eyingo. No, noso nangge oni urungga oorooteno,
ero eyingo.
10 Oni simoo bare oowooyedodo, oni oowooye
kini nguya bidodo Sayimonro mande ingowero
yanggango yeyingo. Ene ngandiro eyingo. Nga
oningga nga ngu, Anutro yanggangonidodo. Ene
yanggangoni urungga oorengo, ero eyingo.

11 Nguro ngu, Sayimondo ngu muriningga
ngu yowooraringoro, gosonggi guradiro guradiro
tetoni, ngu kenoro keyoyingo. Ene nguro in-
gondudu urungga oorengo teyingo.
12 Ene kootuyisina, Pilipdo Anutro Mande Keta
Mesarango Anutro simoo bare soboyerooteku
ngu wesiyoro, ero Yisas Krayis oowooyi etoni
ingoyingo. Ngu naruno, oni simoo bare ene
hamoo ero ingoro, nowoondoye yowoorengoro,
Anutno yero, sono kundingiyi gimuyingo.
13 Sayimon nguya Anutro newendemo hamoo
tetoni, ene nguya sono kundingiyi gimuyingo.
Ngundiro tero, Sayimon ngu Pilip tanggeyimo
oruwori. Sayimon ngu Pilip kandeyimo muri
songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu
tetoni, kenoro, ene ingondudu guradiro guradiro
urungga tero soriyokoyingo.
14 Yisasro Aposel oni Yerusalemno ootooro,
mande ngandiro ingoyingo. Sameriyano simoo
bare Anutro mande gome ingoro, Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundiro
ingoro, nguro Aposel onindo Pita Yon eraga
sureyerootoyi, ene Sameriya merako oni simoo
bareno oruwori.
15 Oororo, eragaya uro, Anutno yem-
boongeyingo. Ge Sameriya oni simoo bare
Yuka Kundingiyi yunoni, ero hoorooweyeroro,
ngundiro yemboongeyingo.
16 Kuri ene Sameriya simoo bare Yisasro
nowoondoyemo hamoo tero, nguro sono
kundingiyi nangge Yisas oowooyimo
gimuwonggo. Ndadiro nguro, Yuka Kundingiyi
eneno ma ombuyingo.

17 Ngundiro nguro, eragado kandeyari
Sameriya simoo bare tabayemo okootori, Yuka
Kundingiyi yoyingo.
18 Sayimondo eraga yeyootoni, kandeyari oni
simoo bareno okootori, Yuka Kundingiyi yootoyi,
ngu yeyoro, ene digi beye yoro, eragano Yuka
Kundingiyi ngu uriyowero omburo eyingo.
19 Yari komo ngu yanggangongga ngu no nguya
nunori. Ngundiro tetori ngu, no nguya oni
gura tabangomo kandene yetoowe, ene Yuka
Kundingiyi ngu yowa, ero eyingo.
20 Ngundiro etoni, ene Pitando Sayimon ma-
manangoro eyingo. Anutdo ge gengo beye nguya
yomburiyerowaku ngu! Ngundiro nguro, nga
Yuka Kundingiyingga nga, ngu Anutdo kingo du-
woo yunoote. Gedo ngu ingoro, ene ngu beyebo
uriyoweroyi, ero ma ingowero!
21 Nga kongga noorendo oo tetetoku, ngu gen-
gomu nguya kini. Gumi hamoo ma yowaku
ngu! Ndadiro nguro, nowoondoge ngu Anut
doongeyimo gome nenengo kini!
22 Ge komo nowoondoge yowoorengoya,
Anutno yeyagogo, ngundiro yero gengo
muringge biyomi ngu nguya yokoya
kootuyino. Ge komo Anut Oo Bidodo Simburi
nguno yemboongetoyi, Anutdo ngu gengo
nowoondogemo ingondudugemo biyomingga
yeteku, ngu andangewa. Yemboongetoyi, Anutdo
yemboongeteku, ngu ingowa bine, ngundi kini,
bine? Ngu noore watayi kini.
23 Ndawugaro nguro, nondo nowoondoge
kenootenoku ngu, oo biyomi urungga oorengo
kowoo, ngundo nguno ooroote. Gengo muringge

biyomi, ngundo gosigerootoni, ge biyomi ooroote, ero eyingo.

24 Etoni, Sayimondo mande ingoro sosorero, gumi ngandiro eyingo. Yari komo noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno yemboongetoriga, oo biyomi ngu nono ma tunootewero, ero eyingo.

25 Aposel oni Pita Yon eragado simoo bareno Oo Bidodo Simburi nguro mandeni wesiyoro ero, Sameriya ende yokoro, Yerusalemno oorowuwero ko oorowuyingo. Oororo oorekono, Sameriya ende oowooyingga nguno oororo, simoo bareno Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ero ero oororo, Yerusalemno ko oorowuyingo.

Pilipdo Itiyopiya Goweyi Iriyo Oninggano Mande Keta Mesarango Wesiyoro Eyingo

26 Ngu naruno, Anut Oo Bidodo Simburi nguro Engel oninggado Pilipno eyingo. Ge ootoogeya, Yerusalem oore yokoya, Gasa ende utenggoku oore kurimingga, ngu keyoya u! Ngu oorega ngu, oni nguno kini kingo digu mera nangge nguwoore oorowu!

27 Ngundiro etoni, arisa, Pilip ootoogero, uro, oororo, ngu ooregakuno uro Itiyopiya oningga kenoyingo. Itiyopiya mera nguro bare sobosobo koreteyingo urungga oowooyi Kandes. Ngu ko oningga, ngundo nguro beye sobosobo oruwo. Ene Itiyopiya ko sobosobo oningga koodoyi doongootoyi, kingo oriyingo. Ene Yerusalemno kando naruno, Anutro mande ingowero yemboongewero ombuyingo.

28 Ngu naruno, ngu enengo endemo
toongewero oorowuyingo. Enengo Hosmbo
kare ngundiro yabagakuno bibitero, oororo, ene
nguno Anutro ingondudu eyingo oni Ayisayaro
buk ngu kandangero, kandangero oorowuyingo.
29 Asa, ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo
Pilipno eyingo. Ge ngu oningga ngu tanggeyimo
ooroya, eneya oorowuri. Ero eyingo.
30 Etoni, arisa, Pilip yondowidoro, oororo,
Itiyopiya oningga tanggeyimo oorowuyingo.
Oororo, ingootoni, ngu oningga ngundo Anutro
ingondudu eyingo oni Ayisayaro buk ngu
kandangero, ombutoni, Pilipdo ingoro sumoo
eyingo. Ge ngu mande kandangeteku, ngu muri
ingoote bine? Ero eyingo.
31 Ngundiro etoni, ngu oningga, ngundo gumi
ngandiro eyingo. Oni gurado mande damoni ma
etunerootoni ngu, no oo ngu ma watayi tewano.
Ge mete noya ngano bibitero, no hooroowene-
rootoyi oorowuwaro, ero eyingo.
32 Itiyopiya oninggado Anut mandeno Yisasro
eteku ngu ngandiro kandangete. Nguro muri
ngandiro.
Ene Sipsip, ureyi kumooweroyimboro dowooro,
woosooro satenggo. Sipsip nangoni uyi
toongootoyi, ma kiyero, ene neneteteku
ngundiro. Ngundiro nangge, ngu oningga
nguya, ene ma manggakero eyingo.
33 Onindo enengo mandeni utoro wiriyoyingo.
Nguro mandeni nenengo ma teyingo. Onindo
ngu oningga nguro osiyi ma kenowanggo.
Ndadiro nguro, ene kuri kumooyingo nguro
simoongo kini. Ero eyingo. (Ayisaya 53:7,8)

34 Ngu oni sobosoboga, ngundo Pilipno eyingo.
No ge sumoo gunooteno. Anutro ingondudu
eyingo oni, ngundo oneya ngu mandega ngu
eyingo? Enengomboro eyingo, ngundi bine, oni
guraro eyingo?
35 Etoni, arisa, Pilipdo Anutro mandega ngu
damoni yero, wesiyoro ero, ko, Yisasro Mande
Keta Mesarango, nguya muri wesiyoro eyingo.
36 Mande ngu wesiyoro ero, ingoro ingoro
oororo, sono gura tanggeyimo oorowuyingo. Ngu
oningga, ngundo Pilipya eyingo. Keno, sono ame.
Mete no nguya sono kundingiyi gimuwano, bine?
Eyingo.
37 Ngundiro etoni, Pilipdo gumi eyingo. Ene
ge komo Yisasno nowoondogemo hamoo ngu
bidodo ingootoyi ngu, ge mete sono kundingiyi
gimuwa. Ngundiro etoni, ngu oningga, ngundo
mande gumi, ero eyingo. No nowoondonemo
hamoo tero ingooteno. Yisas Krayis ngu Anut
Nangoni oorengo, ero eyingo.
38 Arisa, ene ngundiro etoni, kare ngundiro
yawasanggakuno dikatoni, ene merako uro,
Pilipdo oningga ngu yoro, sonono uro, sono
kundingiyi gimuyinoyingo.
39 Ngundiro tero, ene sonowooro yokoro,
sagigo ooreworiyo. Sagigo oorero, dikatori,
Oo Bidodo Simburi nguro Yukambo Pilip
yoro, torige kombitero, oongooro, gurasina
toongeyingo. Nguro oni sobosoboga ngu, ene
Pilip ma kenoyingo. Ngu sobosobo oningga, ngu
enengo newende hamoo teyingo keta, nguro oni
oni tero, enengo oore keyoro, enengo endemo ko
toongeyingo.

40 Ngundiro tetoni, Pilipdo Asodus endemo
nguno tunootero, Yisasro mande muri wesiyoro
ero etuyeroro, endeyoro, ene ende bidodomo
yade yade oororo, Sisariya endemo nguno
tunooteyingo.

9

Soldo Newende Yowoorengoro, Yisasno Newende Hamoo Teyingo
(Aposel 22:4-16; 26:9-18)

1 Ngu naruno ngu, Sol ngu mande yang-
gango oorengo ero, Oo Bidodo Simburi nguro
kirikiri oni ngu yutoro, yowoosooro, yureni ku-
moowero eyingo. Ngundiro tero, ene Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo
oni urungga nguno oorowuyingo.
2 Soldo oororo, Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi sobosobo oni urunggakuno eyingo.
Ge Yuda oniro yowuru ya nguro tabango
Damaskas ende urunggano oorootenggoku,
nguro so uyi nakango, ero eyingo. Ngu so uyi
nakangoyingongga ngu no nunowa. Ngu so
uyi nakangoyingongga, nguno ngu ngandiro
nakangoyingo. Oni simoo bare gura gura Yisasro
mande muri keta ngu keyootenggoku, ngu yeyoro
ngu, Soldo ngu oni ngu mete gosiyeroro yoyoro,
Yerusalemno mayero, ya biyomimo yoyewa.
Ngundiro nakangoyingo.
3 Nakangootoni, arisa, Sol ngu so uyi nakaya
ngudodo yoro oorowuyingo. Sol Damaskas
namoko tetoni, sodedomangge sambononggo

soru gura omburo Sol moondeyi bidodo
wooriringoro himi yeyingo.
4 Ngundiro tetoni, Sol merako soreyingo.
Sorungga ngunonggo manggowo gura
Solno, eyingo. Sol, Sol, ndawugaro, ge no
yomburibarineroote? Eyingo.
5-6 Ngundiro etoni, Soldo gumi eyingo. Oo
Bidodo Simburi, ge onendo? Ngundiro ero etoni,
enebana eyingo. No Yisas. Ge no yomburine-
rootekungga ngundo! Ge ootoogeya, endemo u!
Kootuyisina, oni gurado geno ewaku, ngu kongga
ngu tewa. Ngundo eyingo.
7 Oni Solya endeyoyingoku ngu, ene dikaro
oodoyi, ene nenetero, mande ma ero, oni engge
ma kenoyingo. Kini, ngu manggowooga ngu
nangge ingoyingo.
8 Sol ootoogero, doongetewero doongetetoni,
ene doongeyi ooreri tero, ene oo ma kenoweroyi
teyingo. Ngundiro tetoni, nguro oni songombo
kandeyimonggo dowooro, Damaskas ende
uyingo.
9 Utoyi, Sol ngu endemo naru kabusa ootooro,
doongeyi ooreri teyingo, ngundiro oruwo. Nguro
ene oowari sono nguya ma neyingo.
10 Yisasro kirikiri oni gura Damaskas en-
demo nguno oruwo. Ngu oningga ngu oowooyi
Ananayiyas. Ene gaboya gaboya ingootoni, Oo
Bidodo Simburi, ngundo eyingo. Ananayiyas,
ngundiro etoni, enebana mande gumi eyingo. Oo
Bidodo Simburi, no oorootenoku nga! Ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, Anutdo eneno eyingo. Ge
ootoogeya, oore gura oowooyi Nenengo, nguno
oorowu! Tarsas endemo oni gura oowooyi Sol

mayero, Yudasro yano yemboongero oorooteku,
nguro sumoo e!
12 Sol gaboya gaboya ene oni gura kenoyingo.
Ngu oningga ngu oowooyi Ananayiyas.
Ngundo ya newendemo omburo, kandeyi
eneno okooyingo. Ngundiro tetoni, ene ko
doongeteyingo. Ene ngundiro kenowo. Oo
Bidodo Simburi ero eyingo.
13 Ananayiyas mande ingoro, gumi eyingo. Oo
Bidodo Simburi, no ingootenoku, oni oowooying-
gado ngu oningga nguro mande etoyi ingowono.
Ene muri biyomi ngu oni yeno nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu Yerusalemno oorootenggoku, nguno tetoni, no ingowono.
14 Ene wooro yeyingo oni kundingiyi
nguro sobosobo so uyi sunggini yanggango
yoyingo. Yowoku ngu, nga endemo oni simoo
bare gengo mande ingoro, keyoro, geno
yemboongetenggoku, ngu oni ngu yoyoro, ya
biyomimo yoyewero mande ero gosiyowo.
15 Etoni, Oo Bidodo Simburibo Ananayiyasno
gumi ngandiro eyingo. Ge oorowu! Ngu on-
ingga ngu ataga ngu noro ko oni. No kuri ene
yowono. Ene noro oowoone koorowooro, oororo,
oni sowe gidaregano ero, ngunonggo enengo
mera sobosobo oni koreteyingo, ko, Iserel onino
nguya noro mandene nguno wesiyoro ewa.
16 No kowuri ogingo gura gura ene etungoro,
inootoowe, koorowooro, ngunonggo ene noro
oowoone yootunoro, ero endeyowa, ero eyingo.
17 Arisa, Ananayiyas ngu mande ngu ingoro,
ootoogero oorowuyingo. Ene oororo, ya newen-
demo uro eyingo. Doboone, Sol, gowuron-

goo! Oo Bidodo Simburi Urungga, Yisas, ngundo ooreko geno tunootewoku, ngundo no surene-rootoni, geno ombuteno. Ngundiro nguro, nondo tabagemo kandene yetoowe, ge mete doon-gengge himi yetoningga, ko, Yuka kundingiyi nguya ge nowoondogemo angeni, ero gunooteno. Ananayiyasdo ngundiro eyingo.

18 Ngundiro etoni, sodedomangge mambu tooberango ngundiro tero, ngundo Sol doongeyi ukingoyingonggaku, ngu besero soretoni, Sol doongeyi ko himi yeyingo. Ngundiro tetoni, Sol ootoogetoni, Ananayiyasdo sono kundingiyimbo sonowooyingo.

Soldo Damaskasno Yisasro Mande Keta Mesarango Ngu Wesiyoro Eyingo

19 Ngundiro tero, kootuyisina Sol oo nero, yang-gango ko yeyingo. Naru gidarega, Sol Yisasro kirikiri onidodo Damaskasno oruwonggo.

20 Ngu naruno, sodedomangge Sol ngu Yuda oniro yowuru ya ngu bidodomo toongero, Yisasro mande wesiyoro eyingo. Ngu Yisas oningga ngu Anutro nangoni, ero eyingo.

21 Ngundiro etoni, oni simoo bare Solro man-deni ingoro, soriyokoro eyingo. Eke oningga ekendo nangge ngu, oni simoo bare oowooyingga Yerusalemno Yisas oowooyimo yemboongetoyi, ngu yoyoro, yomburiyeroro tewo. Ene oo nguno tewoku, ko, ataga ngano nguya omburo, yoyoro, oororo, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo onino oororo, ya biyomimo yoyete, ero eyingo.

22 Ene Sol Yisasro mande wesiyoro eroodoni,
oni simoo oowooyingga oorengo ngu Yisasno
nowoondoyemo hamoo teyingo. Yuda oni
Damaskasno oruwonggoku, Solro mandeni in-
goro, soriyokootoyi, nguro Soldo Yisas ngu
Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo
oni, ero, gome tunoo oorengo etuyeroyingo.
23 Naru urungga yokoro, Yuda oni yowuru-
wooro, Sol ureyi kumooweroyimboro mande
eyingo.
24 Ene Sol enengo mande ngu ingoyingo.
Nguro ngu, Yuda oni ngu Sol ureweroyim-
boro ero, nguro ene ende nguro oonggoo pawa
yamuko ngu bidodo suwoo sa nguya meyero
sobowooyingo.
25 Ene Sol enengo kirikiri onikundo suwoono
Sol yoro, ende nguro digi oonggoo sanganimo
oorero, si urunggano siriyoro, utombo si tawooy-
imo gosiyoro, utono dowooro, ememangge eme-
mangge yokootoyi yokootoyi, uro uro, enderoko
oonggoo damonimo uro toongeyingo.

Sol Ngu Yerusalemno Oruwo

26 Sol ngu Yisasro kirikiri onidodo yowuru-
woowero, nguro ene Yerusalemno oorowuyingo.
Ene oni bidodo Solro sosoreyingo. Soldo no
Yisasro kirikiri oni ero ewoku, nguro simoo
baredo nowoondoyemo hamoo, ero ma in-
goyingo.
27 Ene Banabasdo Sol yoro, Yisasro kirikiri
onino oororo eyingo. Sol ngu Damaskas ooreko
Oo Bidodo Simburi Yisas kenowokuro etoni, in-
goyingo. Ngu naruno ngu, Oo Bidodo Simburi,

ngundo mande mande Solno etoni ingoyingo. Nguya, Soldo Damaskas ende nguro oni simoo bareno, Yisasro mande yanggango oorengo eyingoku nguya, ero eyingo.

28 Ngundiro nguro, Sol eneya Yerusalemno oode, ngunonggo oororo, omburo teroruwonggo. Sol ngu suwooyi sano ene Oo Bidodo Simburi, Yisas, nguro mandeni oowooyi nguro mande mande yanggango ero, nguro ene ma sosoreyingo.

29 Ngundiro tero, Yuda oni Girik merakononggo mayeyingo, ngu mande yunootoni, nguro Soldo eneya ronggeyoyingo. Ngundiro tero, nguro Yuda onindo Sol ureyi kumooweroyimboro oore ereweyingo.

30 Kootuyisina, dobookuriyibo ngu mande ngu ingoro ngu, ene Sol yoro, Sesariya endemo uyingo. Ngunonggo yeyi, Tarsas enengo ende damonimo toongeyingo.

31 Ngu naruno, oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, Yudiya mera bidodomo, Galili meradodomo, ko, Sameriya meradodomo nguya, ngundo gome ootooro, nguno ebe rongge nguya kini. Anutro yambo mande yanggango yero, ene Anut Oo Bidodo Simburi ngu newendemo nangge oruwonggo. Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yanggango yunootoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo yambo mandeno ombuyingo.

Pitando Iniyas Yomosiyoyingo

32 Pita ngu mera bidodomo endeyoro, ene
Lida endemo nguya uro, nguno Yisasro nowoon-
doyemo hamoo teyingo oniya oriyingo.
33 Ngu endemo nguno, oni gura kenowoku,
ngu oowooyi Iniyas. Iniyas ngu kekandeyi ngu
bidodo kumooyingo. Ene ngu yabano nangge
oode, dagoma kandegura gidemboro kabusa
yokoyingo.
34 Pitando Iniyasya eyingo. Iniyas, ataga Yisas
Krayisdo gowege yeni, mete tete. Ge ootoogeya,
gengo yaba yomosiyo! Ngundiro etoni, ingoro,
arisa, Iniyas sodedomangge ootoogeyingo.
35 Lida, Seron ende erayaga nguro oni
simoo bare bidodo ngundiro kenoro, ene
bidodo nowoondoye yowoorengoro, Oo Bidodo
Simburimo nowoondoye yeyingo.

Pitando Tabita Yokutuwooyingo

36 Yopa endemo, bare gura, oowooyi Tabita, ngu
Yisasro kirikiri tero oruwo. Girik mandeno ngu
enengo oowooyi ngu Dokas. Suwooyi sano ngu
barega ngundo muri gome tero, angoyi oni nguya
ooro wenonootenggoku, ngu hoorooweyeroro
oruwo.
37 Ngu narunggano nguno, ene sayi yoro ku-
mooyingo. Kumootoni, enengo onindo bingong-
gaku sonowooro, ya gumi gura awu sanganimo,
nguno bingo yetoyi oruwo.
38 Kumootoni, Lida ende ngu Yopa ende
tanggeyimo kirikiri oni gidaregado ingoyingo.
Ngu naruno ngu, Pita ngu Lida endemo oo-
roote. Nguro oni eraya sureyerootoyi, oororo,
Pitano kira ero eriringoro, ngandiro eworiyo. Ge

nooreya ombu. Ge piru ma tewero, sodedo ombu!
Ero eyingo.
39 Ngundiro etori, arisa, Pita ootoogero, oni
erayagakuya oorowuyingo. Pita oororo, endemo
tunootetoni, Yopa oni ngundo Pita yoro, onibi
yetoyi oruwoku, ya gumimo oorero, ngu ya gum-
inggakuno uwonggo. Utoyi, bare wabuku ngu
bidodo mayero, Pita tanggeyimo dikaro sendoru-
wooyingo. Sendoro, kumbadari Dokasdo kuri
metemi ootooro, tero yunoyingoku, Pita etun-
goyingo.
40 Etungootoyi, Pitando simoo bare bidodo
oweyerootoni, ende ooreyingo. Ngundiro tero,
Pita boodoo oondoogero yemboongewo. Pi-
tando omukumundoongo bare kumoowokung-
gasina yowoorengoro eyingo. Tabita, ge ootooge!
Ero etoni, asa, baregaku doongetero, Pita kenoro,
ootoogero bibiteyingo.
41 Bibitetoni, Pitando kandeyimonggo
dowootoni, ootoogero dikayingo. Dikaro, ko keta
oruwo. Pitando oni Yisasno nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, bare wabuku nguya
negoyerootoni, yasina utoyi, Dokas ko keta
oodoni, ngu etuyeroyingo.
42 Ngu mandega ngu ero endeyoro, Yopa en-
demo oni simoo bareku oowooyingga ingoro,
nguno ene Oo Bidodo Simburi nguno nowoon-
doyemo hamoo teyingo.
43 Ngundiro tetoyi, Pita Yopa endemo naru
oowooyingga nguno oruwo. Pita ngu ende
nguro oni gura oowooyi Sayimon nguya oruwori.
Sayimon nguro koni ngu Bulmakawu goweyi
yomosiyoro oruwoku oningga nguya oruwori.

10

Engeldo Omburo, Koniliyas Mande Inoyingo

1 Ngu naruno, oni gura oowooyi Koniliyas ngu
Sisariyano oruwo. Koniliyas ngu Yuda oni kini.
Ene ngu me oni onibi kandegura (100) nguro
tabango. Ngu Koniliyas, ko, enengo me oniku
nguya, ngu Itali merakononggo ombuyingo.
2 Ene ngu Anutno yambo mande tero oruwo.
Eneya ya gobooro oni ngu bidodo Anutro
sosorero oriyingo. Koniliyasndo oni simoo bare
ngu oni ooro wenonoyingo ngu hoorooweyeroro,
oo urungga yunoro, suwooyi sano, ene Anutno
yemboongero oruwo.
3 Naru gurano, sa gaboyi naru kabusayiga
nguno, ene gaboya gaboya gura tunoo oorengo
doongeyimbo kenoyingo. Gaboya gaboya oo
kenootoni, Anutro Engel oni gura ya newendemo
ombutoni, tunoo kenoyingo. Kenootoni, Engel
omburo, eneya eyingo. Koniliyas! Ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, Koniliyas Engel kenoro,
sosoreyingo urungga oorengo tero eyingo. Oo
Simburi Urungga, ndawu oogaro? Ngundiro
etoni, Engeldo eneno gumi eyingo. Gengo kira
ewoku, ngu gengo simoo bare ooro wenonootoyi
yunowoku, ngu bidodo Anutro ingonduduno
tunoo ooroote.
5 Ataga ge komo oni gidarega soweyerootooga,
Yopa oorowuyi. Oni gura oowooyi Sayimon
nguno oorooteku, ngu ereweya kenoyi! Sayimon
oningga ngu oowooyi gura Pita. Ene ngu oningga
nguno negongootoyiga ombuni.
6 Sayimon ngu okeyimbo yano ooroote. Ngu
okeyingga ngu Bulmakawu goweyi koyi tete. Ngu

oningga nguro yani ngu wendeyi tanggeyimo ooroote. Engeldo ngundiro eyingo.

7 Engeldo Koniliyas mande ngundiro inoro, ene toongeyingo. Arisa, Koniliyas ootoogero, enengo ko oni eraya, enengo me oni gura negoyerootoni ombuyingo. Ngu me oningga ngu oni metemi Anutno yambo mande tero, ene suwooyi sano Koniliyas tanggeyimo oruwo.
8 Koniliyasndo mande Engeldo etoni ingowoku, ngu oni kabusagakuno mande ngundiro ero sureyerootoni, Yopa oorowuyingo.

Pitando Anutnonggo Oo Ombutoni, Gabo Kenowoodingoyingo

9 Koniliyasro oni kabusagaku sengetoni suwoononggo yade yade oororo, samborono ngu Yopa ende tanggeyimo tunooteyingo. Ngu naruno, Pita yawasa sanganimo yemboongewero ooreyingo.
10 Nguno ootooro, Pita ngu oodooro kumooro, nguro oo newero ingoro etoni, oni oowari yomosiyoyingo. Ngu naruno, Pita ngu ene doongeyimbo oo gabogaboyi kenoyingo.
11 Ene sambo kenootoni, yamuko goosootoni, nguwoore oo gura kumba gome oorengo urungga ngundiro ombuyingo. Ngu ooga mundumi namoraya ngu yokootoni, ememonggo ombuyingo.
12 Ngu kumbaga ngu sanganimo ngu nusako gura gura, nu, kinikunari, nggunde oo ngudodo ombutoni kenoyingo.

13 Oo kenootoni ngu, Anutro manggowo
ngunonggo eneno eyingo. Pita, ge ootoogeya,
nusako gura utoya ne! Ero eyingo.
14 Etoni, Pitando gumi eyingo. Noro Oo Bidodo
Simburi Simbunane, no ma newano. Mosesro
mamana mandeno, ngu oo ngu roogo teyingo,
nguro no ma newanoku ngu! Ero eyingo.
15 Etoni, ngu Anutdo tambu erayayiga eyingo.
Nondo oo bidodo mete neweroyi ewonoku, ngu
gedo ngu roogo teyingo ero ma ewero, eyingo.
16 Ngundiro etoni, ngu ooga ngu tambu kabusa
ngundiro tero, sodedomangge ngu kumbagaku
woosootoyi, sambono ko ooreyingo.
17 Pita ngu ooga kenoyingo, nguro
damonimboro ingondudu urungga oorengo
ingondandangeyingo. Ingondandangerootoni,
oni Koniliyasndo sureyerootoni mayewonggoku,
omburo tunootewonggo. Tunootero, oni sumoo
yunoro yade omburo, Sayimondo yamukono
dikayingo.
18 Yamukono dikaro, Koniliyasro onikundo
meno ero eyingo. Sayimon oowooyi gura Pita ngu
ngano ooroote, bine? Ero eyingo.
19 Ngundiro etoni, Pita ingondudu tewootoni,
Yuka Kundingiyimbo eyingo. Ingo! Oni kabusa
ge erewenggerootenggo.
20 Ge ootoogeya, uya, eneya oorowuyi! Ge ngu
oni nguya oorowuwero ma sosorewero. Nondo
oni ngu sureyerootoowe ombutenggo, ero eyingo.
21 Yuka Kundingiyimbo mande ngundiro in-
goro, asa, Pita ngu onikuno uro eyingo. Ye
oningga erewetenggoku, ngu no nga! Ye ndatero
mayetenggo? Ero eyingo.

22 Ngundiro etoni, onikundo mande gumi eyingo. Koniliyasndo, ene ngu me oni onibi kandegura (100) nguro tabango, ngundo sureye-rootoyi, ge goyowero mayeteto. Ene oni nenengo gome. Ene Anutro sosoreyingo oni. Yuda oni bidodo Koniliyasro mande ingoro, nguro ene oowooyi bingami okootenggo. Ene oni gome nguro Engel kundingiyi gurado omburo, eneno ngandiro ewo. Ge ooroya, ngu oningga ngu yoya, gengo yano ko ombuya, mande mande etooga, gome ingoni! Ero eyingo.
23 Ngundiro etoyi, Pitando ngu onikuya mande gumi eyingo. Yano ombuya, nga suwoongga ngano werewato, ero eyingo. Sengetoni, Pita ootoogero, onikuya oorowuyingo. Yopa ende nguro oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni gidarega nguya oorowuyingo.

Pita Koniliyasndo Yano Oorowuyingo

24 Pita onikuya sengetoni suwoononggo, yade oororo, Sisariyano tunooteyingo. Koniliyas ngu soboyeroro oruwo. Koniliyas ngu enengo konebeyi enengo dobookuriyi ngu bidodomo ne-goyerootoni, mayero, Koniliyasndo yano yowu-ruwooro oruwonggo.
25 Yano oodoyi, Pita yade oororo, Koniliyasndo yano uyingo. Utoni, Koniliyas ootoogero, Pita doongeyimo omburo, keyi damonimo boodoo oondoogero, bagootero esosooteyinoyingo.
26 Ngundiro tero ngu, Pitando Koniliyasya eyingo. Ge ootooge! No nguya oni oorengo, ngundiro eyingo.

27 Ero, Pita Koniliyas eraga mande ero ingoro,
ya newendemo uyingo. Ya newendemo uro, oni
simoo bare oowooyingga yowuruwooro oodoyi
yeyoyingo.
28 Yeyoro, Pitando mande yunoro eyingo. Yen-
gombo ngu noorengo Yuda oniro murinani in-
gootenggo. Yuda oni ngu oni sowe gidaregaya
gobooro oruweroyi, ngu roogo oorengo. Ene
Anutdo no ngandiro etunerowo. No oni sowe
guraya ewero roogo kini, ero ma ewano.
29 Yo, Anutdo oo etunerowoku nguro ge ne-
gonerowoku ngu, no nowoondone kowuri ma
ingoro, nguro no oni oni tero ombuteno. Ene
no ye sumoo yunowero, ye ndawu oogaro no
negonerootoyi mayeteno? Sumoo eyingo.
30 Ngundiro etoni, Koniliyasndo gumi
eyingo. Nono oo tunootewoku, nguro ewero.
Naru namoraya yokoro ngu, no nenengo
yano kundingiyi oode yemboongewono.
Yemboongero oodoowe, sa gaboyi naru
kabusagomo suwootetoni, sodedomangge oni
gura doongenemo dikawo. Oningga nguro
towikumbani ngu, wadori nomboyi oorengo.
31 Ene nono ero ngandiro ewo. Koniliyas,
Anutdo gengo kira ngu kuri ingowo. Gengo
digi beye oo oni wenonootoyi, hoorooweyeroro
yunooteku, nguya ingoro kenowo.
32 Ngundiro nguro, ge komo oni
sureyerootooga, Yopa endemo ooroya, Sayimon
oowooyi gura Pita nguno negongoyi, ero
ewo. Ngu oningga ngu okeyi Sayimondo yano
oorooteku ngu, ngu oni ya simburiga ngu, ene
Bulmakawu goweyi yomosiyooteku oni. Nguro

yani ngu wendeyi tanggeyimo ooroote.
33 Etoni, nguro no sodedomangge oni sureye-
rootoowe, ge goyowero oorowuyingo. Ge muri
gome tero ombute. Nguro ngu, noore bidodo
mayero, nga yowuruwooro, Anut doongeyemo
oorooteto. Oo Bidodo Simburi Anut, ngundo ge
mande gunowoku ngu, nooreno etoyi, ingowero
mayero, ge sobogeroro, nga oorootetoku nga!
Koniliyasndo ngundiro eyingo.

Pitando Koniliyasro Yano Mande Wesiyoro Eyingo

34 Arisa, Pita damoni yero, mande ero eyingo.
Hamoo oorengo, ataga no muri nenengo in-
gooteno. Anutdo oni mera bidodomo onino muri
guranangge teyunoote.
35 Anutdo mera bidodomo oni sowe enengo
yemboongero, muri gome nenengo oorengo tero
ngu, asa, Anutro newendemo mesarango teteng-
goku, nguro gome ingoote.
36 Ye ingootenggo. Anutdo nga mandega
nga yeni, Iserel oni nooreno ombuwo. Ngu
ngandiro. Ene Yisas Krayisro Mande Keta
Mesarango ngu wesiyoro, oni simoo bare etuye-
roote. Nguno ngu, ene Yisas Krayisno ngu, ene
noore yoyeni, Anutya nowoondonani gobooro
siyeyingo oorooteto. Yisasdo nangge oni simoo
bare bidodoboro Simburi.
37 Yengombo ingootenggoku ngu, kuri Yondo
sono kundingiyimboro mande wesiyoro eyingo.
Ngu narunggano nguno, Galili merako damoni
yero, ngunonggo oororo, Yudiya mera ngu
bidodomo oorowuyingo.

38 Nga mandega nga, ngu Yisas Nasaret on-
ingga nguro mandeni Anutdo ene rogo tero,
Yuka Kundingiyimbo ko yanggangoni urungga,
ene inowo. Nguno ngu, Yisas endeni endeni
oororo, oni simoo bare hoorooweyerowo. Anut
eneya oodoni, ngunonggo oni simoo bare Se-
tando yomburiyeroro oodoni, ngu yomosiye-
rootoni, mete teyingo.
39 Noore ngu Yisasro koni oo bidodo tewoku,
Yuda ende bidodomo Yerusalemno nguya tetoni
kenowooto. Ene mundi onindo ngu oningga
ngu yoro, de sanganimo sanggawero utoyi ku-
mooyingo.
40 Ene sa naru kabusayiga nguno, Anutdo ko
yokutuwootoni, keta ootoogetoni, yoro, tunoo
endesina yeyingo.
41 Merenonggo ootoogewoku, ngu naruno,
oni simoo bare bidodo doongeyemo ma yeni
tunooteyingo. Kini, oni bodagano nangge Anutdo
kuri rogo tewoku, tunootetoni kenoyingo. Ngu
naruno, noore ene kenoro, oo nero, sono nero, oo
ngu tewooto.
42 Ene noore mamana mande yunoro eyingo.
Ye komo noro mandene oni simoo bareno ne-
nengo wesiyoya, ngandiya eyi. Anutdo ngu
oni Yisasga ngu nangge rogo tetoni, ngundo oni
simoo bare keta oorootenggoku, kumooyingomu
nguya, wirikoyerowa, ero eyingo.
43 Anutro ingondudu eyingo oni bidodo, ngu
oningga nguro mandeni wesiyoro eyingo. Yisas
ko tewoku, ngundiro nguro, oni simoo bare
bidodo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, asa,
Anutdo enengo weti mbumbuwaye hamoo an-

dangero, wongooni utoni kabeteyunowa, ero eyingo.
44 Pita ngu mande ngu ewoodoni, ngu naruno nangge, Yuka Kundingiyi, ngundo oni Anutro mande ingoyingomuku ngu bidodomo ombuyingo.
45 Yo, Yuda oni Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Pitadodo mayewonggoku, ngundo Yuka Kundingiyi oni sowe gidaregano nguya soweyootoni, nguro ngundiro kenoro ngu, enengo ingonduduno soriyokoyingo urungga tero, eyingo.
46 Ene ingootoyi, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi keta yunootoni, ngunonggo Anut bingami okooyingo. Ngundiro tero etoyi, Pitando eyingo.
47 Onendo nga oni ngano sono kundingiyi ngu siribo yeyunowa? Ndatero nguro, ene Yuka Kundingiyi ngu nooreno ngundiro yootenggo, ero eyingo.
48 Ngundiro ero, Pitando Yuda oniku mande yunoro eyingo. Ye komo Yisas Krayis oowooyimo sono kundingiyi Koniliyas, ko, enengo keyimo oni ngadodo sono kundingiyimbo sonoyeroyi, ero eyingo. Ngundiro sono kundingiyi gimumukootoyi ngu, asa, Koniliyas, garodo Pita sumoo inoro, ero eyingo. Ge komo nooreya ngano naru gidarega oodegago, noore Anutro mande gome etuyeroyagogo toonge, ero eyingo.

11

Pitando Enengo Koni Tewoku, Nguro

Yerusalemno Oni Simoo Bareno Eyingo

1 Aposel oni, ko, enengo oni Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, Yudiya
mera bidodomo oorootenggoku ngu, ngandiro
ingoyingo. Oni sowe gidarega Yuda oni kini
nguya, Anutro mande kuri yoro, ingoro,
nowoondoyemo hamoo teyingo. Ero ingoyingo.
2 Ngundiro nguro, Pita Yerusalem endemo
oorowuyingo. Yuda oni, ngundo Yisasro nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngundo Pita kenoro ngu,
boguwooro mande sanggawero eyingo.
3 Ge kuri oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro
yano uro, nguya oo newonggoku ngu! Ero eyingo.
4 Ngundiro etoyi, Pitando ingoro, oo bidodo
eneno tunootetoni tewoku, ngu bidodo wesiyoro
ewo.
5 No Yopa endemo oode, ngunonggo yem-
boongero oruwono. Ngundiro tetoowe, noro
ingondudune yowoorengootoni, oo gura gabono
ombutoni, ngundiro kenowono. Ngu ooga
ngu kumba urungga ngundiro, mundumi ngu
namoraya. Ngu sambononggo yeni, ememangge
ememangge uro, no doongenemo ombutoni
kenowono.
6 Nondo kumba newendemo gome gome
doongetero kenowonoku, ngu nusako mera
ngano oruwonggo. Nguno nusako diguno sire,
kinikunare, nggunde, nu oo guradiro guradiro
oruwonggo. Ngu oo ngu, nondo bidodo kenoro
ingoweroyimboro.
7 Ngundiro kenootoowe, Anutdo noya eyingo.
Pita, ge ootoogeya, nusako ngu gura sanggaweya,
utoya, kaya ne! Ero eyingo.

8 Ngundiro etoni, nondo gumi ewono. Oo
Bidodo Simburi Simbune hamoo oorengo, no ma!
Nusako nga ngu sugabododo biyomi, no kuri
ngundiro ngu gura ma neyingo. Ngundiro nguro,
no ma newano, ero eyingo.
9 No ngundiro etoowe, ene ngu manggowooga
sambononggo ko omburo ewokungga, ngundo
tambu erayayigaku, ero eyingo. Oo bidodo
Anutdo yeyingomu, ngu gome metemi nangge.
Nguro ngu, gedo komo ngu oo ngu sugabododo,
ero ma ewero. Anutdo ngundiro eyingo.
10 Ngundiro etoni, Pita mande kuri ewoku
ngundiro ko eyingo. Ngundiro tambu kabusayi-
gaku Anutdo emukoro ngu, asa, ooku bidodo
woosootoni, sambono ko ooreyingo.
11 Kumba woosootoni, ooretoni, ngu naruno
nangge, oni kabusa noore oruwootoku yanggano
nguno mayeyingo. Oni gura Sisariyano
oorooteku, ngundo sureyerootoni, nono
mayeyingo.
12 Ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo nono ewo.
Ge nga oni ngaya oorowuyi! Ge ingondudu
buribari urungga ma ingowero. Ngundiro etoni,
nguro oni dobookurine kandegura gidemboro
guranangge ngu noya yade yade oororo, noore
Koniliyasndo ya newendemo uwootowo.
13 Noore utooye, Koniliyasndo nooreno eyingo.
Engel oningga noro yano omburo, dikatoni,
kenowonoku nguro mande etoni, nondo in-
gowono. Engeldo nono mande ero ngundiro ewo.
Ge oni sureyerootooga, Yopa endemo ooroya,
Sayimonno etoyiga ombuni. Ene oowooyi gura
Pita ngu.

14 Enendo mande gidarega etoni ingowa. Ngu
mandega nguno ngu Anutdo gengo weti mbum-
buwa andangero, yomosinggeroro, ngunonggo
gengo yano oni ngu nguya bidodo ko yoyootoni,
nguro mande ngundiro etuyerowa. Ngu Engel
oningga ngundo ngundiro ewo.
15 Arisa, no mande damoni yero, ewootoowe,
Yuka Kundingiyi eneno ombuyingo. Koretero
nooreno ombuyingo, ngundiro oorengo eneno
nguya ombuyingo.
16 No Oo Bidodo Simburi nguro mande ngu
ko ingoyingo, ero eworo. Yondo ngu sonombo
oni simoo bare sonoyeroyingo, ene ye ngu Yuka
Kundingiyimbo sonoyerowa. Etoni, Pita mande
gura eyingo.
17 Ene kuri noore Yisas Krayis Oo Bidodo
Simburi nguro nowoondonanimo hamoo
teyingo, nguro Anutdo sumange urungga
yunowo. Ngundiro nangge, Anutdo ene nguya
sumange yunowo. Nguro ndawu oninggado
ene komo Anutro mandeni, ngu owero yokowa?
Oni gurado mete Anutro mandeni ma gosiyowa.
Hamoo oorengo kini. Pitando ngundiro eyingo.

18 Ene Pitaro mande ngu ingoro ngu, ene ngu
mandega ngu yokoro, ene Anut bingami okooro,
ero eyingo. Ngu naruno, ene ngandiro ingoyingo,
Anutdo oni sowe gidaregaro nowoondoye nguya
yowoorengoro, ene mete mande keta nguya
yunootoni oruwanggo. Ngundiro ero ingoyingo.

Andiyok Oni Yisasro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Oni Simoo Bare Ngu Keta Tunooteyingo

19 Kuri Stiwen ureyi kumootoni, nguno
ngu, Yisasro keyimo oni ngu kowuri urungga
tunooteyingo. Nguro oni Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo gidarega songo songo
samukoyingo. Saro, oororo, Pinisiya mera,
Sayiparas meradoni, Andiyok ende nguno ko
teyingo. Ene Anutro mande ngu oni sowe songo
Yuda oni kini, nguno ma wesiyoro eyingo. Kini,
ene Yuda onino nangge Anutro mande wesiyoro
eyingo.
20 Ene oni gidarega ene kewooroyemo ngu
Sayiparas meradonimonggo, ko, Sayirin ende-
monggo, ngundo Andiyok endemo oororo, Girik
oni mande yunoyingo. Ene Oo Bidodo Simburi
Yisas, nguro Mande Keta Mesarango ngu wesiy-
oro eyingo.
21 Wesiyoro etoyi, Oo Bidodo Simburi nguro
yanggangoni eneya oruwo. Ngundiro nguro,
oni simoo bare oowooyingga Yisasro nowoon-
doye yowoorengoro, Oo Bidodo Simburi nguro
nowoondoyemo hamoo teyingo.
22 Ngundiro tetoyi, Yerusalemno Yisasro key-
imo oni simoo bare mande ngu ingoro, ene Ba-
nabas sureyootoyi, Andiyok oorowuyingo.
23 Banabas Andiyok oororo, yeyootoni, Anutro
sumange eneya oodoni, yeyoro, oni oni tero,
oni simoo bare bidodo ingonduduye samangoro
mande yunoyingo. Ye komo nowoondoye in-
gonduduye bidodomo yeya, ene komo Oo Bidodo
Simburi enengo mandeni nangge keyoyi, ero
mande yunoyingo.
24 Banabas ngu oni gome Yuka Kundingiyi,
ko, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo muri,

ngu enengo newendemo uro, angero, yanggango oruwo. Nguro ngu, simoo bare urungga oorengo Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, Oo Bidodo Simburi nguno ombuyingo.

25 Arisa, ngu naruno, Banabas ngu Tarsas endemo uro, Sol erewewero oorowuyingo.
26 Banabas Sol erewero, kenoro, yoro, Andiyok endemo ko oorowuyingo. Dagoma gura ngu bidodomo, Sol Banabasya Andiyok nguno ootooro, Anutro oni simoo bare mande yunoro, etuyerootori oruwonggo. Yo, hamoo, ene oni simoo bare urungga oorengo Anutro mande yunoyingo. Andiyok nguno ngu, Yisasro kirikiri onindo oowooyi ngu Kristen oni koretero, ero eyingo.

27 Ngu naruno, Anutro ingondudu eyingo oni gidarega Yerusalemnonggo ootoogero, ende yokoro, Andiyok nguno oorowuyingo.
28 Oni gura kewooroyemo oruwoku, ngu oowooyi Agabas. Ene dikaro, Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo etoni, ero eyingo. Oodoro kumooyingo naru urungga Iserel mera bidodomo, ko, endeni endeni mera bidodomo nguya omburo tunootewa.
29 Ngu mande ewoku ngu ingoro, nguro Yisas keyimo oni simoo bare ene beye yeyi, Yudiya merako Yisasro keyimo dobookuriye hoorooweyeroweroyimboro soweyowero mande guranangge, ero gosiyoyingo. Ngundiro teweroyimboro, Yisasro kirikiri oni songo songo beye enengomo oodoni, ngunonggo wesoowooro, gumi ngu kongga ngu tewero, ero eyingo.

30 Ene ngundiro tetoyi, Banabas Sol eragado
beye ngu yoro, Yisasro keyimo oni nguro ta-
bango onino yunoweroyimboro Yerusalemno
oorowuyingo. Kootuyisina, ngu mande Agabas
ewoku, ngu Rom merako sobosobo oni ko-
reteyingo, Kolootiyas, enengo naruno, mande
ewoku, ngu engge tunootewo.

12

Herodndo Yemus Ureni Kumootoni, Pita Yoro, Ya Biyomimo Yeyingo

1 Ngu naruno, Iserel mera sobosobo ko-
reteyingo oni oowooyi Herod, ngundo Anutro
Yisas keyimo oni simoo bare gidarega yutoro,
yomburibariyeroro, ya biyomimo yoyeyingo.
2 Ene Yemus, Yon koneyo, ureni kumooyingo.
Ene dugebo doongooni kumooyingo.
3 Ene ngundiro tetoni, Yuda oni yeyoro, nguro
gome ingootoyi, nguro Herod ene Pita nguya
yoro, ya biyomimo yeyingo. Ene ngu mur-
ingga ngu Yuda oni Oo Manongoyingo Yis Kini
Kingo Kayingo Kundingiyi Naruno (Enengo Pa-
sowa Naruwo) nguno teyingo.
4 Ngu naruno, ene Pita dowooro, ya biy-
omimo yero, me oni wata namoraya kandeyemo
yeyingo. Ngu me oni watangga guranangge
nanggega, nguno me oni namorayayi ko tero oru-
wonggo. Ngundo ngu Pita sobowooyi ero nguno
yeyingo. Herodndo ngandiro ingondudu teyingo.
Pasowa naruwo kinitetoningga ngu, Pitaro man-
deni Yuda oni simoo bare doongeyemo wirikoro,
Pita ureyi kumoowa, ero ingoyingo.

5 Ngundiro nguro, Pita ya biyomimo oodoni, me
onindo nguno sobowooyingo. Ene Yisasro key-
imo oni simoo baredo ngu yowuruwooro, Pitaro
Anutno yanggango oorengo yemboongeyingo.
Anutdo Pita gome sobowooni, ero nguro yem-
boongeyingo.

Anutro Sambono Oni Engel, Ngundo Pita Ya Biyomimonggo Andangeyingo

6 Herod ene Pita yoro, tabango onino Koot
mandeno yewero ingoyingo. Ngu suwoono, Pita
ene me oni eraya kewooroyarimo wereyingo.
Ene ngu uto yanggango oowooyi sen, ngundo
kekandeyi eraya eraya gosiyoyingo. Ene
toongeweroyi kini, nguro me oni ngu yamukono
sobowooro oriyingo.
7 Ngu naruno nangge, Anut Oo Simburi nguro
sambono oni, Engel, ngu tunooteyingo. Ngu
oningga ngu tunootetoni, soru himi ya newen-
demo himi yeyingo. Engeldo Pita tanggey-
isina dowooro, yokutuwooro eyingo. Sodedo
ootooge! Ero etoni, Pita ootoogetoni, kekandey-
imo utoku besero, nggorongero, merako sorero
toongeyingo.
8 Ngundiro tetoni, Engeldo eyingo. Pita gengo
towi nengguro yoya, yemuya, wanggagemo uto
ngu yoya, gosiyoya, gengo kengge goweyi (Su)
ngu yoya, kenggemo ye! Ngundiro etoni,
Pita ootoogero, Engeldo oo ewoku, ngundiro
temukowooro. Ngundiro tetoni ngu, Engeldo
mande gura eyingo. Gengo dogigiro nengguro
yoya, teya, no keneroya, ombuga, ero etoni,
ngundiro teyingo.

9 Pita ngu ya gumingga ngu yokoro, ene Engel
keyoro, oorero, ene ngu ingoyingo. Ngu ooga
Engeldo etoni, hamoo ma teyingo. Ene ngu
gabono nangge kenooteno, ero ingoyingo.
10 Asa, Pita Engel eragaya oorowuyingo.
Oororo, me oni watangga koreteroga ko wata
kootungga nguya dagayeroyingo ngu, ene
watayi kini. Eragado ya biyomi yokoro, yade
yade oororo, Yerusalem oonggoo pawa nguro
yamuko yanggango biyomi teyingonggakuno
oorowuyingo. Ngu yamukongga ngu kuri
enengombo goosooro, kurundodo oruwo. Nguro
Pita eraga nguwoore ende oorero, oore gura
keyoro, saro oorowuyingo. Oororo, Engelnggaku
sodedomangge Pita yokoro toongeyingo.
11 Ngundiro tetoni ngu, ngu naruno, Pitaro
ingonduduni himi yetoni, ene ingoyingo. Yo,
no ataga ingootenoku, Anut Oo Bidodo Simburi
Simbune, ngundo enengo Engel soweyootoni,
omburo, ngundo Herod kandeyimonggo no noy-
oote. Ene oo bidodo Yuda oni simoo baredo biy-
omi nono tewero ingondudu tewonggoku nguya,
ngunonggo noyoote, ero ingoyingo.
12 Pita ngundiro ero ingoro, Yon nemi
Mariyando yano oorowuyingo. Yon ngu
oowooyi gura Mak. Ngu yanggano nguno,
oni simoo bare oowooyingga yowuruwooro,
Anutno yemboongero, oruwonggoku Pita nguno
oorowuyingo.
13 Oororo, Pitando yamuko endesinanggo ure-
yingo. Ngundiro yamuko utoni, ya nguno ko
teteku bare gurado ingoyingo. Ngu barega ngu
oowooyi Roda, ngundo yamuko goosoowero, ya-

mukono oorowuyingo.
14 Oororo, ngu barega, ngundo Pita manggowo
ingoro, oni oni urungga tero, nguro ngu, ene
yamuko ma goosooro, sodedomangge yowoorengoro, kendutero, ya newendemo uro, meno
manggaru tero eyingo. Ehe! Pita endesina
dikateku awe! Meno manggaru tero, ero eyingo.
15 Ngundiro etoni ngu, yano onikundo ngu
barega nguya eyingo. Ge mboorombo goyoote!
Ngundiro etoyi, ngu barega ngundo yanggango
oorengo meno eyingo. No hamoo oorengo eteno!
Pita endesina awe! Ero ko eyingo. Etoni, yano
onikundo gumi eyingo. Ngu enengo Engelkundo
ngu bine? Ero eyingo.

16 Ene Pitando yamuko senggedodo utoro
oriyingo. Ngundiro tero oodoni, arisa, ene yamuko goosooro, Pita kenoro, soriyokoyingo.
17 Pitando kandeyi okooro eyingo. Ye ari ma
tewero, ero eyingo. Arisa, Pitando ndaditero
mayeteku, nguro muri wesiyoro eweroyimboro
teyingo. Oo Bidodo Simburi, ngundo ya biyomimonggo noyoro, endesina yewoku, nguro
mande wesiyoro eyingo. Ye komo, nga mande
muringga ngaro, Yemusno ko dobookurine gidaregano nguya etoyiga ingoyi. Ngundiro ero,
Pita endesina ko oorero, ene ende yokoro, yade
ende gurano toongeyingo.

18 Kootuyisina, sengero ogisa ooretoni ngu, me
oni Pita ereweyingo. Erewero sumoo eyingo. Pita
ndano? Ero erewero ma kenoyingo.
19 Herodndo ngu ingoro, nguro ene oni sureye-
rootoni, ngundo Pita ko erewero ma kenoyingo.

Nguro ngu, Pita erewero yokoro, nguro ya-
mukono me oni watangga Pita sobowoowong-
goku ngu, wirikoyeroro, ngu onikuya sanggiri
urungga tero, ngu yoyoro, yureni kumoowero
mande gosiyoro eyingo. Ngundiro ero, Herod ene
Yudiya ende yokoro, ene Sisariya endemo uro,
nguno oruwo.

Herod Kumooyingo

20 Herod ene Tayiya, Sayidon ende erayaga
nguro oni simoo bare rongge sambi tero, nguya
sanggiri urungga teyunoyingo. Ngundiro tero
yokootoyi, ngu ende erayaga ngu yowuruwooro,
Herodno mande yomosiyoweroyimboro mande
soweyoro ombuyingo. Herodro ya musiyomo
nguro sobosobo oni oruwo. Ngu oowooyi Bal-
astas. Ngu Tayiya Sayidon ende erayaga nguro
oni, ngundo Balastas sumoo inoro, sureyootoyi,
ngundo Herodno oororo mande yoonenengowa,
ero eyingo. Nguno etoyi, ngundo nguro sang-
girini yeni imakeni, ero nguro sumoo eyingo.
Ngu oni ngu, ene Herod nguro merakononggo
oowari uriyootenggoku, nguro ene siyeweroyim-
boro eyingo.

21 Arisa, naru gura Herodndo yeyingo, ngu
naruno nguno, Herod ene mera oo bidodo
sobosobo koreteyingo nguro nengguro gome
gomemu tero, omburo, oo bidodo sobosobo
oniro yabano bibitero, ngunonggo mande mande
urungga piru oorengo simoo bareno eyingo.

22 Mande emukootoni ngu, mandeni gome in-
goro, nguro oni simoo baredo meno manggaru
tero, ero eyingo. Ngu manggowooga ngu anut

gura manggowo! Ngu oni manggowo ngundiro kini! Ero eyingo.

23 Ngundiro etoyi, Herod ene Anut oowooyi bingamini ma eyingo. Kini, ngu enengo newendemo gosiyoro, ene yowoorengoro, Anut bingami ma eyingo. Ngundiro tetoni, nguro sodedomangge Anutro Engel onindo omburo, Herod utoyi, goweyimo buni tunootero, ngundo songgiwi kiro sobiyootoyi, Herod kumooyingo.

24 Ene Oo Bidodo Simburi nguro mandeni yanggangododo tero, ngundo oni simoo bare nowoondoyemo utoni, ene gome keyoyingo. Ngu mandeningga ngu urungga tunootero, ngundo endeni endeni bidodomo oorowuyingo.

25 Banabas, Sol eragado, enengo kongga ngu temukoro ngu, asa, ene Yon nguya yoro, Yerusalemno ko oorowuyingo. Ngu Yonngga ngu oowooyi gura Mak.

13

Banabas, Sol Eraga, Anutro Kono Soweyeroyingo

1 Andiyok endemo, Yisas keyimo oni simoo bare kewooroyemo Anutro ingondudu eyingo oni, ko, etuyeroyingo oni nguya nguno oruwonggo. Ngu oni ngu oowooye ngandiro: Banabas; Simiyon, ene oowooyi gura Nayisa, (ngu damoni ngundiro goweyi iriyo); Lusiyas, ngu Sayirin endemonggo oni; Maneyen ngu Herod, mera sobosobo koreteyingo oningga, nguro dobooyi; ko, Sol oningga nguya oriyingo.

2 Naru gurano, Yisasro keyimo oni simoo bare
Anut Oo Simburi nguno yambo mande tero,
oowari oo nguya roogo tero, yemboongetoyi, ngu
naruno, Yuka Kundingiyi, ngundo eneya eyingo.
Ye komo Banabas, Sol, eraga, noro ko nangge
teri, ero rogoyeroyingo. Yo, ene nondo ko teyi,
ero negoyerowonoku, ngu nangge teyariyi, ero
eyingo.
3 Arisa, Yuka Kundingiyimboro mande
ingoro, ene oowari oo bidodo roogo tero,
ene kundingiyi ootooro, ngunonggo ene
yanggango yemboongero oruwonggo. Ngundiro
oode yokoro ngu, asa, ene Banabas, Sol,
eraga, tabayarimo kandeye yero, Anutno
yemboongero ngu, ko nguro nangge teri, ero
rogoyerowonggo. Ngundiro tero, Banabas, Sol,
eraga, soweyerootoyi sayingo.

Banabas, Sol, Eraga, Sayiparas Meradonimo, Mande Gome Ngu Yootunoro Eyingo

4 Yuka Kundingiyi ngundo soweyerootoni, Ba-
nabas, Sol eraga sayingo. Ngundiro nguro, Ba-
nabas dobooyi Sol nguya ende gura oowooyi
Selusiya nguno uro, ngu sono wendeyimo nguno
wanggo sanganimo ooretori, wanggobo yoyoro,
Sayiparas meradonimo oorowuyingo.
5 Oororo, Sayiparas meradoni nguno ende gura
oowooyi Salamis nguno tunooteyingo. Ngu en-
dega nguno, Yuda oniro yowuru ya nguno uro,
Anutro Mande Keta Mesarango ngu yano wesiy-
oro eyingo. Yon oningga ngu nguya Banabas, Sol,
eraga, hoorooweyeroro, ko teyingo.

6 Banabas, Sol, eraga, Sayiparas meradoni, ngu
bidodomo endeyoro, yade oororo, Pepos endemo
uyingo. Ngu endemo nguno, Yuda oni gura
kenoyingo. Ngu oningga ngu, ene gosonggi gura
gura teroruwo. Ngu oningga ngu enengombo
ngandiro ete. No Anutro ingondudu eyingo oni
eteku ngu, ene godange ete. Ngu oningga ngu
oowooyi Ba-Yisas, oowooyi gura ngu Elimas.
7 Ba-Yisas oningga, ngundo Gabuman mera
koreteyingo oni nguro dobooyi. Koreteyingo
oningga ngu oowooyi Serigiyas Polas. Enengo
ingondudu ngu gome oorengo. Ene Anutro
mande ingowero, nguro Banabas, Sol, eraga ne-
goyeroyingo.
8 Ene Elimas gosonggidodo oningga ngu,
oowooyi Girik mandeno ngu damoni ngandiro:
ngu gosonggi oni. Ngu oningga, ngundo
Banabas, Sol, eragado, Anutro mande wesiyoro
etori, enendo tootoongoro gosiyoweroyimboro.
Ngundiro tetoni, nguro ene mera oo sobosobo
koreteyingongga, ngundo Anutro mande
ingoro, newende nguno ma yewero, ero ingoro
gosiyoyingo.
9 Asa, Sol, oowooyi gura ngu Pol, ngundo Yuka
Kundingiyi urungga bidodomonggo Elimas gome
gome kenondadangero, manggaruwooro eyingo.
10 Ge Setan nangoni! Ge muri gome
mesarangomboro sanggiri teteku ngu, gengo
muringge ngu biyomi, ko, gengo godangengge oo
biyomingge, ngundo nowoondogemo urungga
ooroote! Ngundo Oo Bidodo Simburiboro oore
muri gome ngu yomburiyeroroote! Gengo muri
biyomingga, ngu ma yokowa, bine?

11 Arisa, ingo! Ataga, Oo Bidodo Simburi enengombo gurewa! Gutoro doongengge ukingowa! Ataga, ge sa ma kenowa! Ge ngundiro oode, naru gidarega yokowa, ero eyingo.

Polndo ngundiro etoni, sodedomangge goboore wooro iriyo gura tunootero, ngundo Elimas doongeyi ukingoyingo. Ngundiro ukingootoni, mera ma kenoyingo. Mera ma kenoweroyi tero, nguro ene oni erewero erewero oororo, oni gura dowooro, ingootoni, ngundo mete hooroowenerоni, ero ereweyingo.

12 Mera oo sobosobo oni urungga ngu kenoro, soriyokoro, sosorero, ene Anut Oo Bidodoboro Simburi, nguro mandeni ingoro, newendemo Anutro ingootoni, hamoo teyingo.

Banabas, Sol, Eraga, Pisidiya Merako Andiyok Ende Nguno Ko Teyingo

13 Polya oni endeyoyingo, ngu bidodo Pepos ende yokoro, wanggo sanganimo oorero, Pega ende, ngu Pambiliya merako oorooteku, nguno oorowuyingo. Oororo, Yondo oniku yoyokoro, enesu nangge Yerusalemno ko oorowuyingo.

14 Oorowutoni, oni songoku Pega ende yokoro, oororo, yade Andiyok ende, Pisidiya merako oorowuyingo. Ngu narungga ngu, kando naru nguro ene Yuda oniro yowuru yano uro, nguno bibiteyingo.

15 Bibitetoyi, yowuru ya nguro tabango, ngundo mamana mande Anutro ingondudu eyingo oniro mande kandangeyingo. Kandangero yokootoyi, kootuyisina, Polndo

enengo dobookuriyi nguya negoyeroro eyingo. Dobookurine, ye mande gura simoo bare nowoondoye yanggango teyunoweroyi moore tetoningga ngu, mete wesiyoya, etoyiga ingoyi, ero eyingo.

16 Ngundiro etoyi, asa, Polndo ootoogero, kandeyi okooro, ero eyingo. Ye Iserel oni, ye oni sowe gura gura Yuda oni kini Anutro ingoro, yambo mande tetenggoku ngu, ye ingoyi!

17 Nga Iserel oni ngaro Anutga, ngundo osisambananimo yootunoyeroro, sunggi eneno yeyingo. Ngu naruno, ene Igip merako yuto oodoyi, ene Anutdo oode, oni simoo bare oowooyingga yoyeni tunooteyingo. Kootuyisina, Anutro yanggangonimbo ko yoyootoni, Igip mera yokoro sayingo.

18 Oni kini kingo merako nguno, dagoma onibi eraya (40) nguno, Anutdo Iserel oniku enengo mandeye muriye biyomi teyingomu, nguro Anutdo newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.

19 Anutdo Kenan merako oni simoo bare sowe kandegura gidemboro eraya (7) yomburiyeroyingo. Yomburiyeroro, meraye Iserel oni simoo bare yunoyingo. Ene ngu merangga nguno oruwonggoku, ngu dagoma urungga oorengo (450) nguno oruwonggo.

20 Kootuyisina, Anutdo Iserel oni wirikoyeroweroyi oni ngu kandeyimo yetoni, ngundo Iserel simoo bare soboyeroyingo. Ene ngundiro tero oodoyi, oororo, Anutro ingondudu eyingo oni oowooyi Samuwel oningga nguro naruni ngu kiniteyingo.

21 Ngu naruno, Iserel simoo baredo mera oo
bidodo sobosobo koreteyingo oni gura yowero,
nguro Anutno sumoo, ero eyingo. Etoyi, nguro
Anutdo oni gura oowooyi Kis, ngu nangoni
ngu yunoyingo. Ngu Kis oningga ngu nangoni
oowooyi ngu Sol. Ngu oningga ngu, Beniyamin
oningga, nguro sembeni. Sol ngundo sobosobo
oruwoku ngu, dagoma onibi eraya (40) oruwo.
22 Ene Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo Sol
oningga ngu andangero, Dewit yoro, ngu musiy-
omo yeyingo. Anutdo oni simoo bareno De-
witro, ngandiro eyingo. No Dewit Yesi nangoni
kenowono. No nowoondone ngu enengo gome
ingooteno. Dewitdo ngu nondo ingootenoku,
ngundiro ko tewa. Anutdo ngundiro eyingo.
23 Anutdo nguro kuri mande gosiyoyingo
ngundiro tunootewo. Ngu ngandiro eyingo. De-
witdo nguro sowenimo ngu, nguno nondo Yisas
yewe tunootewa, ero eyingo. Ngu oningga,
ngundo ngu Iserel oni simoo bare bidodo muri
biyomimonggo ngu andayeroro, ko yoyowa. Ene
noore ko yoyoweroyi oni.
24 Kurimi Yisas ma ombuyingomo, ngu naruno,
Yondo Iserel oni simoo bare bidodomo mande
wesiyoro yunoro eyingo. Ye komo nowoon-
doye hamoo yowoorengoya, sono kundingiyi nga
gimuyi, ero eyingo.
25 Yon enengo koni namoko yokoweroyi
naruno, ene sumoo yunoro eyingo. Ye noya
ndadiro etenggo? No ngu yendo oningga
sobowooro oorootenggokungga ngu kini. Ene
ye ingoyi. Oni gura no keneroro, ombutekungga
ngu, ene oni urungga oorengo oowooyidodo. No

ngu enengo ko oni nangge.
26 Ye dobookurine, Ebarahamro osisembeni,
ko, ye oni sowe gidarega Anutro yambo mande
tetenggoku oni, ye ingoyi! Anutdo mandega ngu
nooreno soweyowoku ngu ngandiro. Anutdo
Yisas ngu noore ko yoyoweroyimboro sowey-
oyingo.
27 Ene oni Yerusalemno ko enengo tabango oni
ngudodo, Yisas oningga nguro ene gome ma in-
goro, kootu inoyingo. Ene kando naru bidodomo,
Anutro ingondudu eyingo oniro mande ngu kan-
dangero ingowonggoku, ene nowoondoyemo ma
siriyoyingo. Yo, Anutro ingondudu eyingo onindo
oni simoo baredo Yisas kootu inowanggo, ero
kuri eyingomu, ngu ataga engge tunooteyingo.
28 Yudaro tabango onikundo ngu Yisas gowey-
imo biyomi guraro ureyi kumooweroyi, oo gura
ma kenoyingo. Kini, ene Rom Gabuman oni,
ngundo Iserel merako oo sobosobo koreteyingo
oni oowooyi Payilat, nguno meno manggaru tero
eyingo. Utooga kumooni! Ero eyingo.
29 Ene ngundiro tero yokoro, kootuyisina,
de omukondi sanganimonggo andangero yoro,
mere gurano merengoowanggo. Ene Anutro
ingondudu eyingo onindo mande nakangoyingo
ooku bidodo temukoyingo.
30 Yisas kumootoni, merengooyingomu, Anutdo
ngunonggo, ene ko yokutuwootoni, ko keta
ootoogeyingo.
31 Ngundiro tetoni, oni Galili merakonggo
Yisasdodo Yerusalem mayeyingomu ngu, naru
oowooyingga Yisas kenoyingo. Ngu oni, ngundo
Yuda oni simoo bareno nguro mande wesiyoro

ewonggo.

32-33 Ene mande gura eyingo. Noorendo mande gome ngu yeno wesiyoro eteto. Ngu ooga kuri Anutdo noorengo osisambanani yunowero mande, ero gosiyoyingo. Yo, ngu ooga Anutdo ero tewero mande ero gosiyoyingomu, ngu ataga, noore enengo bugobugonimo engge tunootete. Yo, yambo Sam bukno Anutdo Yisasro ngandiro eyingo.

Ge noro nangone. No ataga oni doongeyemo wesiyoro no gengo awangge. Ero eyingo. (Sam 2:7)

34 Anutdo Yisas merenonggo ko yokutuwooyingomu, ene mereno ko uro ma buwoo yeyingo. Nguro ngu, Anutro mandeno ene ngandiro eyingo.

No oo gomemu kundingiyi ye yunowanoku, kurimi no oo ngundiro Dewit inowero mande gosiyoro ewonowo. Ero eyingo. (Ayisaya 55:3)

35 Ngundiro nguro, yambo Buk Sam gurado Anutya ete.

Ge gengo oni kundingiyi yokootoyi, ma buwoo yewa. Ero eyingo. (Sam 16:10)

36 Noore ingooteto. Dewit ene Anutdo ingooteku, ngundiro oni simoo bare kewooroyemo enengo mandeni ngu keyoro, ko teyingo. Kootuyisina, ene kumootoni, enengo osisembeni tanggeyemo merengooyingo. Ene ngu goweyi ngu buwoo yeyingo.

37 Yo, Dewitro goweyi buwoo yetoni, ene ngu oningga ngu Anutdo yokutuwootoni, keta ootoogeyingongga ngu, ene ma buwoo yeyingo.

38-39 Arisa, ye dobookurine, ngu mandega ngu
gome ingoyi! Noorendo mande ngandiro nguro
yeno wesiyoro eteto. Ye Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, Yisas ngundo, yengo weti
mbumbuwa bidodo andangero, sonowooro ka-
beteyunoyingo. Ene Mosesro mamana mandeno,
ene mete yengo weti mbumbuwa andangetoyi
ngu, ene ngu ooga, ngundo Anut doongeyimo
goyeni, oni nenengo ma tunootewanggo. Kini,
nga Yisas oningga ngando nangge ene mete oni
simoo bare bidodoboro weti mbumbuwa an-
dangetoni, Anut doongeyimo yoyeni, ye oni ne-
nengo gome tunootewanggo.

40 Ngundiro nguro, mande nga yeno ombuteku
ngu, ye ingonda teyi! Ngu ooga yeno ma
ombuwakuro, nguro kurimi Anutro ingondudu
eyingo onindo, nguro eyingo. Anutro bukno,
enendo ngandiro eyingo.

41 Ye yomooyinoro, kootuyisina mande ewong-
goku oni, ye ingoyi! Ye ngu ooga in-
gondudu urungga ingoro, nguro biyomi
yewa. Nguro no yengo naruno ko gura
tewanoku, ene oni gurado ngu kongga
nguro yeno etoni, ye ngu ingoro, hamoo
ete, ero ma ingowero. Ero eyingo.
(Habakak 1:5)

42 Ngundiro mande emukoro ngu, Pol, Ban-
abas eraga, endesina ooretori, oni simoo baredo
eneya, ero eyingo. Andeno naru kundingiyingga
nguno nguya, nga mandega nga nangge, nooreno
ko wesiyoya eri, ero eyingo.

43 Ene yowuru ya yokoro, endesina oorero,
Yuda oni simoo bare oowooyingga oorengo,

oni sowe songoku nguya Anutro mande ingoro, nguro koyi tetenggoku oni, ngundo Banabas, Pol eraga keyeroyingo. Ngundiro keyerootoyi, eragado Anutro sumange mande ngu yanggango teya oriyi, ero ingondudu yunoyingo.

44 Andeno, naru kundingiyimo, ngu endemo oni simoo bareku namoko bidodo, ngundo Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ingowero, yowuru yano uro yowuruwooyingo.

45 Oni simoo bare urungga oorengo mayero, yowuruwootoyi, Yuda onindo ngu oni sowe gidarega Yuda oni oowooyingga oorengo ngu yeyoro, nowoondoyemonggo biyomi urungga ingoyingo. Nguro ngu, ene damoni yero, Pol eragaro mandeyari tootoongoro, yomburiyoro yomooyunoro, kootuyarisina nguya mande mande teyingo.

46 Ngundiro tetoyi, nguro ngu, Pol, Banabas eragado mande yanggango oorengo manggaru tero eyingo. Hamoo, noore Anutro mande komo ye Yuda onino koretero erogogo, ene ye nga mandega nga ngu yokoro, kootu inoyingo. Kootu inoro, ye yengombo ingonduduyemo ye mete Anutya suwooyi sano keta sugi sugi oruweroyi, ngu ma yowero ingootenggo. Nguro ngu, ye ingoyi! Ataga noore yowoorengoro, oni simoo bare sowe gidaregano, Yuda oni kini nguno sawaro.

47 Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo nooreno mande yanggango yunoro, Polro ngandiro ewo.

No ge goyetenoku ngu, ge oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro soru. Gedo ende mera bidodo nguno, oni simoo bare bidodo hoorooweyero, ero ewo. Ngundiro tetoyi,

Anutdo ngu oni simoo bare ngu weti mbumbuwa andangeyunoro, ko yoyowa. Ero eyingo. (Ayisaya 49:6)

48 Oni sowe gidarega Yudaro yowuru yano oo-rootenggoku, ngu mandega ngu, mandeni ingoro ngu, ene oni oni tero eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni ngu gome oorengo! Ero eyingo. Nguro ngu, simoo bare bidodo Anutdo rogo tewoku, ngundo keta suwooyi sano oruweroyiga, ngu ooro ene Anutro nowoon-doyemo hamoo teyingo.

49 Ngu naruno, Oo Bidodo Simburiboro mande ngu mera gidarega bidodomo oorowuyingo.

50 Ene Yuda onindo ende nguro bare yambo mande tetenggoku oowooyedodomu, ende nguro tabango oni ururumu oowooyedodomu, ngu nguya nowoondoye yeyi, sanggiri yunootoyi, ngundo Pol, Banabas eraga yutoro, enengo ngu endega ngu yokoya sari, ero oweyingo.

51 Ngundiro tetoyi, nguro Pol, Banabas era-gado ootoogero, keyarimo kukukakawu mera ngu endemo nguno yonggurumootori, merako uyingo. Simoo bare ngu enengo muri biyomiye, ngu ngundiya orini, ero nguro kumana biyomi yeyunoyingo. Ngundiro tero, eraga ootoogero, Ayikoniyam ende oorowuyingo.

52 Yisasro ko oni simoo bare ngu, ene Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yanggango oorengo uro, angetoni, ene ngunonggo oni oni urungga oorengo teyingo.

14

Banabas, Pol Eraga, Ayikoniyam Endemo Ko Teyingo

1 Ayikoniyam endemo nguya, ene Anutro mande wesiyoro, ngundiro teyingo. Banabas, Pol eraga, enengo muriyari ngundiro teteriku, ngu Yuda oniro yowuru yano uro, nguno Yisasro mande wesiyoro eyingo. Erayaga ngu mande gome wesiyoro etori, nguro Yuda oni simoo bare, ko, oni simoo bare sowe gidarega oowooy-ingga oorengo nguya mandeyari ingoro, nowoon-doyemo hamoo teyingo.

2 Ene Yuda oni gidare ngu nowoondoyemo mande ngu ingootoyi, hamoo ma teyingo. Nguro ngu, ene oni sowe gidarega nowoondoye yokutu-woorootoyi, nguro ene oni erayaga nowoondoye sanggiri tero, mundi teyingo.

3 Banabas, Pol eraga, Ayikoniyamno naru pirungga nguno oriyingo. Erayaga ngu Oo Bidodo Simburi nguro mandeni wesiyoro ewero, yang-gango yeyingo. Oo Bidodo Simburi ngundo, erayaga ngu kandeyari yeni, yanggangododo tetoni, ngundo ko muri songo oorengo onindo ma teweroyimu ngu tero, ene oni simoo bare etuyerowo. Oo Bidodo Simburi nguro sumangeni ko mandeni ngu hamoo oorengo, ero ngundiro etuyeroyingo.

4 Ene ngu endemo oni simoo bare ngu wesoowooro, wata gura gura teyingo. Wata gura Yuda oniya siyeyingo. Wata gura Yisasro soweyeroyingo Aposel oni erayagakuya siyeyingo.

5 Ngundiro tetoyi, kootuyisina, oni sowe gi-darega, Yuda onidodo, ko enengo tabango oni

nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngudodo ootoogero, yowuruwooro, mande ero gosiyoro, Pol, Banabas eraga, biyomi teyunowero ingoyingo. Nguro ngu, ene digi yoro, oorongooro, yureyi kumoowero, ero ingoyingo.
6 Mande ngundiro gosiyootoyi, ene Banabas, Pol eraga, ngu ingoro, nguro sodedomangge ene saro, yade oororo, Layikoniya, merako nguno Listara, Debi ende erayaga, ko, ngu tanggeyimo ende nguno nguya sayingo.
7 Saro, ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu ende nguno koyi tero, wesiyoro eyingo.

Banabas, Pol Eraga, Listara Endemo Ko Teyingo

8 Ngu naruno nguno, Listara endemo, oni gura bibitero oruwoku, ene keyi ngu yanggango kini. Ene kurimi nemimbo keyi biyomi ngundiro bisiyoyingo. Ngu oningga ngu keyimbo bodaga ma endeyoyingo.
9 Polndo mande etoni, ngu oni keyi biyominggakundo Polro mandeni gome ingoro oruwo. Ngundiro ingootoni, Polndo gome gome kenondadangero, ingowoku, ene newendemo hamoo, ngundo ngu ene metemi teweroyi, ngu kenoyingo.
10 Ngundiro nguro, Polndo mande eneno meno eyingo. Ge ootoogeya, kenggebo nenengo dika! Ero etoni, oninggaku ngundiro ingoro, arisa, sodedomangge ene parero oorero, kewoongoro oorowuyingo.
11 Ene ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare urungga oorengo ngu ooga Polndo teteku, ngu

kenoro ngu, Layikoniya mandenonggo meno manggaru tero eyingo. Anut, garo oni ngundiro tunootero, nooreno ombutenggoku ngu! Meno ero eyingo.

12 Banabas anut gura oowooyi Sus, ero, ko, Pol ngu anut gura, oowooyi Hermis eyingo. Ngundiro oowooyi etoyi, ndawugaro nguro, Polndo ngu keyi biyomingga nguya ootooge, ero etoni, nguro ene Polya anut Hermis eyingo.

13 Susro kootu ya, ngu ende ngu dabemisina oruwo. Ngu yowuru yangga nguro Susro wooro yeyingo oningga, ngundo Bulmakawu urumoni gura yoro, irosara utono gosiyoyingomu yoro, omburo, sisi pawa yamukono ombuyingo. Ngundiro tetoyi, ende nguro oni simoo bare ngu bidodo yowuruwooro, Banabas, Pol eragano, wooro yewero, ero teyingo.

14 Ene ngundiro tetoyi ngu, Aposel oni er-ayaga, ngu Banabas, Pol, mande ngu ingoro ngu, arisa, enengo nengguroyari dowooro, oom-boongeweroyi tero, kendutero, simoo bare ke-wooroyemo oororo, manggaru tero eyingo.

15 Ye oni simoo bare, ndadiro nguro, ye ngundiro tetenggo? Noore ngu oni oorengo, noore ye ngundiro! Ngu hamoo noore oni nangge! Noore omburo, Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, yeno ero, nguro ye ngu ingoro, muri biyomi ngu yokoya, ye yowoorengoya, nowoondoye Anutno yeya, nguno keta oriyi. Anut ngundo sambo, mera, wendeyi, nguya yeyingo. Ngano oo oorootenggoku, ngu bidodo nguya yeyingo.

16 Hamoo, kurimi ngu oni simoo bare

mera bidodomo yoyokootoyi, enengo muriye biyomimo endeyoro oruwonggo.
17 Ene Anut doongeyimo, oo ngu bidodo ma kombiteyingo. Kini, ene oo gomemu nooreno teteku, nguro noore tunoo oorengo etuyerooteku, ene Anut gome. Ene sambono oode, ngunonggo sono midugu yeni, yeno omburo, ngundo tetoni, oowari urungga gome oorete. Enendo oowari gome noore yunoro, ngunonggo ye nowoondoye yeni, oni oni tete, ero eyingo.
18 Banabas, Pol eragado, ngu mandega ngu eyingo. Ene erayaga ngu oni simoo baredo wooro yewero tewonggoku ngu yokoyi, ero, ko yanggango teyingo. Nguno ngu, ye komo noore eragano, wooro ma yewero, ero eyingo.

Onikundo Digi Yoro, Pol Ureyingo

19 Arisa, ngu naruno nguno, Yuda oni gidarega nguro ende erayaga ngu Andiyokno Ayikoniyamno, ngu Listara endemo mayero, endemo oni simoo bare nowoondoye yokutuwooro ganaganayerowonggo. Ngundiro ganaganayerootoyi, nguro endemo oni ngu sanggiri urungga tero, ene digi yoro, ngundo Pol ureyi kumooyingo. Pol bingo woosooro, endesina oorero, nguno yeyingo. Oni Pol urewonggoku, ngundo ngu Pol kumoowo, ero ingoyingo.
20 Ene Yisasro keyimo oni simoo bare mayero, Pol bingonggaku pawangoro oruwonggo. Oodoyi, Pol ko ootoogero, ende newendesina ko uro wereyingo. Sengetoni, dobooyi Banabasya, Debi endemo oorowuyingo.

21 Ngu Debi endega nguno, ene mande gome
ngu wesiyoro eyingo. Nguno simoo bare urungga
koyi tetori, ene Yisasro ko oni tunooteyingo.
Kootuyisina, ene Listara, Ayikoniyam, Andiyok
endemo ko oorowuyingo.
22 Nguno Yisasro keyimo oni simoo bare
nowoondoye yanggango teyunoro, mande
eyingo. Ene mande yanggango ero eyingo. Ye
komo nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango
orini. Noore Anutro endega enengombo oni
simoo bare soboyerooteku, ngu newendesina
uwero ngu, asa, koretero ngu, noore komo
merako ngano kowuri urungga koorowoorogogo
uwato, ero eyingo.
23 Ende ngu bidodomo, Pol, Banabas, eragado,
ngu oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu yanggango yunoro, ngu rogo tetori, ngu oni,
ngundo tabango tunooteyingo. Ngundiro tetoyi,
oni simoo bare ene oowari yokoro, kundingiyi
tero, yemboongero nangge ootooro, ngunonggo
tabango oniku ngundo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani ngu kandeyemo yero, ndawugaro nguro,
ene nguno nowoondoyemo hamoo tewonggoku
nguro.

Banabas, Pol Eraga, Ene Andiyok Ko Oorowuyingo

24 Kootuyisina, Banabas, Pol eraga, Pisidiya
mera kewooro oororo, Pambiliya merako
tunooteyingo.
25 Eragado oororo, Pega endemo mande we-
siyoro ero yokoro, ene kootuyisina, erayaga ngu
Ateliya ende wendeyino nguno uyingo.

26 Ngundiro uro, Ateliya endemonggo ngu
wanggono ooretori, wanggobo yoyoro, Andiyok
endemo ko urooreyingo. Kuri ngu endemo
Yisasro keyimo oni simoo bare, ngundo erayaga
ngu Anutro sumangeni nguno nangge ko teri,
ero rogoyeroyingo. Erayaga ko ngu teri, ero
rogoyerootoyi, ene ko ngu temukoyingo.
27 Banabas, Pol eraga, Andiyok endemo mayero
ngu, Yisasro keyimo simoo bare yowuruyeroro,
ko teworiku nguro mandeni oo bidodo we-
siyoro, ero eyingo. Ene oo bidodo Anutdo
eneya tero tewonggoku, ngu bidodo eyingo.
Anutdo oni simoo bare sowe songomboro ya-
muko goosootoni, ene nguya nowoondoyemo
hamoo teyingo.
28 Ngundiro ero, eraga, Yisasro keyimo oniya
naru urungga nguno oriyingo.

15

Aposel Anutro Ko Nguro Yowuru Urungga Yerusalemno Tunootewo

1 Ene Yuda oni gidaregado, ngu Yudiya
mera yokoro ngu, Andiyok endemo mayero,
Yisasro keyimo oni simoo bareno mande mande
etuyeroro, ero eyingo. Ye Mosesro mande muri
ngu ma keyoro, moondeye ma yomosiyootoyi
ngu, arisa, Anutdo ye ma yoyowa. Ngundiro
nguro, ye komo Mosesndo muringga ngu keyoyi,
ero eyingo.
2 Ngundiro mande etuyeroro, etoyi, Pol, Ban-
abas eraga, mande ngu ingoro, arisa, ene sanggiri
urungga ngu oni nguya tetori, ngu oni nguya
ronggesambi urungga teyingo. Ngundiro tetoyi,

asa, Yisasro keyimo oni simoo baredo Pol, Banabas eraga, ko, ngu merako oni gidarega nguya sureyerootoyi, Yerusalem nguno ngu, mandega ngu, Yisasro Aposel oni, ko tabango oni ururu ngudodo yomosiyowero oorowuyingo.

3 Nguro simoo baredo ngundiro soweyerootoyi, saro, oororo, Pinisiya mera, Sameriya mera ngu ende erayaga ngu kewoorokuri oororo uyingo. Yade oororo, Yisasro keyimo oni ngu oo teworiku, nguro Anutdo oni sowe gidarega nowoondoye yowoorengootoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundiro etori, Yisasro keyimo oni nowoondoyemo ingoro, nguro ene oni oni teyingo.

4 Pol, Banabas, eraga oororo, Yerusalemno tunooteyingo. Yerusalemno Yisas keyimo simoo bare, Yisasro Aposel oni, tabango oni, ngundo yeyoro kambayeroyingo. Pol, Banabas eragado, Anutdodo ko teworiku, nguro mande bidodo yootunoro eyingo.

5 Ngundiro etori, ngu naruno, Parisi oni gidarega ngu Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo ootoogero, Pol Banabas eraga goweyarimo mande sanggawero etenggo. Ye komo oni sowe gidaregaro moondeye yomosiyerootoyiga, ene komo Mosesro mamana mande ngu keyoyi! Eyingo.

6 Ngundiro etoyi, arisa, Yisasro Aposel oni, tabango onidodo yowuruwooro, ngu mandega ngu yomosiyowero eyingo.

7 Ene mande mande urungga ero, mande piru woosooyingo. Ngundiro tetoyi, Pitando ootoogero eyingo. Yisasro keyimo dobookurine,

ye ingootenggo! Anutdo kuri ko nga bayetero,
noore yunowo. Ene no yootunonerowoku ngu,
no mande gome ngu nangge etoowe, nguro oni
sowe gidarega ngu mande ingoro, nowoondoye
yowoorengoro, hamoo tewanggo.
8 Anutdo ngu oni bidodoboro nowoondoye
kenoro ingoote. Ene garo etuyeroro, ene
newendemo metemi ingooteku, nguro ene Yuka
Kundingiyi ene yunoote. Noore yunowoku
ngundiro.
9 Anutdo muri gura noore yunoro, muri gu-
radiro gura ene ma yunoote. Kini, ene Anu-
tro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ene
nowoondoye yeni sarayi mete tetoyi, nooreno
nguya ngundiro teyingo.
10 Ngundiro nguro, ye ngundiro tetoyi, nguro
Anutdo ye gumi ogingo yeyunowa, bine? Ye
ngu oo kowuringga, ngundo Yisasro keyimo
simoo bare bungeye ma gosiyowero. Kurimi
osisambanani noore nguya ngu kowuringga ngu
koorowooweroyi, ngu ereremo kini.
11 Kini, ene noore ngu nowoondonanimo
hamoo tetoni, hamoo ingowato. Oo Bidodo
Simburi Simbunani Yisasro sumangeningga,
ngundo nangge noorengo bidodo yoyowoku ngu!
Ngundiro nangge, ngu oni nguya yoyowaku ngu!
Ero eyingo.
12 Pitando mande ngundiro emukootoni,
yowuru ngundo mande gome ingoro, ene
neneteyingo. Ngu naruno, Pol, Banabas
eragado, muri songo oorengo gura onindo ma
teweroyimu, ngu tewori; ngu Anutro sumangeyi
mande, Anutdo ene kandeyarimo tetoni, simoo

bare sowe gidarega kewooroyemo, mande
oo teworiku ngu nangge etori, ene sodeyero
ingoyingo.
13 Eragado mande ero yokootori, asa, Yemusdo
eyingo. Yari dobookurine, yari noro mande nga
ingori!
14 Sayimondo yarino kuri ewoku ngu, koretero
Anutdo oni sowe songomo omburo, ene ngu
kewooroyemo enengo simoo bare nenengomu
yoyoyingo.
15 Yo, Anutdo oni sowe gidarega ngu
kewooroyemo, ene gidarega Anutno
nowoondoyemo hamoo teyi, ero negoyerowoku,
ngu nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu
mandega ngu ingondudu eyingo oni, ngundo
nakangoro, Anutdo simoo bare soboyerowaku,
ngu Dewitdo kuri soboyeroyingo ngundiro. Ene
oo nguro ngundiro nakangoyingo.
16 Oo Bidodo Simburi, ngundo ewo. Kootuyisina,
no ko ombuwano. Ngu naruno, Dewitro
yangga ngu kuri tookeyingo. Ngu nondo
ngu ko yewano. Ngu yangga nguro oo
biyomi yeyingo. Ngu nondo ko yomosiy-
ootoowe, mete tewa.
17 Ngundiro nguro, simoo bare bidodo, ene mete
Anut Oo Simburi erewero kenowanggo. Oni sowe
gidarega nga ngu, nondo noro oni oorengo ero,
sunggi yewonoku, ngundo nguya erewenerorо
neyowanggo.
18 Kurimi oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi,
ngundo nga mandega nga tunoo oorengo eyingo.
Enengombo ataga nguya ngundiro, ero eyingo.
Ngundiro ero nakangoyingo. (Emos 9:11-12)

19 Ngundiro nguro, noro ingondudune ngandiro:
oni sowe gidarega nowoondoye yowoorengoro,
Anutno nowoondoye yetoyi ngu, nguro noore ko
kowuri gura eneno ma yunowato.
20 Kini, noore komo so uyi nakangoro yunowato.
Ngu so uyiga nguno ngandiro nakangowero.
Ene oowari gura gura mbooroyi ngu ko wooro
yeweroyimboro, anut godange nguno ngu ma
newanggo. Ene kameyi bareyi yomburiyoweroyi
muri ngu yokoyi. Nusako onindo utombo
bungeyi gosiyootoyi, kumooyingomu, ngu ma
newero. Oo sidudodo nguya ma newero.
21 Noore ingooteto. Kurimimonggo omburo ataga
nga, roogo mande namoraya Mosesro mamana
mandeno oorooteku, ngu endeni endeni nga
bidodomo wesiyoro eyingo. Kundingiyi naruno,
Yudaro yowuru ya bidodomo ngu, Mosesro
mande ngundiro ngu kandangero ingootenggo,
ero eyingo.

Ene So Uyi Nakangoro Oni Sowe Gidarega Yunoyingo

22 Ngu naruno, Yisasro Aposel oni, tabango oni,
Yisas keyimo oniku bidodo mande guranangge
ero, ene oni eraya, ko, enengo oni gidarega nguya
sureyerowero, eyingo. Ngu oni erayaga ngu,
Yudas ngu oowooyi gura ngu Banabas ko oni gura
oowooyi Sayilas. Ngu oni erayaga ngu, Yisasro
keyimo oni simoo barero oni tabango oriyingo.
Oni erayagado ene nguya Andiyok endemo Pol,
Banabas, erayaga oorowuyingo.
23 Ngu oni erayaga ngu, kandeyarimo ngu
so uyiga ngu yero, mande ero nakangowoku,

ngu ngandiro. Noore Yisasro kirikiri oniya, tabango oni, noore yengo dobookuriye, noore nga so uyiga nga, ye Yisasro keyimo oni sowe gidareganonggo, nguro nakangoyingo. Ye Andiyokno, Siriyano, Silisiyano oorootenggoku, ngu bidodo okeyi, ero soweyeroyingo.

24 Noore kuri ingowooto. Noorengo oni gidarega yeno oororo, ye ganaganayeroro, yengo ingonduduye yomburiyowonggo. Ngu oni ngu noorendo yeno ngundiya teyi, ero ma sureyeroyingo.

25 Ngundiro nguro, noore mande ngu ingoro, noore mande guranangge, ero gosiyoro, nowoondonani nguya guranangge yero, dobookurinani eraya sureyerootooye, ko, dobookurinani eraya noore enengo gome ingootetoku, Pol, Banabas nguya oorowutenggoku ngu!

26 Pol, Banabas eraga, enengo keta oruweroyiga ngu yokoweroyimboro ma sosorero, ene noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro nangge oowooyi bingami okooyingo.

27 Arisa, noore Yudas, Sayilasya sureyerootooye oorowuteri. Ene manggoyarimbo nga so uyino mandega nga, yeyunoro ewari.

28-29 Yuka Kundingiyi nooreya oodoni, ngunonggo noore mande ero gosiyoro, yeno etetoku, ngu ngandiro. Noore kowuri gura ye ma yunowato. Mande etetoku, ngu nangge teyi! Ngu ngandiro: anut godange nguno yemboongero oowari katenggoku, ngu ye ma newero. Ye sidudaro ma newero. Ye onindo nusako bungeyi gosiyootoyi kumooteku, ngu ma newero. Ye

kameyi bareyi yomburiyoweroyi muringga ngu dagayi. Ye ingonda tero, ngu muri biyomi ngu dagaro ngu, ngu gome oorengo. Okeyiyo, ye komo gome oriyi. Ngundiro nakangoro soweyoyingo.

30 Ngundiro tero, arisa, ene Yisasro keyimo onindo sureyerootoyi, ene Andiyok endemo oorowuyingo. Nguno ngu, ene Yisasro simoo bare yowuruyeroro ngu, so uyigaku yunoyingo.

31 Yisasro simoo bare ngu so uyigaku ngu kandangero, ingoyingomu ngu mande gome, nguro ene oni oni teyingo.

32 Ngu naruno, Yudas, Sayilas eraga, Anutro ingondudu eyingo oni, nguro ene mande gome gome oowooyingga Yisasro simoo bareno ero, yanggango yunoyingo.

33 Eraga ngu naru piru bodaga Andiyokno nguno oodori, arisa, Yisasro simoo baredo gome ero, imakeyingomonggo sari, ero sureyeroyingo. Sureyerootoyi, Yerusalemno Yisasro Aposel oni tanggeyemo ko oorowuyingo.

34 Oorowutori, ene Sayilas enengo ingondudu keyoro, ene Andiyok merako nguno oruwo.

35 Ene Pol, Banabas eraga, ngu Andiyokno oriyingo. Erayaga ngu oni urungga hoorooweyerootoyi, ene oni simoo bareno Anut Oo Bidodo Simburi nguro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ero etuyeroyingo.

Pol, Banabas Eraga, Ronggeyoro, Songo Songo Teworiyo

36 Kootuyisina, naru gidarega yokoro, Polndo Banabasno eyingo. Noore ko ooroya, ende

bidodomo Yisasro keyimo dobookurinari yeyoya, endeyoya yowuruyerowooro. Kuri noore Oo Bidodo Simburi nguro mande wesiyoro, eworoku, ngundiro eneno oororo ngu, noore ngu ingowaro. Ene mete bine oorootenggo, ngundi, kini bine, ero eyingo.

37 Polndo ngundiro etoni, Banabasdo ngu Yon nguya yoro, sawero ingoyingo. Yon ngu oowooyi gura ngu Mak.

38 Ene Polndo mande gumi eyingo. Ngu oningga ngu, ene kuri Pambiliyano ene noorengo ko kewooronanimo ngu yoyokoro toongeyingo. Ngundiro nguro, ene nooreya saro, ko ma teyingo. Nguro ngu, noore ene yoro, ma sawato, ero eyingo.

39 Etoni, ngunonggo ingonduduyari songo songo tero ronggeyoyingo. Nguno ngu, mande gosiyoro, Polndo songo toongetoni, Banabasdo Mak yoro, eneya songo sayingo. Nguro ngu, Banabas ene Mak yoro, wanggo gura sanganimo oorero, Sayiparas meradoningga nguno urooreyingo.

40 Ngundiro tetoni, arisa, Polndo ngu Sayilas yoro, nguya saweroyi nguro Yisasro keyimo simoo baredo eneno eyingo. Noore Anutno ero yemboongero, Oo Bidodo Simburi nguro sumangeni yaridodo sawari, ero eyingo.

41 Etoyi, arisa, Pol ngu Siriya mera, Silisiya mera kewoorokuri saro, Yisasro keyimo simoo bare yanggango yunoro, mande yunoyingo.

16

Timooti Ngundo Pol Sayilas Eragaya Sayingo

1 Ngu naruno, Pol ene oororo, Debi ende, Listara endemo tunootewo. Ngu endemo nguno, Yisasro keyimo oni oowooyi Timooti oruwo. Ngu nemi Yuda bare ngu Yisasno newendemo hamoo teyingo bare. Ene enengo eweyi ngu Girik oni.
2 Yisasro keyimo oni Listarano, Ayikoniyamno oorootenggoku, ngundo Timooti nguro murini wesiyoro, ero eyingo. Timooti ngu, ene oni gome metemi, ero eyingo.
3 Polndo, Timooti yoro, eneya saweroyimboro nguro gome ingowo. Ene Yuda oni ngu mera gidaresina nguno oorootenggoku, nguro Pol ene Timooti moondeyi doongooweroyi muringga, ngu tewo. Polndo ngu muringga ngundiro tero, ndadiro nguro, ene ingooteku, Yuda oni ene torige bibitero, Anutro Mande Keta Mesarango, ngu gome sodeyero ingowanggo. Ndadiro nguro, oni bidodo ingootenggo. Timooti eweyi ngu Girik oni, nemi ngu Yuda bare, ero ingoyingo.
4 Ene yade endemo oororo, Yisasro Aposel oni, tabango oniya, Yerusalemno mandega ewonggokungga ngu, Yisasro keyimo simoo bareno ero yunoyingo. Pol garodo ewonggo. Ye komo nga mandega nga keyoya oriyi! Ero ewonggo.
5 Ngundiro nguro, simoo barero nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangododo tunootetoyi, nguro ngu, naru bidodomo, oni simoo bare oowooyingga, ko, gidarega nguya, eneno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngundiro yade oororo, oowooyingga oorengo teyingo.

Polndo Masedoniya Oni Gura Gabono

Kenoyingo

6 Pol, garo Perigiya, Galesiya ende erayaga ngu
kewoorokuri oorowuyingo. Yuka Kundingiyi,
ngundo Esiya merako nguno, mande ma wesiy-
oro ewero, ero soreyeroyingo.
7 Nguro ene oororo, Misiya mera wengamo
oororo, Bitiniya merasina oorowuwero
towoongoyingo. Ene Yisasro Yuka, ngundo
soreyeroyingo.
8 Ngundiro tetoni, nguro ene Misiya mera ngu
dagaro, ene Trowas merako uro tunooteyingo.
9 Nguno ngu, suwoono, Pol ene oo gura gaboya
gaboya nguno kenoyingo. Ngu ngandiro: Mase-
doniya oni gura dikaro, Polno meno ero eyingo.
Ge komo sonongga ngu wongooya, Masedoniya
ngano mayeya, noore hoorooweyero! Ero eyingo.
10 Polndo ngu gabono kenoro ngu, arisa,
ngundiro ingoyingo. Anutdo noore negoye-
rooteku, ngu Masedoniya merako nguno Mande
Keta Mesarango nguno wesiyoro, oni simoo
bareno ewato, ingoyingo. Ngundiro nguro, noore
sodedo oore gura kenoro, noore Masedoniya
uroorewato.

Lidiyado Yisasro Newendemo Hamoo Teyingo

11 Ngundiro tero, noore wanggo sanganimo
oorero, Trowasnonggo nenengo Samooteresno
oororo wereyingo. Sengetoni suwoononggo,
noore Niyapolisno oorowuyingo.
12 Oororo, noore ngu endega ngu yokoro, Pili-
payi endemo oorowuyingo. Ngu endega ngu, kuri
Rom oni nguno omburo oode, ko gura nguya, ene
Masedoniya mera nguro ende tabango urungga

oruwo. Noore naru gidarega, ngu endega nguno oriyingo.

13 Naru kundingiyimo, noore endesina oorero, ende dabemimo sono gura ombuteku, nguno uwootowo. Noore sonono uro, ngu tanggeyimo ngu bibitero, kira ero yemboongero teweroy-imboro. Ngu sonongga nguno, ngu bare gi-darega yowuruwooro oodoyi, noore yeyoro, eneya mande ero, noorendo mande gome ngu wesiyoro yunoyingo.

14 Bare kewooroyemo ngu bare gura ngu oowooyi Lidiya. Ene Anutno yambo mande tero oode, enengo endeni ngu Tayatara. Ene kumba dagoyi koyi tero, soweyoro, beye yororuwo. Oo Bidodo Simburibo ene newende yowooren-goyingo. Ene Polndo mande ewoku, nguro sodeyero gome ingoyingo. Oo Bidodo Simburi, ngundo newende yowoorengootoni, nguro ene Polro mande ewoku ngu ingoro, newendemo hamoo teyingo.

15 Ngundiro nguro, ngu barega ngu, sono kundingiyi gimutoni, enengo oni simoo bare ya gobooro oruwonggoku, ngu bidodo nguya sono gimuyingo. Ene sono gimuro yokootoyi ngu, Lidiya ngundo nooreno eyingo. Ye noya Oo Bidodo Simburi nguro nowoondonemo hamoo tetenoku, ingoya ngu, arisa, ye ombutoyiga, noya nenengo yano ngano oodoyi no ye kawararayerowano. Ngundiro etoni, ene nooreya yanggango oorengo yero, nguro ngu, noore ene manggowo keyoro, enendo yano eneya oriyingo.

Pol, Sayilas Eraga, Pilipayi Endemo Ya Biyomimo Uyingo

16 Naru gurano, noore yemboongeweroyi musiyomo uwooto. Ngu musiyonggano nguno, kingo kirikiri bare gurado ooreko noore yeyoyingo. Ngu kingo kirikiri barega ngu, ene sidu tootoyi teweroyi, yuka biyomimbo ene mande kombiteyingomu yootunoro eroruwo. Ngu barega ngu, enengo mbooroni ngu sumoo inootoni ngu, mande mande gumi etoni, ingowa. Ngundiro nguro, ngu barega ngu, sobosobo onindo enengo koni nguro uri urungga yororuwonggo.

17 Ngu barega ngu, Pol nooreya keyeroro, omburo, manggaru tero eyingo. Nga oningga nga, ngu Anut awuno oorengo nguro ko oni! Ene noore Anutdo ko uriyeroro yoyoweroyi oore ngu etuyerootenggo! Ero meno ewo.

18 Naru urungga barega, ngundo mande mande ngundiro meno ero ariyoro oodoni, Pol ngu ingoro oode, sureyokiniyewo. Nguro ngu, Pol yowoorengoro, yuka biyomingga nguya mande yanggango eyingo. No Yisas Krayis oowooyimonggo geno eteno. Ge nga barega nga, yokoya toonge! Mande yanggango ngundiro etoni, sodedomangge yuka biyominggaku besero toongeyingo.

19 Besero toongetoni, ngu barega nguro sobosobo onikundo beye yororuwonggoku muringgaku kinitetoni, ngundiro ingoro ngu, arisa, ene Pol, Sayilas eraga, yodowooro, yowoosooro, oororo, yowuru musiyomo tabango oni kewooroyemo yoyeyingo.

20 Ngundiro tero, oni eraga ngu yoyoro,
wirikoyeroweroyi onino oororo eyingo. Nga
oni erayaga nga, ngu Yuda oni, ngundo noorengo
endemo oni simoo bare yomburiyooteri.
21 Nga oni erayaga, ngando muri gidarega yoro,
noore Rom oniya ngu ma tewero ero, roogo
teyunoro muri gidarega yoro, nga keyoyi! Ero
eteri.
22 Ngundiro etori, oni simoo bare nguya Pol,
Sayilas eragaya, mande godange gidarega gowe-
yarimo etenggo. Ngundiro etoyi, arisa, oni mera
oo sobosobo urungga onindo eyingo. Ye eragaro
towikumba andangero, yokoro turimbo yureyi!
Ero mande yanggango eyingo.
23 Ngundiro etoni, turimbo eraga, gome
gome yutoro, yoyoro, ya biyomimo yoyeyingo.
Yoyetoyi, ene mande yanggango ya biyomi
sobosobo, nguno ero eyingo. Ye komo gome
soboyeroyi!
24 Ngundiro etoyi, sobosobo onindo mande
yanggango ngundiro ingoro, asa, Pol, Sayilas er-
aga yoyoro, ya gumi newende oorengomo yoyero,
utombo keyari de sosi bungomo gosiyeroyingo.
25 Ngundiro tetoyi, suwoo kewoorokono, Pol,
Sayilas eraga, Anutno yemboongero, yambo
utoro, ngengeyoro oodori, ya biyomimo oni gi-
darega ngu ingoro oruwonggo.
26 Ngundiro tero oodori, sodedomangge, imimi
urungga tunooteyingo. Imimi ngundo ya biyomi
nguro samango yokutukutuwooyingo. Ngundiro
tetoni, sodedomangge yamukoku bidodo andan-
dangero, kurundodo yokoyingo. Ngundiro tetoni,
oni keyemo uto yanggango oowooyi sen, ngu

bidodo besero sayingo.
27 Imimi urungga ngu ingoro, sobosobo
oningga ngu ootoogero, ya biyomingga nguro
yamuko kurundodo oodoni kenoro, ene ngandiro
ingoyingo. Oni bidodo kuri samukowonggo.
Ngundiro ingoro, nguro enengo duge ngu
woosooro, enengombo enengo sanggaweni
kumoowero teyingo.

28 Ene Polndo sobosobo oningga ngu kenoro,
sodedomangge manggaru tero eyingo. Gen-
gombo gengo gowege ma yomburiyowero. Noore
bidodo oorootetoku nga! Ero eyingo.
29 Ngundiro etoni, ingoro, sobosobo oninggaku
soruro, meno eyingo. Soru yoya, sodedo om-
buyi! Ero meno eyingo. Ene sosorero, mboorom-
booro tero, ene Pol, Sayilas eragano, boodoo
oondoogeyingo.
30 Boodoo oondoogero, ene erayaga ngu yoy-
oro, ende oorero, sumoo yunoyingo. Yari
oni ururu, no ndadiro ooga tetoowe, Anutdo
no hooroowenerorо ko noyowa? Ero sumoo
yunoyingo.

31 Ngundiro sumoo etoni, Pol, Sayilas eragado
mande gumi eyingo. Ge Oo Bidodo Simburi Yisas,
nguro nowoondogemo hamoo tetoni ngu, asa,
Anutdo ge goyowa. Ge, ko, gengo simoongge
barege nguya yoyowa. Eragado ngundiro eyingo.
32 Ngu naruno ngu, Pol, Sayilas eragado, Oo
Bidodo Simburi nguro Mande Keta Mesarango
ngu etori ngu, sobosobo oningga ngu enengo
yano oniku bidodo, Oo Bidodo Simburi nguro
mande ingoyingo.

33 Ene Anutro mande gome ingoro, nowoon-
doyemo hamoo tetoyi, nguro ene ngu suwoono,
ngu oningga ngundo Pol, Sayilas eragano, mam-
buyariku sonowooro yomosiyerowo. Ngundiro
tetoni, arisa, eragado, ngu oninggaku enengo
simoongo, bareyi ngu bidodo sono kundingiy-
imbo sonoyeroyingo.
34 Ngundiro tetori ngu, asa, ngu oningga,
ngundo Pol, Sayilas eraga, yoyoro, enengo yano
oororo uyingo. Uro, eraga oo yunootoni neyingo.
Enengo yano oniku bidodo Anutro nowoondoye
hamoo tetoyi, nguro oni oni teyingo.
35 Sengetoni suwoononggo sengemukootoni,
wirikoyeroweroyi onikundo enengo me oni so-
bosobo gidarega sureyerootoyi, omburo eyingo.
Ge erayaga ngu yoyokootooga sari, ero eyingo.
36 Asa, me oni sobosoboku ngu ya biyomi
sobosobo onindo ngu mandega ngu etoyi in-
goro, nguro ene Pol, Sayilas eragano omburo
eyingo. Wirikoyeroweroyi onikundo eyingo. Yari
yoyokootoyiga sari, ero etenggo. Ngundiro nguro,
yari ya biyomi yokoya sari. Saya, nowoondoyari
imakeya oriri, ero eyingo.
37 Ene Polndo me oni sobosobo onikuya, mande
gumi ngandiro eyingo. Noore Rom oni! Ye noore
kiyo mande godange gowenari sanggawero,
noorendo oo biyomi teworoku, nguro ye noore
kiyo yoyoro, simoo bare doongeyemo yutoro,
gisaruyeroro yoyoro, ya biyomimo yoyetenggo.
Ene ngu mandega ngu yoro, koretero mande
wirikoyeroyingo oni nguno oorowutoyi, man-
deno ma yomosiyoyingo. Yo, ngu oo ngu oni
doongeyemo tewonggoku, ene ye ataga ngu ko

torige wirimangge ooreya, kiyo sari, etenggo, bine? Hamoo oorengo kini! Kini, ye ooroya, yengo sobosoboga nguno etoyiga, ombuya, enengombo noore yoyoya, endesina oni simoo bare doongeyemo yoyokootoni, sawaroku ngu! Ero eyingo.

38 Arisa, me sobosobo onikundo ngu mandega ngu yoro, oororo, wirikoyeroweroyi onino eyingo. Etoyi, wirikoyeroweroyi oni mande ngu ingowonggoku ngu, ene Rom oni erayaga, nguro, ene sosoreyingo.

39 Sosorero, sobosobo onikundo oororo, Pol Sayilas eragaya mande imakeyingo ero, yoyoro, endesina oorero yoyokoyingo. Erayagakuya mande ememangge eyingo. Yari mete nga endegano ngano ma oruwero, ende nga yokoya, yari mete mera gurasina sari, ero eyingo.

40 Ngundiro etoyi, Pol, Sayilas eraga, ya biyomi yokoro, ene Lidiya barega ngundo yano oorowuyingo. Nguno Yisasro keyimo simoo bare nowoondoye yanggango teyunoro, Mande Keta Mesarango ngu ero yunoro yokoro ngu, arisa, ene ko sayingo.

17

Tesalonayika Endemo Oni, Ngundo Pol, Sayilas Eraga, Yurewero Teyingo

1 Pol, Sayilas eraga yade oororo, Ambipolis endemo tunooteyingo. Ngu endega ngu yokoro, yade oororo, Apoloniya endemo oororo, yade oororo, Tesalonayika endemo tunooteyingo. Ngu endemo nguno, ngu Yuda oniro yowuru yano oruwo.

2 Pol enengo muri kuri yowuru yano teroru-
woku, ngundiro nangge, yowuru ya newendemo
ngu oni ngudodo uyingo. Naru kundingiyi
kabusagomo, ene Anutro mande nakangoyingo,
nguro mande wesiyoro eyingo.
3 Pol ngundiro tero, ene Anutro mande muri
ngu wesiyoro etuyeroro ngu, oni simoo bareno
nguno eyingo. Anutdo, Yisas Krayis yeni, om-
buro, ngundo ogingo urungga koorowooro, ku-
mooro, ko keta ootoogeyingo. Ngu Yisasga nguro
mandeni wesiyoro, yeno etenoku nga, ngu Krayis
Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo on-
ingga ngu! Eyingo.
4 Pol mande ngundiro wesiyoro etoni, Yuda
simoo bare gidarega kewooroyemo, ngu man-
dega nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.
Nguro ene Pol, Sayilas eraga keyeroro, mande
ngu gome ingoyingo. Girik oni urungga oorengo
Anutno yambo mande tetenggoku ngu, ko, bare
oowooyedodo oowooyingga nguya Polro man-
deni keyoyingo.
5 Ene Yuda tabango oniku, ngu Yuda oni
nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu wata gura Pol
Sayilas eragaro mande ingoro, nowoondoyemo
hamoo tetoyi, ngu yeyoro, nguro nowoondoye
biyomi urungga yeyingo. Ngundiro biyomi in-
goro, Yudaro tabango onikundo windawinda
tero, muri biyomi tetenggoku oni ngu ne-
goyeroro, nowoondoye yokutuwootoyi, ene sang-
giri mande oowooyingga ero, Pol Sayilas eraga
yureweroyimboro teyingo. Ngundiro tetoyi ngu,
endemo oni oowooyingga nguya nowoondoye
yokutuwootoyi, nguro ene mayero, Yesondo ya

newendemo uro, Pol, Sayilas eraga ereweyeroro, yoyoro, oorero, oni simoo bare kandeyemo yoyetoyi wirikoyeroweroyimboro teyingo.

6 Ene eraga ngu ma yeyoyingo. Ngundiro nguro, ene Yeson yoro, Yisasro keyimo simoo bare gidarega yoyoro, ngu endega nguro oni mera oo sobosobo onino enengo yowuruno oororo, manggaru tero eyingo. Nga oni nga mera bidodomo muri biyomi tetenggo. Ataga ngano noorengo endemo mayero, oorootenggoku ngu!

7 Ngundiro biyomi tetoyi, ene Yesondo yoyoro, enengo yano uro, nguno oorootenggo. Ngu oni ngu bidodo Rom mera oni sobosobo koreteyingo Sisaro mamana mande ngu yomburiyoro, ene ngandiro etenggo. Oo bidodo sobosobo koreteyingo oni gura ooroote! Ngu oowooyi Yisas! Eyingo.

8 Ngundiro etoyi, mera oo sobosobo urungga oni, ko, simoo bare ngu endemo oruwonggoku, ngu mandega ngu ingoro, ene sori urungga yokoro, buribari ingondudu oowooyingga yoyingo.

9 Ngundiro nguro, Yeson, Yisasro keyimo simoo bare ngunonggo beye etoyi, ngu mandega ngu uriyoro yoyokootoyi, Yeson garo sayingo.

Pol, Sayilas Eraga, Ene Beriya Endemo Ko Teyingo

10 Ngu suwoongga, nguno ngu, Yisasro keyimo oni simoo baredo Pol, Sayilas eraga torige yoyoro, Beriya endemo soweyeroro yoyokoyingo. Eraga Beriya endemo oororo, ene Yuda oniro yowuru yano uyingo.

11 Yuda oni Beriyano oorootenggoku, ngu
ene mete mande keta ingoro, nowoondoyemo
wirikootenggo. Ene Tesalonayikano Yuda oni
oorootenggoku, ngundiro kini. Tesalonayikano,
ngu Beriya oni ngu mande ingoro, nguro gome
ingowonggo. Ene suwooyi sano, Anutro mande
kandangero, ingoro, eteriku, nguya erayaga
nguro mandeyari ngu wirikoro, Polro mande
eteku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine, ero
wirikoyeroro ingoyingo.
12 Ngundiro nguro, Yuda simoo bare urungga
nowoondoyemo hamoo teyingo. Girik simoo
bare oowooyedodomu nguya nowoondoyemo
hamoo teyingo.
13 Kootuyisina, Yuda oni Tesalonayikano
oorootenggoku, nguro Pol, Beriya endemo
oni simoo bare ngu Anutro mande wesiyoro
yunooteku, ene ngundiro ingoro, nguro ene
Beriya endemo oorowuyingo. Oororo, ngu
endemo oni simoo bare Polndo mande ero
ganaganayeroro, nowoondoye yokutuwootoyi,
nguro ngu, ene nguya nowoondoye biyomi
yeyingo.
14 Ngundiro nguro, Yisasro keyimo oni, ngundo
Pol yoro, enedodo wendeyino oorowuyingo.
Ene Sayilas, Timooti eraga, ngu Beriya endemo
oriyingo.
15 Oni Pol yoro, oorekanare uro, yade yade
oororo, Atens endemo uyingo. Ngundiro utoyi
ngu, asa, Polndo ngu onikuya ngandiro mande
eyingo. Ye Beriya endemo ko ooreya, Sayilas
Timooti eragano mande ngandiya eyi. Yari
komo sodedo nono omburi. Polndo mande ero

yokootoni, asa, onikundo Pol yokoro, Beriya nguno ko oorowuyingo.

Polndo Atens Endemo Mande Wesiyoro Eyingo

16 Pol, ene Sayilas, Timooti eraga soboyeroro, Atens endemo oruwo. Polndo ngu endega ngu kenowoku ngu, ebe ganagana anut oowooyingga oorengo oodoyi, keyoro, nguro ene newende ngu biyomi oorengo yeyingo.

17 Nguro ngu, Pol yowuru yano oororo, Yuda oni, ko, Girik oni Anutno yambo mande tewonggoku ngu mandeni ingoyingo. Mandeni ingoro, ngudodo Polya rongge sambi mande mande, ero ingoyingo. Ngundiro tetoyi, narudodomo, Pol ene yowuru ya musiyomo nguya oororo, simoo bare nguno mayero yowuruwooyingo. Nguno ngu, Polndo Anutro mande wesiyootoni, ngudodo nguya rongge sambi mande mande ero ingoyingo.

18 Ngu naruno, Epikuriyan oniro etuyeroyingo oni gidarega, ko, Sitowik oniro etuyeroyingo oni gidarega ngudodo Polno ombuyingo. Omburo, Polya mandebo nangge, ero ronggeyororuwonggo. Ngu naruno, Polndo Yisasro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ero yunoyingo. Ngu ngandiro: Yisas merenonggo ko keta ootoogeyingo nguro mandeni wesiyoro eyingo. Oni mandeni ingoro, ene nguro sumoo ero eyingo. Nga oningga ngando mande mande eteku, ngu ene ndawu mandega ewero, ete? Ngundiro sumoo etoyi, gidaregado mande gumi eyingo. Ene mera gidaregaro anut nguro mande ewero ete. Ero eyingo.

19 Ngu onikundo, Pol yoro, tabango oni yowuru
musiyomo oowooyi Ariyopagas, nguno oororo
eyingo. Noore gedo mande amana gura simoo
bareno eteku, ngu gome wesiyoro, nooreno etoyi
ingowato.
20 Noore gengo mande ingootooye, ngu songo
guradiro oorengo tete. Nguro ngu, noore ngu
mandega ngu, muri nenengo ingowero, ero
eyingo.
21 Atens ende nguro oni, ko, ende gidaregaro
oni mayero, nguno oorootenggoku, ene mande
ketamu wesiyoro ero ingoweroyimboro oriyingo.
Yo, ene mande keta ingowonggoku, nguro ke-
wooroyemo enengo nangge mande mande eroru-
wonggo. Ngu bidodo ene oo gura ma teyingo.
22 Ngundiro nguro, Pol ene tabango oni, yowu-
runo oni kewooroyemo Ariyopagas musiyomo
ngu dikaro, ngunonggo Anutro mande wesiyoro,
ero eyingo. Ye Atens oni, no ye yeyootenoku, ye
yambo mandero yanggango tetenggo.
23 Koretero, no yengo ende ngu bidodomo
toongero, yengo anut gabogaboyi oowooyingga
oorengo oodoyi, ye nguno yambo mande teteng-
goku, ngu kenoyingo. Ene anut gura gabogaboyi
bungomo ngu, ye nguno ngandiro nakangoyingo.
Nga Anut gura noore ma ingooteto, ero nakan-
goyingo. No ngu Anutga ye ma ingooteng-
gokungga ngu, ene ye kingo nguno yambo mande
tewonggoku, nguro ngangga nga nangge, nondo
ataga nguro mandeni wesiyoro, yeno eteno.
24 Anutdo mera oo bidodo ko merako ngano
oo oorootenggoku, ngu bidodo yeyingo. Ngu
Anutga ngu sambo, mera ngaro Simburi Urungga

oorengo. Ngundiro nguro, ene yowuru ya oni simoo baredo yetenggoku, newendemo ma bibitero ooroote.

25 Ene oo guraro ma wenonootoni, oni kandeyebo ooga ngu yoro, ma inoro hoorooweteng go. Kini, ene enengombo oni simoo bare Yukadogo ko keta oruweroyi, ngu oo bidodo yunoote.

26 Anutdo osinani guranangge yetoni, arisa, ngunonggo simoo bare oowooyingga oorengo yeni tunootero, mera bidodomo oorootenggo. Yo, kurimi Anutdo oni ma yeyingomo ngu naruno nangge, Anutdo oni rogo tero, ndawu narunggano tunootero, ko, enengo musiyo oruweroyi, nguro kuri rogo teyunoyingo.

27 Yo, Anutdo oni yoyeteku, nguro damoni ngandiro: oni ene Anut erewero ko yanggango tero oode ngu, ene mete Anut kenowa. Yo, oni ene ko ngundiro towoongoro towoongoro tero ngu, hamoo oorengo, ene Anut ingowa. Anut ngu ene noore guranangge nanggemo ooroote.

28 Anutno nangge noore keta ootooro, noore oororo, omburo tero oorooteto. Ngu ngandiro: yengo ingoyingo oni gidaregado, ene kuri ene ewonggo. Noore nguya enengo simoongo, ero ewonggo.

29 Yo, noore Anutro simoongo oorootetoku nga! Noore ngandiro ma ingowato. Anut ngu oo wadori (Gol, Siluwa) digi oo gabogaboyi, ngundiro ero ma ingowato. Onindo kandeyebo ingondudunonggo oo kuri tewonggoku ngu, Anut ero ma ingowato.

30 Kurimi, Anutdo sambo, mera, oni, ngu

bidodo yeyingo; ene oni ngundo gome nenengo ma ingoyingo. Ngundiro nguro, onindo enengo kandeyebo ngu anut godange nguro gabogaboyi gura gura ngu yero, nguno yambo mande teyingo. Yo, ene ngundiro tero, ene gome nenengo ma ingootoyi, nguro Anutdo oni oo tewonggoku, nguro mande urungga ma eyingo. Ene ataga nga ngu endeni endeni mera nga bidodomo, Anutdo oni simoo bareno ete. Ye komo nowoondoye yowoorengoya, nono nowoondoye hamoo yeyi, eyingo.

31 Anutdo ene naru gura rogo teyingo, nguno ngu, ene simoo bare bidodo muriye ngu nenengo oorengo wirikoyerowa. Yo, Anutdo oni guranangge ngu wirikoyeroweroyi kongga ngu dowoowaku, ngu rogo teyingo. Anutdo noore tunoo oorengo etuyerowoku ngu, hamoo oorengo, ene ngu oningga ngu, nga kongga ngaro ero rogo tero, ene ngandiro eyingo. Ngu oningga ngu, nondo ene merenonggo yokutuwootoowe, ko keta ootoogeyingo oningga ngu! Anutdo ngundiro ero eyingo.

32 Ene oni merenonggo ko ootoogeyingo mandega ngu ingoro ngu, asa, oni gidaregado damoni yero, yomooyinoro mande etoyi, ko, oni gidaregado eyingo. Naru gurano, noore ngu mande oo nguro manggogemo ko ingowato, ero eyingo.

33 Ngundiro etoyi, Pol, ene ngu ingoro, nguro ene kewooroyemonggo ngu yoyokoro toongeyingo.

34 Ene oni gidaregado Pol keyoro, endeyoro, mandeni ingoro, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ende nguromu oni gura oowooyi, Dayiy-

onisiyas, ngu oningga ngu tabango yowuruno oowooyi ngu Ariyopagas nguro tabango; ngu bare gura, oowooyi ngu Damaris; oni gidarega nguya, ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo.

18

Polndo Korind Endemo Ko Teyingo

1 Kootuyisina, Pol, Atens ende yokoro, Korind endemo oorowuyingo.
2 Ngu Korind endemo nguno, Polndo, Yuda oningga oowooyi ngu Akuwila ngu kenoyingo. Bareyi ngu oowooyi Prisila. Ngu oningga ngu, enengo ende damoni ngu Pondiyas. Kuri, ene bareyiboya Itali merangga ngu yokoro mayeyingo. Ndadiro nguro, Kolootiyas Rom Itali mera sobosobo koreteyingo oni, ngundo kuri Yuda oni ngu bidodomo ene komo Rom ende ngu yokoya sayi, ero etoni, nguro Korind endemo mayeyingo. Arisa, Polndo ngu oni erambarisa erayagakuno oorowuyingo.
3 Pol ngu eneya koye gobooro, ngundiro nguro, Pol nguya nguno, ko tero oruwonggo. Ene tow-imbo ya yero, nguno oruwonggo.
4 Kando naru kundingiyi bidodomo, Polndo Yuda oniro yowuru yano oororo, Yuda oni simoo bare, Girik oni simoo bare, ngu nguya, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyi, ero, nguro ene mande mande ero ngundiro ronggesambi teroruwo.
5 Kootuyisina, Sayilas, Timooti eraga, Masedoniya mera yokoro, Korind endemo ombuyingo. Eragado Korind ombutori ngu,

asa, ngu naruno nguno, Polndo Yisasro mandeni ngu naru bidodomo, Yuda onino nangge ngu wesiyoro, ero oruwo. Yo, Polndo ngu mande yanggango oorengo Yuda onino eyingo. Yisas ngu Krayis, Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo oningga ngu! Ero oruwo.

6 Ene Polro mandeku ingoro, yokoro ngu, asa, ene Pol towootowoongoro, yomooyinoro, Yuda onindo mande kootuyisina eyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Polndo enengo nenggurono oo kakawu oorooteku, nguno kuriyootoni utoni, Yuda oni endemokuya eyingo. Anutdo ye yoyeni, yomburiyerooteku ngu, yengombo tetenggoku, nguro gumi ngu noro weti mbumbuwa kini. Ataga ko kootuyisina oororo nguya, no oni sowe gidarega Yuda oni kini, ko nguno toongewano, ero eyingo.

7 Polndo ngu mande ero yokoro, asa, ene yowuru yangga ngu yokoro, ende oorero, oni gura oowooyi, Titiyus Yasitas, ngundo yano oorowuyingo. Ngu oningga ngu, ene Anutno yambo mande teroodoni, nguro yani ngu Yuda oniro yowuru ya ngu tanggeyimo nangge oo-roote.

8 Ngu naruno ngu, Yuda oniro yowuru ya nguro oni tabango, ngu oowooyi Krispas, nguno oruwo. Ngu enengo simoongo bareyi ngu bidodo, ene Oo Bidodo Simburi nguro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu nguya Korind oni oowooy-ingga, ene Polndo mande ewoku, ngu ingoro, ene nowoondoyemo Oo Bidodo Simburi nguro nowoondoyemo hamoo tetoni, sono kundingiyi gimuyingo.

9-10 Suwoo gurano, Polndo oo gura gaboya
gaboya nguno kenoyingo. Oo Bidodo Simburi,
ngundo Polno eyingo. Ge ma sosorewero. Kini,
ge komo tunoo e! Ge manggoge ma gosiyoro
nenetewero, no geya nguno oruwaro. Oni gurado
ootoogero, ge ma yomburigerowaku, ndadiro
nguro, nga endemo ngano, noro oni simoo bare
urungga oorootenggo, ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, gome ingoro, asa, Pol ngu
Korind ende nguno dagoma guranangge bidodo,
ko, dagoma guraro kombo kandegura gidemboro
guranangge, nguya nguno yokoyingo. Nguno
ngu, Pol ene Anutro mande wesiyoro ero, oni
simoo bare etuyeroro oruwo.

12 Ene kootuyisina Galiyo ngu Akayiya mera
nguro tabango koreteyingo oodoni ngu, ngu
naruno, Yuda oni ene ootoogero, Polya sanggiri
tero, ene Pol yoro, Kootno yeyingo.
13 Ngundiro tero eyingo. Nga oningga ngando
ngu, ene mande yanggango oni simoo bareya
rongge mande tetoni, oni Mosesro mamana
mande ngu toongooro, Anutno yambo mande
muri guradiro nguya tete. Ene ngundiro tero, ko
nguya, ene oni simoo bare gidarega yowoosooro,
ngu muri biyomingga ngu newendemo uteng-
goku ngu! Ero eyingo.

14 Polndo mande gumi ewero tetoni, ene
Galiyondo Yuda oni yeyoro eyingo. Ye Yuda oni,
ye nga oningga ngando mamana mande karon-
gootoni, ko, muri gura songo tetoningga ngu,
goweyi sanggawero mande ewonggoku, nguro no
yengo mande ingowano.

15 Ene ye nono mayero, no sumoo nunoro, ko, yengo mamana mande ero ewonggoku, no nguro mandeni mete ma ingowano. Ngu yengombo nangge ngu mandega ngu yomosiyoyi. No ngundiro oo nguro Koot mande ngu ma ingoro wirikowano, ero eyingo.
16 Galiyondo ngundiro emukoro ngu, asa, ene Kootnonggo Yuda oniku oweyerootoni sayingo.
17 Yo, Galiyo ene mandeye ma ingowero, nguro ene Yuda oniro yowuru ya nguro sobosoboga, oowooyi Sositenis, ngu Koot yamukono kandeyebo dowooro, gome gome ureyingo. Ero utoyi, ene Galiyo oni urungga, ngu ooga nguro ingondudu urungga ma ingoyingo.

Pol Ene Andiyok Ende Siriya Merako Ko Oorowuyingo

18 Pol Korind endemo naru piru bodaga nguno oode ngu, ene kootuyisina, Polndo Yisas keyimo simoo baredoya okeyi, ero eyingo. Ngundiro ero, Pol ngu wanggo sanganimo ooretoni, Prisila, Akuwila, erambarisa nguya ooretori, ngu endega yokoro, Siriya mera oorowuwero oorowuyingo. Senikiriya endemo ngu, Pol ngu uyi toongooyingo. Ndadiro nguro, Yudaro muri ngu ngandiro: Polndo ene mande yanggango Anutno kuri mande ero gosiyoro, nguro ene enengo uyi toongoowo.
19 Ene ngundiro tero, oororo, Epesas endemo tunooteyingo. Tunootetoyi, asa, Polndo erambarisa ngu endemo nguno yoyokoro, Pol enesu nangge Yuda oniro yowuru yano uro, ronggeyoro, Anutro mande wesiyoro, ero yunoyingo.

20 Ngundiro emukootoni ngu, asa, ngu endemo
oni, ngundo Polya eyingo. Mete ge nooreya
naru gura gura oodegago, asa, toonge. Ngundiro
etoni, ene Polndo ngu mande ewoku, ngu ma
keyoyingo.
21 Kini, Polndo eneno mande, okeyi, ero eyingo.
Anutdo etoni ngu, no ko omburo yeyowano. Pol-
ndo mande ngundiro ero gosiyoro ngu, asa, ene
wanggo sanganimo oorero, Epesas ende yokoro
toongeyingo.
22 Wanggowoore yade yade oororo, Sisariya
endemo uyingo. Uro, Pol wanggo yokoro,
oorero, simoo bareya, okeyi, ero yokoro, asa, ene
Andiyok endemo oorowuyingo.

Pol Tambu Kabusayiga Endeyoweroyigaku Damoni Yeyingo

23 Polndo ene naru bodaga Andiyok endemo
oodegogo, kootuyisina, ene Andiyok ngu yokoro,
toongero, Galesiya, ko, Perigiya mera gidesina
nangge, ngu bidodomo gurasina gurasina endey-
oyingo. Nguno ngu, ene Yisasro keyimo simoo
bare yanggango teyunoro, mande yunoro endey-
oyingo.
24 Ngu naruno nangge, Yuda oni gura ene
Alekisandariya enengo ende damonimo nguno
mayero, Epesas endemo oruwo. Ngu oningga
ngu oowooyi ngu Apolos. Ene ingonduduni gome
oorengo oni oode, ko, ene Anutro mande nakan-
goyingo, ngu gome ingowo.
25 Oni gurado ngu Apolos Oo Bidodo Simburi-
boro mande ngu gome etungoyingo. Nguro
enengo newende ngu nguno yanggango oorengo

yeyingo. Ngundiro nguro, ene simoo bare gi-
darega Yisasro mande tewoku ngu, nenengo
eroruwo. Ene Yondo sono kundingiyi newen-
demo uro gimuyingongga, ngu nangge ingowo.

26 Ene Yuda oniro yowuru yano damoni
yero, mande yanggango yootunoro ewero eyingo.
Ngundiro tetoni, Prisila, Akuwila erambarisa,
ngundo ngu kenoro, ingoro ngu, asa, ene Apolos
yoro, enengo yano oorowuyingo. Nguno ngu,
ene Anutro mande nenengo oorengo etungoro,
mande oo ngu soweyoro tero inoyingo.

27 Apolos ene Akayiya mera oorowuwero tetoni
ngu, Epesas endemo Yisasro keyimo oni simoo
baredo enengo ingonduduni yanggango teyi-
noro, ene komo ngundiya teni, ero eyingo.
Ngundiro nguro, ene so uyi Akayiya Yisasro
kirikiri onino nakangoyingo. Ene ngu so
uyiga nakangootoyi, kandangero, ingoro, ene
Apolos gome hoorooweyingo. Apolos Akayiya
tunootero ngu, ene oni simoo bare Anutdo
sumange yunootoni, ngunonggo nowoondoyemo
hamoo tunooteyingo, nguro ene mande yang-
gango teyunoyingo.

28 Apolosdo Yuda oniya mande gumi gumi
yanggango oorengo ero, nguro ene simoo bare
doongeyemo ngu mandeku wongooni uyingo.
Ene ngundiro tero, tunoo oorengo etuyerowoku,
Anutro mande nakaya nguno, ngu hamoo
oorengo oorooteku ngu ngandiro: Yisas Krayis,
Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo oni
ngu! Ero etuyeroyingo.

19

Pol Ngu Epesas Endemo Ko Teyingo

1 Apolos ngu Korind endemo oodoni ngu,
ngu naruno, Pol ene mera puri andu tanggey-
isina, diguno yade yade oororo, Epesas endemo
tunooteyingo. Epesasno ngu Yisasro keyimo
simoo bare gidarega yeyoyingo.
2 Yeyoro, Polndo ngu sumoo yunoro eyingo. Ye
kuri Yisasno nowoondoyemo hamoo tero ngu, ye
Yuka Kundingiyi yowonggo, bine? Sumoo etoni,
enendo ngundiro ingoro, gumi eyingo. Kini,
noore Yuka Kundingiyi gura ooroote, ero ma
ingooteto, eyingo.
3 Etoyi, Polndo eneya gumi eyingo. Arisa, ye
ndadiro sonongga yowonggo? Etoni, simoo
barekundo gumi eyingo. Noore Anutno
nowoondonani yowoorengootooye, nguro
Yondo oni sonoyerowoku, ngundo noore nguya
sonoyerowo. Ero eyingo.
4 Etoyi, asa, Polndo gumi eyingo. Kuri Yondo
simoo bare sonoyeroro, ngu eyingo. Ye komo
ngu nowoondoye yowoorengoya, hamoo oorengo
ingoya ngu, asa, ye sono kundingiyi gimuyi, ero
eyingo. Ene simoo bareno, ero eyingo. Ye
komo ngu oningga no keneroro ombuteku, nguro
nowoondoyemo hamoo teyi. Ngu oningga ngu
oowooyi Yisas, eyingo.
5 Ene ngu mandega ngu ingoro, ene Oo Bidodo
Simburi Yisas oowooyimo sono kundingiyi
yoyingo.
6 Polndo kandeyi tabayemo okootoni ngu,
Yuka Kundingiyi eneno ombuyingo. Ene mande

bungeyi gura gurano mande ero, ene Anutro ingondudu eyingo oni gumimbo mandeye ngundiro nguya mande wesiyoro eyingo.
7 Ngu oni ngu kande eraya kegidemboro eraya, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowonggo.
8 Ngu naruno, Anutro mande Polndo Yuda oniro yowuru yano uro, ene ko yanggango oorengo, ngu oni nguro ingonduduye yokutuwooro yowoorengoweroyimboro. Yo, ene kombo kabusa ko tero, ngu oni simoo bare, ngundo Anutro mande muriningga, ngundo simoo bare enengo soboyerooteku, ngundo mande wesiyoro ero hoorooweyeroweroyimboro.
9 Ene gidarega nowoondoye ngu yanggango yero, ene nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kini. Kini, ene simoo bare doongeyemo ngu, ene Oo Bidodo Simburi Anut oowooyi, ngu kootu mande teyunoro, ko nowoondoyemo hamoo tunooteweroyimboro muri, ngu mandeni nguya biyomi, ero eyingo. Ene ngundiro tetoyi, ngundiro nguro, Pol ene yoyokoro, ngu Yisasro keyimo oni simoo bare oorootenggoku ngu yoyoro, Tiranasdo yowuruwooweroyi ya gumi nguno uyingo. Uro, naru guranangge nangge, ene ngu oni simoo bare ngu mande wesiyoro yunoro etuyerororiyingo.
10 Ene ngundiro tero oodoni, dagoma eraya yokoyingo. Ngundiro nguro, simoo bare bidodo Esiya merako oorootenggoku, Yuda oni Girik oni nguya, ngu ene Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ingoyingo.

Siwaro Simoongo Bidodoboro Mandeni

11 Pol kandeyimo Anutdo yanggango gura ene
muri songo oorengo gura onindo ma teweroy-
imu, ngu teyingo.
12 Ngundiro tetoni, asa, oni towikumba sosowo
Pol moondeyemo yero, ngu yoro, saro, sayi oni
moondeyemo yetoyi ngu, asa, sayi oniku ngu
mete teroriyingo. Ngu muringga ngu nangge, oni
meramboorobo yoyoyingomu nguya ngundiro
tetoyi ngu, asa, sodedomangge merambooro biy-
omiku besero saroruwonggo.
13 Yuda oni gidarega ene endeyoro, oninonggo
merambooro ngu oweyeroro, nguro digi beye oo
yunororuwonggo. Ngundiro tero, ene Yisasro
keyimo oni yeyootoyi, enengo oo oweyerootenggoku muringga, ngudodo yeyoro ngu, asa, ene
nguya ngu muringga ngundiro towoongowero,
nguro mande gosiyoyingo. Ene Yisas nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo, nguro ene mer-
ambooro onino oorooteku, ngundiro mande
towoongoro eyingo. Yisas oowooyimonggo Pol
yootunoro ewoku, no geno mande yanggango
eteno! Ge nga oningga yokoya, beseya toonge!
Ero eyingo.
14 Yuda oniro wooro yeyingo oni nguro so-
bosobo gura oowooyi Siwa, ngu simoongo kan-
degura gidemboro eraya oriyingo. Ngundo ngu
muringga ngundiro ngu towoongoro eyingo.
15 Ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu mbooro biy-
omingga, ngundo mande gumi ero eyingo. No
Yisas ngu ingoro, Pol nguya no ingooteno. Ene
ge onendo? Eyingo.
16 Mande gumi ngundiro etoni, asa, ngu on-
ingga merambooro biyomi oruwoku, ngundo

onikuno parero oorero, yutoro tarayeroro yutomukoro, towikumbaye omboomboongero yodowooro, sidudaro gimuro biyomi tero oorero, nguro ene ya yokoro, kingo mbirimbiri oorero sobiyoro toongeyingo.

17 Kootuyisina, Yuda, Girik oni simoo bare Epesasno oorootenggoku, ngu mande ngu ingoro, sosoreyingo urungga oorengo tero, ene Oo Bidodo Simburi Yisasro bingami urungga oorengo, ero okooyingo.

18 Ngundiro okooro, oni simoo bare urungga oorengo ene ngu mande nguno nowoondoyemo hamoo tero, nguno mayero, enengo muriye biyomi kuri tewonggoku, ngu wesiyoro, ero yokoyingo.

19 Ngundiro tetoyi, arisa, oni simoo bare gidarega enengo gosonggi bare muwooweroyi oo dogoni nguro mandeni bukno oorootenggoku, ngu bidodo yoro, mayero, simoo bare bidodo doongeyemo, ngu yowuruwooro, watayero, arisa, ngu oo ngu ene de karo, nguno kamukoyingo. Ngu kamukoro yokoro ngu, ene ngandiro ingoro, buk ndadiro kamukoro yokoro, ko buk guranangge nanggeboro nguro uriyi ndadiro ero, wirikoro ingoyingo? Ngundiro sumoo eyingo. Nguro ngu, ene bidodo yowuruwooro kandangetoyi, ngu ngandiro, (50,000) Kina ngu yokoyingo.

20 Ngu muringgano nguno, Oo Bidodo Simburi enengo yanggangoni onino yeni, urungga tunooteni. Nguro ngu, ene Anutro mandeni wesiyootoyi, ingoro, nguro oni simoo bare oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo.

21 Ngu oo ngu temukootoni ngu, Polndo
enengo ingondudunimonggo ingoro oode, gosiy-
oro ingoyingo. Ene ngu Masedoniya, Akayiya
merasina endeyowero mande ero, kootuyisina,
no Yerusalem nguya oorowuwero eyingo. Asa,
ngunonggo kootuyisina no komo yade yade
oororo, Rom ende mera oo ngu kenowano. Ero
ingoyingo.
22 Ene ingondudunimo mande ngundiro gosiy-
oro yokoro ngu, asa, Polndo oni eraya ene
hooroowero oorooteriku, ngu oowooyari ngu
Timooti, Erasitas ngu sureyerootoni, Masedoniya
merako oorowuworiyo. Eraga Masedoniya
oorowutori, ene Pol enengombo ngu Esiya mera
urungga nguno, naru bodaga ngu oruwo.

Epesas Oni Polro Sanggiri Tero, Nowoondoye Gobooro Yero, Yowuruwooro, Ureyi Kumooweroy-imboro

23-24 Ngu naruno, oni gidarega endemo oni
nowoondoye yokutuwootoyi, nguro ene Yisas
keyimo oni simoo bare watangga oorootenggoku,
ngudodo sanggiri urungga tero, moguru urungga
oorengo teyingo. Nguro damoni ngandiro:
Ngundiro naruno nangge, oni gura ngu oowooyi
Dimitiriyas nguno oruwo. Ene ngu digi gura
oowooyi Siluwa ooga, ngundo anut godange
nguro gabogaboyi yero oode, nguno ngu, oni
oowooyingga oo nguro digi beye uriyootoyi, yoro,
nguro ene digi beye urungga yororuwo. Ngu bare
anut godangengga ngu oowooyi Atemis.
25 Asa, ngu naruno, Dimitiriyas, ngundo enengo
ko gobooro oniku yowuruyeroro, ene yeyoro,

Polro mande ngandiro eyingo. Ye oni, ye kuri ingootenggo. Noorengo anut nguro gabogaboye tetetoku kongga, ngano uriyi ngu urungga oorengo ngu gome tunootete.

26 Ene ngu oningga ngu Pol, ngundo oni simoo bare urungga oorengo nowoondoye ingonduduye yomburiyeroote. Ngu ye kenoro, ingowonggoku, ene ngano Epesasno ngundiro tero, Esiya mera namoko bidodomo nguya ene ngandiro ete. Noorendo anut kandenanimbo tetetoku nga, ngu anut hamoo kini, ero ete.

27 Polndo ngu mandeningga, ngundo ngu noorengo beye koyingga nga ngu yomburiyowa. Nguno nangge, nguya kini, ngu mandeningga ngundo Atemis anut barega nguro kootu yaningga nga ngu, simoo baredo yeni, ingootoyi, ngu kingo ya ngundiro tewa, ingowanggo. Koretero, ngu Esiya mera bidodomo oni simoo bare ngu, ngu bare anutga nguno yambo mande teyingo. Ene ataga Polndo mandega, ngundo ngu ene Atemis oowooyi enengo duridarini ngu yomburiyowero, mande eteku ngu! Ero eyingo.

28 Ngundiro etoni, ene ngu mandega ngu ingoro, ene nowoondoye yokutuwootoyi, nguro ene sanggiri biyomi tero, meno manggaru yanggango tero, eyingo. Atemis ngu urungga oorengo anut barega ngu noorengo Epesas oniromu! Ero meno eyingo.

29 Dimitiriyas mande emukootoni, enengo ko gobooro oni nowoondoye yokutuwootoyi, ngundo oororo, oni simoo bare endemo oorootenggoku, nguya nowoondoye ngu yokutuwooyingo. Ngundiro tero, meno manggaru

urungga oorengo ngu endemo tunootero, oni simoo bare bidodo moguru urungga teyingo. Oni simoo bare bidodo ootoogero, yowuru mera musiyomo kendutero, oorowuyingo. Endemo onindo ngu Gayiyas, Aristakas erayaga, sodedomangge yodowooro, yoyoro, yowuru musiyomo nguno oorowuyingo. Ngu oni erayaga ngu, ene Masedoniya oni ene Polya endeyootenggo.

30 Ngundiro moguru ingootoyi, nguro Pol ene simoo bare kewooroyemo oororo, mande yunowero etoni, ene Yisasro keyimo simoo baredo sorengoyingo.

31 Ngundiro sorengootoyi, Esiya merako oni mera oo sobosobo ururu ngu gidarega nguya Pol dobookuriyi, ngundo mande soweyootoyi Polno ombutoni, ngundiro eyingo. Pol ge yowuru mera musiyomo ma uwero! Ngundiro mande yanggango ero sorengoyingo.

32 Ngu naruno, yowuru musiyomo nguno, oni simoo bare urunggaku ingonduduye songo songo tunooteyingo. Ene ndawu oogaro mayero, yowuruwootenggoku, ene ngu ma ingoyingo. Gidaregado mande ene songo gura eyingo. Gidaregado ene songo mande gura eyingo. Ene bidodo ngundiro ngundiro temukoro, ene mayero yowuruwootenggoku, nguro muri ma ingoyingo.

33 Asa, Yuda onindo oo ngundiro kenoro, Alekisanda kewooroyemo oodoni, ngu wenggeremootoyi, oorowutoni, oni gidaregado Alekisandaya eriringoro mande damoni ngu eneno, ero eyingo. Alekisanda ngundiro ingoro, enebana mande gumi simoo bareno manggoye gosiyoro, ewero kandeyi okooyingo.

34 Ene ngu oni ngu kuri kenoro, ingowong-
goku ngu, ene Yuda oni. Ngundiro nguro,
oni bidodo manggoye guranangge moguruwooro,
ero eyingo. Atemis ngu Epesas oni noorengo anut
urungga! Ene ngundiro meno manggaru tero
oodoyi, sa gaboyi naru eraya yokoyingo.
35 Asa, kootuyisina, Epesas ende nguro so
uyi oo nakangoyingo oni, ngundo ootoogero,
ngu kandeyebo manggoye gosiyoweroyimboro,
nguro ene manggaru tero eyingo. Ye simoo
bare manggoye ukingoyi! Ye Epesas oni, ye kuri
ingootenggo. Kurimi oorengo, digi kundingiyi
sambononggo sorero, ngano ombuyingo. Ngu
digiga nguno, Atemis gabogaboyi nguno ooroote.
Ye ngundiro ingoyingo, ngundiro nguro, noore
Epesas oni ngano, noorendo Atemis nguro kootu
ya urungga oorengo ngu gome sobowooro, ko,
digi kundingiyi nguya gome sobowooteto.
36 Arisa, ye bidodo nga mande etenggoku nga,
hamoo nangge. Ene ye komo manggoye ukingoyi!
Ye sodedomangge eriritero, oo gura ma tewero.
37 Yengombo ngu oni erayaga ngu yoyoro
mayetoyi, ene erayaga ngundo kootu ya, nguro
oo gura yakakayi ma yoyingo. Erayaga ngundo
noorengo urungga Atemis ngu yomooyinoro
mandega, ngu anut barega nguya ma eworiku
ngu!
38 Arisa, ene Dimitiriyasya enengo ko gobooro
oniya, oni guraya mande gura moore tetoningga
ngu, arisa, ene mete mande wirikoyingo onino
mandeyi teyi. Sobosobo oni koreteyingomu oo-
rootenggoku nga, ngundo ngu mandeyega ngu
Kootno yomosiyowanggo.

39 Ene ye mande gidarega nguya moore teton-
ingga ngu, mete ye yowuru naru oorengomo
nguno, mande ngu yomosiyowanggo.
40 Noore ataga nga narungga ebe yeyi
tunooteteku, ngaro murini oorengo gura kini.
Nguro onindo sumoo yunootoyi ngu, noore nga
narungga ngaro mande murini nguya kini, nguro
noore mande gumi eweroyi nguya kini, ngundo
ngundiro ero eyingo.
41 So uyi nakangoyingo oninggakundo mande
ngundiro ero yokoro ngu, ene oni simoo bare ngu
meno manggarugano mayero, yowuruwoowong-
goku oweyerootoni samukoyingo.

20

Pol Ngu Masedoniya Merako Girik Merako Nguya Endeyoyingo

1 Ngu kowuri urungga Epesasno ngu kinitetoni
ngu, asa, Polndo Yisasro keyimo oni simoo barero
etoni, eneno mayero, yowuruwootoyi, nowoon-
doye yanggango teyunoro, mande yunoyingo.
Ngundiro mande yunoro yokoro, arisa, ene
Masedoniya oorowuweroyi nguro okeyi, ero
oorowuyingo.
2 Pol ene ngu mera gumisina nguno endeyoro,
ene Yisasro keyimo simoo bare mande urungga
yunoro, endeyootoni, nguro simoo bare nowoon-
doye yanggango teyunoyingo. Kootuyisina, Pol
ngu Girik merako oororo tunooteyingo.
3 Tunootero, Pol ngu kombo kabusa Girik mer-
ako oode, kootuyisina, ene wanggo yoro, Siriya
merasina oorowuwero eyingo. Ene Yuda onindo

ngu Pol ureyi kumoowero mande gosiyoro etoyi,
nguro ene Masedoniya merako ko oorowuwero
ingoro, mande gosiyoro eyingo.
4 Beriya endemo oni, Sopata ngu Piras, nan-
goni; Tesalonayika endemo oni eraya oowooyari
Aristakas, Sekandas; Debi endemo oni eraya
oowooyari Gayiyas, Timooti; Esiya merako oni
eraya oowooyari Tikikas Taropimas, ngu oni ngu
bidodo Polya sayingo.
5 Ngu oni ngu koretero, saro, oororo, Trowas
endemo noore soboyeroro oriyingo.
6 Ngundiro soboyeroro oodoyi, oomanon-
goyingo koongeweroyi kini, nguro kundingiyi
naru gura yokoro ngu, asa, noore Pilipayi
mera ngu yokoro, wanggo yoro, yade yade
naru kandegurayigano Trowas endemo mayero,
noore naru kandegura gidemboro eraya nguno
oriyingo.

Trowas Endemo, Polndo Yutikas Merenonggo Yokutuwooyingo

7 Kowooyingomboro naru koreteyingo, nguro
noore oo neweroyimboro yowuruwooyingo.
Yowuruno nguno, Polndo oni simoo bareno
mande mande piru oorengo ero oodoni, suwoo
kewooro yeyingo. Sengetoni, ene toongewero
ingoyingo.
8 Ngu ya gura ngu ebe sanga sanga kabusa oo-
roote. Ngu ya gumi awu sanganimo nguno soru
oowooyingga dero oodoni, noore ngu musiyomo
nguno yowuruwooyingo.

9 Ngu musiyomo nguno, simoo oore gura,
ene oo kenoweroyi witu ngu sanganimo bib-
itero oruwo. Ngu oowooyi ngu Yutikas. Pol-
ndo mande mande eroodoni, Yutikas ene ku-
boongootoni, wetoro kabetero ngu, ya gumi
kabusayiga, ngu sanganimo awunonggo mer-
ako soreyingo. Ene ngundiro soretoni, sodedo-
mangge, oni songombo uro, okooro, dowootoyi,
ene ngu kuri kumooyingo.
10 Simoo ooregaku kumootoni, asa, Polndo
uro, ngu simoo ooregaku sanganimo bagootero,
simooyenggaku boogomooro, oni simoo bareno
eyingo. Ye ma sosorewero, nguro ene keta oo-
rooteku nga! Ene ngundiro eyingo.
11 Ngundiro tero, Pol ngu yano ko
oorero, oomanongoyingo oosowooro neyingo.
Kootuyisina, Polndo mande mande piru ko ero
oodoni, sengetoni ngu, Pol ene mande yokoro
toongeyingo.
12 Ngu oni simoo bare, ngundo simoo
oorenggaku ko keta oodoni, ngu yoro,
oorowutoyi, nguno ene nowoondoye gome
oorengo mesarango ingoyingo.

Pol Ngu Trowas Ende Yokoro, Mayilitas Nguno Oorowuyingo

13 Polya ko gobooro onikundo eyingo. Noore
koretero uro, wanggo sanganimo oorero, oororo,
yade Asos endemo oorowuwootowo. Noore Asos
nguno Pol erewero kenoro, yoro, wanggo sangan-
imo oorowuweroyimboro. Ero eyingo. Koretero,
Pol enengombo mande ngandiro eyingo. No kuri
kenembo Asos oorowuwano, ewokuro nguro.

14 Ngundiro nguro, Pol ene omburo, noore
Asosno ebe kenokeno tero, Pol nguya noore-
dodo wanggo sanganimo oorero, Mitilini endemo
nguno urooreyingo.
15 Sengetoni, noore Mitilini ende ngu yokoro,
oororo, yade Kayiyos ende namoko oororo,
nguno wereyingo. Sengetoni, noore oororo,
yade Samos meradoni ngu kenowootowo. Were-
wootomu sengetoni, noore oororo, yade Mayili-
tasno tunooteyingo.
16 Polndo ene Epesasno ko uwero ma ingoyingo.
Ndadiro nguro, ene naru urungga Esiya mera
yokowero ma ingoro, nguro ene Epesas ende ngu
dagayingo. Ene ngundiro tero, nguro sodedo
Yerusalem oororo, ngu naru kundingiyingga
oowooyi Pendikos ngu kenowero oorowuyingo.

Polndo Epesas Tabango Onikuya, Okeyi, Ero Eyingo

17 Noore Mayilitasno oodooye, ngunonggo Pol-
ndo mande yeni, Epesasno oorowuyingo. Ene
Yisasro keyimo oni simoo barero tabango oniro
mande soweyoro eyingo. Tabango oni, ngundo
komo ombuyi, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, tabango oniku ombutoyi
ngu, ene mande yunoro eyingo. Yengombo in-
gootenggo. No koretero, Esiya merako nguno
oororo, ko muri tetoowe kenoro, ingoyingomu
ngu, no suwooyi sano yeya oriyingo.
19 Ye ngu ingootenggo. Naru bidodo Yuda
onindo mande guranangge ero, noro mandene
yomburiyoro, no yomburibarinerowero tetoyi,
nguno no nowoondone kowuri ko towootowoo

gidarega nguya, nono tewonggo. Ene nondo ngu no imakewonoku, Oo Bidodo Simburi nguro ko ngu nangge tewono. No enengo ko oni nangge.

20 No mande gome ngu yeno wesiyoro eweroyi nguro no ma sosoreteno. Kini, no ye hoorooweyeroweroyimboro nguro eteno. Yo, nondo ngundiro tero, yowuru naruno, ko yengo ya bidodomo mande ero etuyerowono. Ngu mande ngu ye kuri ingootenggo.

21 Suwooyi sano, no mande yanggango Yuda oni, Girik onino nguya ewono. Ngu ngandiro. Noore komo nowoondonani yowoorengoya, Anutno nowoondonani yewato. Noore komo noorengo Oo Bidodo Simburi, Yisas nguro nowoondonanimo hamoo tetoni, nowoondonani nguno nangge yewato.

22 Arisa, ingoyi! Ataga ngu Yuka Kundingiyimbo no gosinerootoni, nguro no komo Yerusalemno oorowuteno. Ndawu ooga, nono Yerusalem nguno tunootewa? Ngu no ma ingooteno.

23 Ene no oo gura ingooteno. Ende bidodo no toongero, nguno endeyootoowe, Yuka Kundingiyi, ngundo mande yanggango wesiyoro, nunoro, ewo. Ge ngu ya biyomimo uro, ko, kowuri urungga oorengo ngu kenowa, Yuka Kundingiyi ngundo ngundiro eyingo.

24 Ngundiro etoni, ene no ngandiro ma ingoyingo. Nenengo keta oruweroyi, nguro no ingooteno. No nowoondonemo nenengo kumooweroyiga nguro no kowuri ma ingooteno. Kini, no nga oorega no endeyootenoku, nga nangge keyooteno. No nga kongga nga, Oo

Bidodo Simburi, Yisasdo nunowoku, nga nangge tero, yade wenga yokowano. Nga Anutro mande gome metemingga wesiyoro eweroyi koyingga nga ngu, Anutro sumangenimo nangge, no ko teteno.

25 Arisa, ataga ye ingoyi! Kuri no ye kewooroyemo endeyoyingo. Nguno ngu, no Anutro mande muriningga, nguno simoo bare enengo soboyerooteku ngu wesiyoro, yeno ewonoku ngu, ene ataga ngu, no ingooteno. Kootuyisina ngu, ye bidodo no omukumundoone, ko ma kenowanggo.

26 Ngundiro nguro, no mande yeno ataga eteno. Ingoyi! Ene ye kewooroyemo nguno oni gura Yisasno newendemo hamoo ma tero, oonootetoni ngu, asa, ngu noro kowuri kini.

27 No Anutro ingonduduni ngu bidodo yeno wesiyoro ewonoku, no nguro ma sosoreyingo.

28 Ngundiro nguro, ye ngu yengombo yengo gome ebe sobosobo teya oriyi! Ngundiro nangge, ye komo simoo bare ngu nguya gome soboyeroyi. Yuka Kundingiyi, ngundo ye yootunoyerootoni, ye simoo barero sobosobo tewonggo. Nguro ngu, ye komo Anutro keyimo simoo bare ngu gome soboyeroyi. Ndawugaro nguro, Yisas enengombo enengo sidu darowobo oniro weti mbumbuwa ngu andangeyunoro, ko yoyowoku ngu!

29 No ingooteno. No ye yoyokoro ngu, se koki biyomi oorengo (etuyeroyingo oni godange), ngundo ye kewooroyemo nguno omburo, ngundo Yisasro keyimo simoo bare yomburiyerowero ombuwanggo.

30 Nguro ngu, yengo oni gidaregado nguya ootoogero, ngu mande godange etuyeroro,

endeyoro, ngundo Yisasro keyimo simoo bare ero
yowoosootoyi, ene ngu keyeroro endeyowanggo.
31 Ngundiro nguro, ye komo narudodomo
nguro doongedoongoodoongo teya, gome
doongeteya oriyi! Ye komo nguro ingondudu
teya oriyi! Dagoma kabusa no ye mande yunoro,
ingonduduye yoonenengowero, no ma surene
kini yewono. Suwoo sa ngundiro nangge tero,
ye etuyerowonoku ngu, no yengo sendorogo,
mande yunoyingo.
32 Arisa, ataga nondo ye yoyoro, no
Anut kandeyimo yoyero, eneno ngandiro
yemboongeteno. Gengo nowoondoge
teyunoweroyi mandega, ngundo ngu gedo mete
ene yanggango teyunowa. Gengo simoo bare
bidodo gengombo soreyeroro, sunggi yewoku
ngu, oo bidodo gome mesarango ngu nangge
yunowa. No nguro ero yemboongeteno.
33 No oni guraro beye towikumbani, oo ngu
kenomayingoro, nguro ma ingooteno.
34 Yengombo ngu ingootenggo. Nga kandene
erayaga ngando ko oo ngu tero, oowari,
towikumba, beye oo ngu yoro, nenengo
hoorooweneroote. Oo guraro wenonoro ngu,
kandenembo koyi tero yooteno. Ngunonggo oni
noya oorootenggoku, nguya hoorooweyerooteno.
35 Ngundiro tero, nenengo kone ngu bidodomo,
ngu nondo ye etuyerooteno. Ye komo nosiri-
dodo ngundiya ko teyi. Noore ngundiro tero,
oni yanggango kini ngu mete hoorooweyerowato.
Noore komo Oo Bidodo Simburi, Yisasdo mande
eyingo ngu ingondudu tewato. Ene ngandiro
eyingo. Oni gura enengo oni oni teyingomonggo

oo oni gura inootoni ngu, asa, ngu inoweroyi
muringga, ngundo oo yoweroyi muri ngu dagate.
Ero eyingo.
36 Polndo ngu mandega ngu ero yokoro ngu,
asa, ene bodowo oondoogero, ngu oni tabangoku-
dodo Anutno yemboongeyingo.
37 Yemboongero yokootoni ngu, asa, kootuy-
isina, tabango oniku bidodo sendo moguru
urungga tero, Pol dowooro yenggonangoyingo.
38 Yenggonangoro, Polndo mande ewoku ngu
ingonduduwooyingo. Ngu ngandiro ewo. Ye no
omukumundoone ko ma kenowanggo. Ngundiro
etoni, nguro tabango oniku biyomi urungga in-
goro, ene Pol yoro, wanggono uro, yokootoyi
toongeyingo.

21

Pol Wanggo Sanganimo Oorero, Yerusalem Oorowuwero Oorowuyingo

1 Noore ene Epesasno Yisasro keyimo oniro
tabangoku yoyokoro ngu, asa, noore wanggo
sanganimo oorero sayingo. Oororo, yade ne-
nengo Kos meradoningga nguno tunooteyingo.
Sengetoni, noore Ros meradonimo nguno uro,
tunootero, ngunonggo mera urungga nguno,
ende gura, oowooyi Patara, nguno urooreyingo.
2 Noore ngunonggo wanggo gura Pinisiya
urooreweroyingga kenoyingo, nguro noore ngu
wanggo sanganimo oorero oorowuyingo.
3 Noore yade yade oororo, Sayiparas meradoni
ngu wanggo tanggeyi biyomisina oodoni, kenoro,
noore ngu dagaro, saro oororo, Siriya merako

oororo, Tayiya endemo uyingo. Tayiya uro, wanggo gosiyoro, nguno oo sitowi yewero etoni nguro.
4 Ngu naruno, noore nguno uro, oororo, Yisasro keyimo oni simoo bare yeyoro, nguno naru kandegura gidemboro eraya nguno oriyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas keyimo simoo bareno utoni, ngundo Polya Yerusalem ma oorowuwero, ero eyingo.
5 Etoyi, ene noorengo naru gidarega ngu endemo nguno yokoyingoku, noore ngu endega ngu yokoro, sawero teyingo. Sawero tetooye, asa, Yisasro keyimo simoo bare, simooye ngu bidodo noore yoyoro oororo, ende dabemimo, wendeyi tamako boodoo oondoogero, Anutno noorengo yemboongeyingo.
6 Ngundiro tero, asa, ene noore kambayeroro, okeyi, ero etoyi, noorendo nguya ngundiro kambayeroro yokoro ngu, asa, noore wanggo sanganimo ooretooye, ene ko enengo yano yano oorowuyingo.

Sisariya Endemo Agabas Oningga, Ngundo Polndo Kootuyisina Oo Teweroyi Nguro Eyingo

7 Noore wanggo sanganimo oorero, Tayiya yokoro, kondibo saro, oororo, Potolemayisno tunooteyingo. Noore Yisas keyimo simoo bare kandeye dowooro, eneya naru gura nguno ootooro wereyingo.
8 Sengetoni, noore Potolemayis yokoro, toongero, yade oororo, Sisariyano tunooteyingo. Noore oororo, oni gura oowooyi Pilip enengo yano uro, eneya oriyingo. Pilipro ko ngu Anutro

mande wesiyoro eweroyi. Oni kandegura gidemboro erayaga nguromu gura, ngundo oowari wabu bare bayetero yunoyingo.

9 Pilip ngu nambo sumoongo namoraya ngu ma kameteyingo. Ngu bare namorayaga ngu Anutro ingondudu eyingo onindo mande ngundiro, ko tetenggo.

10 Noore Sisariyano naru gidarega nguya nguno oodooye ngu, ngu naruno, Anutro ingondudu eyingo oni gura oowooyi Agabas ngu ene Yudiya mera yokoro, Sisariyano ombuyingo.

11 Omburo, ngu oningga ngundo nooreno mayero, Polro Let ngu yoro, enengo kekandeyi gosiyoro, Yuka Kundingiyimbo etoni, ngandiro eyingo. Yerusalemno Yuda oni, ngundo nga Letga nga simburi ngu, ngandiro kekandeyi gosiyowanggo. Ngundiro tero, yoro, oni sowe gidarega Yuda oni kini, ngu kandeyemo yewanggo, ero eyingo.

12 Ngundiro etoni, noore ngu mandega ingoro, nguno ngu, noore ko ende ngaro simoo bare nguya yowuruwooro, Polno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Ene Yerusalem ma oorowuwero ero mande yanggango eyingo.

13 Ene ngundiro etoyi, ene Polndo mande gumi eyingo. Ndatero nguro, ye sendo sambi tero, noro ingondudune yomburiyootenggo? No meyero, ya biyomimo uweroyimboro tero, ko, no Yerusalemno kumooweroyimboro nguya meyero ngu, Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro oowooyi bingami okooweroyimboro. Ero eyingo.

14 Ene ngundiro etoni, asa, noore ene sorengoweroyi mande gura eweroyi nguya kini.

Noore manggonani gosiyoro, noore ngandiro eyingo. Oo Bidodo Simburi nguro ingonduduni ingooteku, ngu nangge teyi! Ero eyingo.

Polndo Yerusalemno Oorowuyingo

15 Naru gidarega yokoro, noore oo yomosiyoro, Yerusalemno ooreyingo.
16 Sisariya ende nguro Yisas keyimo simoo bare gidarega nguya nooredodo oorowuyingo. Ene noore yoyoro, oororo, Yisas keyimo oni gura oowooyi Neson, ngundo yano uro oriyingo. Neson ngu Sayiparas meradoni nguro oni, ene kurimi oorengo Yisasro kirikiri oni tunooteyingo.
17 Noore Yerusalem mayero, tunootetooye ngu, Yisas keyimo simoo baredo oni oni urungga tero, noore yoyoyingo.
18 Sengetoni, noore Poldodo Yemus kenowero oororo, tabango oni yowurunoku ngu bidodo Yemusya oriyingoku, ngu yeyoyingo.
19 Polndo eyingo. Noorendo mayeteto, ero eyingo. Anutdo Pol hooroowetoni, oni simoo bare sowe gidarega, ngu kewooroyemo ko oo tewoku, ngu bidodo damonimonggo nenengo wesiyoro, tabango onino eyingo.
20 Tabango oniku Polro mande ingoro ngu, ene Anut bingami okooro, Polya gumi eyingo. Doboonani, ge ingoote. Yuda oni simoo bare, ene urungga oorengo biyomi Yisas keyimo oni teyingo. Ngu Yisas keyimo simoo bare ngu, ene Mosesro mamana mande ngu keyowero mande yanggango oorengo yetenggo.
21 Ene oni gidaregado gengo etoyi, ingoro, ngandiro eyingo. Polndo ngu Yuda oni ngu,

oni sowe gidarega kewoorokono oorootenggoku, nguno ewo. Ye Mosesro mamana mande ngu yokoya, yengo nangosumooye moondeye ma yomosiyoro, Yudaro muri kurimi ngu ma keyowero, ero eyingo.

22 Ngundiro nguro, noore ndadiro tewato? Hamoo oorengo, ene ge mayewoku nga, ero ingowanggo.

23 Arisa, noorendo ooga geno etooye, ngu nangge ge oo ngundiro teyi! Noorengo oni namoraya ngu Anutno mande hamoo oorengo eneno ero gosiyoro eyingo.

24 Gedo komo oni Anutno mande gosiyowonggoku nguya Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguno oororo, yengo digi beye eneno yunootoni ngu, asa, wooro yeyingo oni, ngundo yengo wooro yeyunowanggo. Ye ngundiro tero ngu, ye Mosesro mamana mandeno ye sarayi oorengo ootooro, arisa, ye mete tabayemo uye ngu toongooro, oni doongeyembo kenoro ingootoyi ngu, ye kundingiyi oruwanggo. Oni ngu kenoro, ene tunoo ingowanggo. Ge nguya Mosesro mamana mande ngu keyoote. Yo, oni ngu kenoro, ene ingootoyi, mande guraga ge gowege sanggawero ewonggoku ngu, ngu godange mande nangge, ero ingoyingo.

25 Yisas keyimo oni sowe gidaregaro ngu, noore kuri mande, ero nakangoro soweyoyingo. Ene komo ingonda teyi! Ene onindo nusako utoro, merambooro biyomi nguno oo karo yemboongetoyi ngu, ngu ma newero. Ene nusako sidudodo ma newero. Nusako bungeyi gosiy-

ootoyi kumootoni ngu, ngu ma newero. Ene oni erambarisa tewero muringga, ngu ma toongooyerowero tero, sebo barese muringga biyomi nguya ma tewanggo, ero eyingo.

26 Enengo mande ngundiro ingoro, asa, sengetoni, Polndo ngu oniku yeyoro, yoyoro, enendo muri oo tetoyi, Pol nguya ngu tero, enedodo Mosesro mamana mandeno ewoku nguro ene oni sarayi mesarango teyingo. Ene ngundiro tero, Yudaro yowuru ya urungga, Tembel, newendemo uro, wooro yeyingo onino enengo naru kundingiyi ndawu narunggano kinitewaku nguro eyingo. Ngu kundingiyi narungga kinitetoningga ngu, asa, wooro yeyingo onino ko oorowuwonggokuno, digi beye ene yunootoyi, nguro ene Anutno enengomu wooro yeyingo.

Tembel Yowuru Yano, Yuda Onindo Pol Dowooyingo

27-28 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro erayagaku namoko kiniteweroyi tetoni, ngu naruno, Yuda oni Esiya merakononggo, ngundo yowuru ya urungga, oowooyi Tembel, nguno oororo, Pol kenoyingo. Ngundiro kenoro, oni oowooyingga nowoondoye yokutuwootoni, sanggiri tero, ootoogero, Pol dowooro gosiyoyingo. Ngundiro tero, ene meno manggaru tero eyingo. Ye Iserel oni, ye nguya noore hoorooweyeroyi! Nga oningga ngando ende bidodomo noorengo oni simoo bare manggoye utoro, wiriyoro, nga yowuru yangga, oowooyi Tembel, ngaro mamana mande nguya yomburibariyoote. Ene oo

gura nguya tero, ene Girik oni yoyoro, yowuru
ya Tembel newendemo omburo, nguro ene ya
kundingiyi nga yeni, sugabododo teteku nga!
Ngundiro ero eyingo.
29 Ngu muringgano ngunonggo ene mande
goweyimo sanggawero tewonggoku, ngu
ngandiro: kurimi ene kenootoyi, Taropimas,
Epesas oningga nguya endemo oriyingo. Ene ngu
kenoro, ngandiro ingoyingo. Polndo ngu oningga
nguya yoro, yowuru ya newendemo uyingo, ero
ingoyingo.
30 Mande ngundiro ingoro, nowoondoye sang-
giri urungga tero, asa, Yerusalem endemo simoo
bare bidodo yondowidoro, mayero, Pol dowooro,
woosooro, endesina oorero, ureyi kumooweroy-
imboro teyingo. Ene ngundiro tetoyi, arisa,
sodedomangge, ene Tembel yamuko bidodo
goodoomukoyingo.
31 Pol ureyi kumoowero tetoyi, oni gidaregado
me oniro tabangonggaku mande ngu soweyoro,
ngundiro etoyi, Yerusalem oni simoo bare bidodo
soriyokoyingo.
32 Ngundiro tetoyi, ingoro, asa, me oni tabango
koreteyingongga, ngundo sodedomangge me oni
gidarega yoyoro, ko, me tabango oni gidarega
nguya yoyoro, yondowidoro, Pol dowoowero
yowuruno uyingo. Yuda onindo me tabango
urungga koreteyingongga, ngu kenoro, me oni
nguya yeyoro ngu, asa, ene Pol ureyingoku ngu
yokoyingo.
33 Me oniro tabango koreteyingonggakundo
tanggeyemo omburo, Pol dowooro, enengo key-
imo me onikuno etoni, uto yanggango eraya,

oowooyi sen yoro, ngundo Pol gosiyoyi! Etoni, ngundiro tetoyi, tabangonggakundo Yuda oni mande yunoro eyingo. Nga simoo nga onendo? Ndawu ooga tete? Ero sumoo eyingo.

34 Tabangonggakundo ngundiro sumoo yunootoni ngu, asa, ngu naruno, oni simoo bare urungga oorengo ngu enebana manggaru teyingo. Gidaregado ngu mande gura ero, manggaru tetoyi, songombo ngu ene mande gura ero, manggaru teyingo. Meno manggaru urungga mera ma ingoweroyi teyingo. Me oniro tabango oninggaku ngu, mandega ngu muri ma kenoro ingoyingo. Ngundiro nguro, me onikuno eyingo. Pol yoya, yengo me oniro yano oorowuyi! Ero eyingo.

35 Ngundiro etoni, nguro ene Pol yoro, yade ya woodooyimo oorowutoyi ngu, simoo baredo yanggango yero, Pol ureyi kumooweroyimboro teyingo. Nguro ngu, me onindo Pol okooro, koorowooro, ya newendemo oorowuyingo.

36 Yoro, ya newendemo uwero tetoyi, ene oni simoo bare oowooyingga meno manggaru tero, keyeroro, oororo eyingo. Ngu oningga ngu ureyiga kumooni! Ero eyingo.

Polndo Enengo Murini Yuda Onino Yootunoro Eyingo

37-38 Me onindo Pol yoro, enengo ya newendemo uwero tetoyi, ngu naruno, Polndo me oniro tabangonggakuno eyingo. No mete mande gura geno sumoo ewe? Etoni, me oniro tabangonggakundo gumi eyingo. Ge Girik mande ingoote? Nondo ngu ge Igip oni, ero ingooteno. Kuri gedo

oni urungga oorengo, 4000, ngu yoyoro, mera
oo sobosobo urungga oniya ebe urewero, ye oni
kini merako nguno oorowuwonggoku, ge ngundo
bine? Sumoo eyingo.
39 Ngundiro sumoo etoni, asa, Polndo mande
gumi eyingo. Kini, no Yuda oni. Endene oowooyi
Tarsas, ngu Silisiya merako. Noro ende ngu
oowooyi bingamidodo. No geno oo gura sumoo
ewero. No mete simoo bare nga mande yunowe?
Ero sumoo eyingo.
40 Etoni, me oniro tabango oninggakundo gumi
eyingo. Yo, mete mande e! Etoni, nguro Pol
woodoo sanganimo dikaro, ngunonggo kandeyi
simoo bareno okoororiyingo. Ngundiro tetoni,
oni bidodo neneteyingo. Polndo Yudaro mande
Hiburu ngunonggo eyingo.

22

1 Polndo ngandiro eyingo. Ye konebane awana-
mone, ye ingoyi! No yengo mande ngu gumi
ewero, ero eyingo.
2 Polndo Yuda oniro mandenonggo etoni, ene
Hiburu mande ngu ingoro, nenetero oriyingo.
3 Ngundiro tetoyi, asa, Polndo eyingo. No Yuda
oni. Namonembo Tarsas ende Silisiya merako
bisineroyingo. Ene no nga endemo ngano
ootoogero, urungga teyingo. No oo etuneroyingo
oni, Gameliyelno Skul tero, ingondudu yoyingo.
Ene noorengo osisambanimboro mamana
mande ngu gome gome etunerowo. Ngundiro
nguro, no Anut keyoro, nguro murini nguno no
yanggango yeteno. Yendo Anut keyowero, ataga
yanggango yetenggoku ngandiro.

4 No nguya ngundiro oni Yisasno nowoon-
doyemo hamoo tetoyi, no ngu yomburiyerowono.
Simoo bare nguya no yurewe kumoowero nguya
teyingo. No uto yanggango (sen), ngundo
gosiyeroro, yoyoro, ya biyomimo nguya yoye-
wono.
5 Wooro yeyingo oniro tabango, simoo
barero mande wirikoyingo tabango oniku,
ngundo etoyi, ye ingowanggoku, ene nguya
ingootenggoku, nguro ene no so uyi nakangoro
nunoyingo. Nunootoyi, Yuda dobookurine
Damaskas endemo oorootenggoku, no ngu
yoyowero Damaskas uwero oorowuyingo. Oni
Damaskasno oodooye, Yisasno nowoondoyemo
hamoo teyingomu, ngu yoyoro, ya biyomimo
yoyewero, nguro no oorowuyingo. No ngu oni
simoo bare ngu yoyowero oororo, Yerusalem
ngano mayero, nguno enengo biyomiye nguro
ogingo yoyi, ero oorowuyingo.

Polndo Enengo Newende Hamoo Teyingo Nguro Muri Wesiyoro Eyingo
(Aposel 9:3-19; 26:12-18)

6 Polndo mande gura eyingo. No yade yade
oororo, Damaskas namoko tewonoku, sa ke-
wooroko samboro ngundiro nguno, asa, sode-
domangge soru gura urungga sambononggo
no moondene omukumundoone himi oorengo
nunoyingo.
7 Ene ngundiro tetoni, no merako sorero
wereyingo. Ngundiro tetoowe, manggowo gura
ngu sorungga ngunonggo tunootero, noya eyingo.
Sol, Sol, ge ndadiro tero, nguro ge no yomburine-
roote?

8 Etoni ngu, nondo mande gumi ngandiro
eyingo. Oo Simburi Urungga, ge onendo?
Etoowe, enebana gumi eyingo. No Yisas Nasaret
oni. Ge no yomburinerowero, koyi tero, endey-
ooteku ngu! Ero eyingo.
9 Ngundiro etoni ngu, oni noya oorowu-
wootomu ngu, ene soru ngu kenoro, ene oni
manggowooga noya mande eyingongga ngu, ene
ma ingoyingo.
10 Oo Bidodo Simburimo, no ndadiro tewano?
Etoowe, Oo Bidodo Simburi, ngundo noya gumi
eyingo. Ge ootoogeya, Damaskas u! Ngu endemo
nguno, oni gurado geno ewaku, nondo oo bidodo
gedo te, ero ewonoku, ngu etoningga, ngu nangge
te! Ero eyingo.
11 Ene ngundiro etoni ngu, ngu sorungga ngu
ngundiro teroodoni, no mera oo ma kenoweroyi
teyingo. Nguro ngu, oni noya oorowuwooto-
muku, ngundo no kandene dowooro, noyoro,
Damaskas uyingo.
12 Oni gura no neyowero nguno oruwoku, ngu
oowooyi Ananayiyas. Ene mamana mande gome
keyoyingo oni. Yuda oni Damaskas endemo
oorootenggoku, ngundo eneya oni gome, ero
etenggo.
13 Ngu oningga ngundo nono mayero, tanggen-
emo dikaro, noya eyingo. Sol doboone, doon-
gengge ngu mete himi yetoningga, doongeteya,
mera keno! Ero eyingo. Ngu narunggano nguno
nangge, doongene mete tetoni, no ene gome
kenoyingo.
14 Doongene mete tetoni ngu, enendo eyingo.
Noorengo osisambananimboro Anut, ngundo ge

goyowero rogogeroyingo. Ge nguno ngu, ge ene ingootoyi, hamoo tetoningga; ge nguno enengo ingonduduni nguya ingoro; ge oni nenengo Yisas ngu kenowaku, manggowoobo mande etoningga, ngu komo gome ingo!

15 Ge enengo mandeni yootunoro ewa. Ge komo simoo bare bidodomo oo kenoro, mande ingowonoku, ngu etoyi ingowanggo.

16 Ene ge ataga oo ndawu ooga sobowoote? Ge ootoogeya, sono kundingiyi gimu! Ge enengo oowooyimboro meno etoyi ngu, Anutdo gengo weti mbumbuwa biyomingga, ngu sonowootoni toongewa, ero eyingo.

Anutdo Pol Soweyootoni, Oni Sowe Gidarega Yuda Oni Kini, Nguno Toongeyingo

17 Polndo mande gura eyingo. Kootuyisina, no Yerusalemno ko omburo, no yowuru yano (Tembelno) yemboongero oodegogo, no oo gaboya gaboya gura kenoyingo ngundiro teyingo.

18 Nguno ngu, no Oo Bidodo Simburi no kenootoowe, enendo nono, ero eyingo. Sodedomangge, ge Yerusalem ende yokoya toonge! Ge ngano noro mandene wesiyoro ewaku ngu, ene ge manggoge ma ingowanggo, ero eyingo.

19 Ene ngundiro etoni ngu, nondo gumi eteno. Oo Simburi, enengombo ingootenggo. Kuri no yowuru ya bidodomo oororo, oni Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoyi, no yoyoro, ya biyomimo yoyero, no ene yutoro gisaruyeroyingo.

20 Kuri Stiwen ngu ureyi kumooyingo ngu, no nguro nowoondone nguya mete, ero ingoyingo.

Nondo ngu oni Stiwen ureyingomu, nguro dogi-
giro nengguro ngu sobowooro, yunoro oodoowe,
ene Stiwen ureyi kumooyingo, ero eyingo.
21 No ngundiro etoowe ngu, asa, Oo Simburi,
ngundo noya gumi eyingo. Ge toonge! Nondo ge
sowenggerootoowe, mera orirokono toongewa.
Oni sowe gidarega gura gura Yuda oni kini,
nguno toongewa, ero eyingo.

Rom Oniro Me Tabango Oninggakundo Pol Gome Sobowooyingo

22 Oni simoo baredo Polro mandeni ewoku,
ngu ingoro, oororo, Polndo ngundiro ewoku,
Anutdo ene ero, oni sowe gidaregano enengo
mandeni wesiyoya eni, ero rogo teyingo. Polndo
ngundiro etoni, asa, ngu naruno nguno, simoo
baredo enengo mande wenga ngu yokoyingo.
Ngu yokoro ngu, asa, simoo bare damoni tero,
meno manggaru urungga tero eyingo. Ngu on-
ingga ngu ureyiga kumooni! Oni ngundiromu
ngu, merako ngano ma oruwero! Ene keta nguya
ma oruwa! Ero eyingo.
23 Ene meno manggaru yanggango tero, enengo
dogigiro nengguro andandangero, kukukakawu
dorowooro, oorongootoyi, ooretoni, ene sanggiri
urungga teyingo.
24 Ngundiro tetoyi, me oniro tabangong-
gakundo sodedo enengo me onino etoni, Pol
yoya, enengo ya newendesina uya, Pol utoya,
mande damoningga ngu ndawu oogaro simoo
baredo Polya meno manggaru tetenggoku, ngu
no muri gome ingowero eyingo. Mande ngu
sumoo inoya ingoyi! Ero eyingo.

25 Ene ngundiro etoni ngu, asa, me onikundo
Pol kandeyi yoro, de bungomo gosiyoro, gis-
aruboweroyimboro teyingo. Ngu naruno, Polndo
tabangonggakuya tanggeyimo oorooteku nguya
sumoo yunoro eyingo. Rom oniro mamana
mande, ngundo Rom oni ngandiya teyi, ero ete,
bine? Ye Koot ma teyingomo koretero ene ure-
wanggo, bine? Ngu muringga ngu metemi bine?
Ero eyingo.
26 Ene ngundiro etoni ngu, me oni taban-
gonggaku mande ngu ingoro, ene sodedomangge
oororo, enengo me oniro tabango urunggakuno,
oo nguro ero eyingo. Pol oningga nga ngu, ngu
Rom oni nenengo! Nguro ge ndawu ooga, ene
teyinowero? Ero eyingo.
27 Ngundiro etoni, me oniro tabango urung-
gakundo soriyokoro, omburo, Polno eyingo. Ge
nono e! Ge Rom oningga, ngundi kini, bine?
Etoni, Polndo gumi eyingo. Yo, eyingo.
28 Ngundiro etoni ngu, me oniro tabango
urungga, ngundo mande gumi eyingo. Nondo
Rom oni tewero ngu, nguro no digi beye urung-
gado uriyoro, no Rom oni teyingo. Etoni ngu, ene
Polndo mande gumi eyingo. No ngu namonembo
Romno bisineroyingo! Ero eyingo.
29 Ene mande ngundiro ero yokoro ngu, asa, oni
sumoo inoro, urewero teyingoku nguya, sodedo-
mangge sosorero yokoyingo. Me oniro tabango
urungga oninggaku ingoyingo. Pol ngu Rom oni
gosiyowonggokuro, ene nguya sosoreyingo.
30 Me oniro tabango urunggaku, ene komo
gome oorengo ingowero. Polndo ndawu oo biy-
omingga tewoku, ene ngu ingowero. Ngundiro

nguro, sengetoni suwoononggo, ngu Pol gosiyowonggoku, sen uto yanggango ngu wesiyowonggo. Ene mande soweyootoyi, Anutno wooro yeyingo oni sobosobo, simoo barero mande wirikoyingo tabango onino toongero eyingo. Ye oni ngu bidodo mayero yowuruwooyi, ero eyingo. Ene Pol yoro, omburo, oni tabango doongeyemo etoni dikayingo.

23

Pol Ene Yuda Oniro Mandeye Wirikoyingo Onino Mande Wesiyoro Eyingo

1 Ngu naruno ngu, Polndo mande wirikoyingo tabango oniku, gome gome yeyondandangero eyingo. Ye konebane, no Anut doongeyimo endeyoro ootooro, nenengo nowoondone ngu metemi oorengo tero, endeyoro, yade mayero, ataga no oo biyomi gura ma ingooteno, ero eyingo.

2 Polndo ngundiro etoni, Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo oni urungga, oowooyi Ananayiyas, ngundo oni Pol tanggeyimo dikayingokuno eyingo. Ngu manggowoomo uto mandega etekungga, ngu yokoni!

3 Ngundiro etoni, asa, Polndo ngu tabango oninggakuya sanggiri urungga tero eyingo. Ge ngu de sosi biyomi! Kumu sarayimbo goweyi sangani nangge metemi, ene newendemo ngu buwoo nangge! Nguro Anutdo ge gurewa! Ge ngano bibitero, ge mamana mande keyoro, noro mandene wirikoro kenowero, ene gengombo Mosesro

mamana mande yomburiyoro, ge no nureyi, ero ete! Ero eyingo.

4 Ngundiro etoni, oni Pol tanggeyimo dikayingokundo, enengo mande ingoro, sodedomangge gumi eyingo. Ge mete Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo oni koreteyingongga nguya mande biyomi ete, bine? Ero eyingo.

5 Ene mande ngundiro ero yokootoni ngu, asa, Polndo mande gumi eyingo. Ye konebane, ene oni Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oni koreteyingo, ngu no ma ingooteno. Anutro mandeno ngu ete. Gengo tabango oni nguya mande biyomi ma ewero. Ero eyingo. (Eksodas 22:28)

6 Polndo ngu ingoyingo. Tabango oni yowuruno ngano, oni ngu gidarega ngu Sadusi watangga gidarega ngu Parisi watangga oorootenggo. Nguro ngu, Polndo mande wirikoyingo tabango oniya negoyerowero, ngandiro eyingo. Ye konebane, no ngu Parisi oni, ko, no ngu Parisi oni nangoye nguya. Nondo ingootenoku, ngu oni kumooro ko ootoogewanggoku, nondo ngu mandega ngu hamoo oorengo, ero ingooteno. Nguro nondo ngu mandega ngu wesiyoro etoowe, ngu muringga, nguro ene ataga no noyoro, Kootno noyetenggo, ero eyingo.

7 Polndo ngundiro etoni ngu, asa, ngu naruno nguno, Parisi oni ngando Sadusi oni nguya sanggiri teyingo. Ngundiro tero, yowurunggaku toongooro, songo songo teyingo.

8 Sadusi onindo ngandiro eyingo. Oni kumootoyi mereyerootenggoku ngu, ko ma ootooge-

wanggo. Ero, ko ene gidarega nguya ingoyingo. Engel oni, Yuka nguya kini. Ero ingootoyi, ene Parisi onindo ngu oo ngu bidodo, hamoo, ero, nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.

9 Ngu naruno, yowuruno oni nowoondoye biyomi yero, nguro ene meno manggaru urungga teyingo. Mamana mande etuyeroyingo oni gidarega, ngu Parisi oni ngundo ootoogero, dikaro, mande yanggango ero eyingo. Noore nga oningga nga kenootetoku ngu, ene oo biyomi gura ma teyingo. Yukangga, ngundi, Engel oningga bine, nguya mande ero ingoyingo, ero eyingo.

10 Ngundiro etoyi ngu, nguno enengo sanggiriyegaku yeyi, urungga oorengo teyingo. Ngundiro nguro, me oniro tabango urungga enengo koreteyingonggaku sosorero ingoworo. Nga oni wata erayaga, ngando Pol kandeyi gide gide dowooro, woosoodori, pitiro kumoowa, ero ingoyingo. Nguro, ene enengo keyimo me onikuno sodedomangge etoni, uro, kewooroyemonggo Pol dowooya, yoya, yengo yano ooreya, ya newendemo yokoyi! Ero eyingo.

11 Yangeni suwoono, Oo Bidodo Simburi, ngundo Pol tanggeyimo dikaro, eneno eyingo. Nowoondoge ngu komo yanggango orini! Ge noro mandene yanggango Yerusalemno ewoku, ngundiya nangge, Romno nguya ngundiro wesiyoro ewa. Oo Bidodo Simburi, ngundo ngundiro eyingo.

Yuda Onindo Pol Ureyi Kumoowero, Ero Mande Gosiyoyingo

12 Sengetoni suwoononggo, Yuda oni gidarega
yowuruwooro, mande guranangge, ero gosiyoro
eyingo. Hamoo oorengo, noore Pol ureye ku-
moowa. Noore Pol ma ureye kumootoni ngu,
noore oowari sono ngu ma newato, ero eyingo.
13 Yuda oni mande guranangge ero gosiy-
owonggoku, ngu onibi eraya ko gidarega nguya
ko teyingo.
14 Ene ngundiro tero, ngu oniku oororo, Anutno
wooro yeyingo oni nguro oni sobosobo oniku,
ko, tabango oni gidaregano eyingo. Noore
mande yanggango guranangge hamoo oorengo,
ero gosiyooteto. Noore oowari sono oo ngu
ma nero ngundiro oode, oororo, Pol ureye ku-
mootonigogo, asa, ngu naruno nguno, noore ko
oo newato.
15 Ngundiro nguro, ye Yuda oniro mande
wirikoyingo tabango oni komo mande sowey-
ootoyiga, me oniro tabango koreteyingongga,
ngundo oorowutoningga, ngundo Pol yoya, yeno
ombuni. Nguno ngu, ye mete Polro mande
murini ko etoni ingowanggo. Noore kuri yoone-
nengoyingo. Pol yeno ma ombutoni ngu, ngu
naruno nguno, ooreko nguno, noore ene ureye
kumoowa, ero eyingo.

16 Ene Pol enengo kuwooyi nangonimbo ngu
Yuda oni oore meyero, Pol ureyi kumoowero
etoyi, enengo buriyiga, ngundo ingoyingo. Pol
buriyiga ngu ene ingoro, nguro ene oororo, me
oniro yano oororo, ya newendemo uro, yeyeyi
Polno eyingo. Yuda onindo oore meyero, ge
gurewero etenggoku ngu! Ero eyingo.
17 Ene ngundiro etoni, asa, Polndo me oniro ta-

bango oninggano eyingo. Nga simoo oorega nga yoya, me oniro tabango urungga nguno ooroya, ene mande gura eneno ewero, ero eyingo.

18 Ngundiro etoni, nguro me oni sobosobogakundo Pol buriyigaku yoro, me oniro tabangonggakuno oororo eyingo. Ya biyomi oni Pol, ngundo no sureneroot oni, nga simoo oorega nga yoro, geno ombuteno. Ene mande gura geno eweroyimboro mayetoni, nguro no ene yoro ombuteno, ero eyingo.

19 Ngundiro etoni, me oniro tabango urungga, ngundo ngu simoo oorenggaku kandeyimo dowooro, songo oororo, enesu nangge tero, sumoo inoro eyingo. Ge ndawu mandega, nono ewero mayete? Ero eyingo.

20 Etoni, ngu simoo oorega, ngundo gumi eyingo. Yuda oni mande guranangge, ero gosiyootenggo. Ge sumoo ero, yangeni Pol yoro, tabango oni yowuruno onino uwero, nguro ene Pol ko sumoo inoro, enengo mande muri ingowero, mande geno ngundiro sumoo gunowanggo. Ene oo ngundiro geno ewanggoku, ene ganagerowanggo.

21 Ge enengo mande ngu ma keyowero. Ngu oni gidarega ngu bidodo onibi eraya ko gidarega nguya, ngu oowari bidodo ngu roogoyeroro eyingo. Ene oowari oo hamoo oorengo ma newatoku, Pol ureye kumootoninggogo, noore oowari ko newato, ero etenggo. Ngundiro ero, ene oore meyero oorootenggo. Ge nangge sobogerootenggoku, gedo yo, ero ewa bine, ero sobogerootenggo. Ero eyingo.

22 Ngundiro etoni, arisa, me oniro tabango

erayagakundo, Pol buriyigaku mande yanggango inoro eyingo. Ge nono mandega eteku ngu, oni gurano ma ewero. Ngundiro ero, ene simoo ooregaku sureyootoni toongeyingo.

Me Oniro Tabangonggakundo Pol Oni Mera Oo Sobosobo Piliks Soweyoyingo

23 Arisa, me oniro tabango urungga koreteyingonggakundo, me oni sobosobo eraya negoyerootoni, ombutori eyingo. Yari me oni onibi kande eraya 200 oni yoya; onibi kabusa gura kande eraya 70 ngu, Hos sanganimo bibitetoyiga ngu yoya; ko, oni onibi kande erayaga (200), ngundo idi, nasa, dowootoyi, ngu yoya, Pol yoya, Hos sanganimo yetoyiga, bibitetoningga ngu yoya, suwoono sa naru kandegura gidemboro namoraya, nguno Sisariya oorowuyi.
24 Ye Hos gidarega yomosiyootoyiga, Pol nguno bibitetoningga, yoya, gome sobowooya, yadega ooroya, oni mera oo sobosobo urungga koreteyingo Piliksno ooroya, nguno yokoya ngu, asa, ye ko ombuyi! Ero eyingo.
25 Me oniro tabango urungga oni koreteyingongga, ngundo enengo me onindo, ero yokoro ngu, ene so uyi ngandiro nakangoyingo.

26 No Kolootiyas Lasiyas, nondo nga mandega nga oni urungga oni mera oo sobosobo urungga Piliksro nakangooteno. Okeyo.
27 Yuda onindo nga oningga nga dowooro, ureyi kumoowero tetoyi, ene nondo ingowonoku ngu, ene Rom oni ooroote. Ngundiro nguro, noya me oniya uro, kandeyemonggo sobiyoro yoyingo.

28 No nga oningga nga goweyimo mande etenggoku, nguro muri ingowero nguro no yoro, tabango oni yowuruno onino uwono.
29 Ene no kenowonoku ngu, enengo mamana mande gidaregano ene goweyimo kingo sanggawero ewonggo. Ene nga oningga nga goweyimo mande biyomi gurano, noore ene ureye kumooweroyi gura ma kenoyingo. Ya biyomimo yeweroyi nguya ma kenoro ingoyingo.
30 Ataga, mande gura nono mayero etenggo. Yuda onindo mande guranangge ero, gosiyoro etenggo. Noore torige wirimangge nga oningga nga ureyi kumoowero teteto, ero eyingo. Ngundiro nguro, no sodedo yewe, geno oorowuteku ngu, no ngu oni eneno Koot mande tetenggokuno ewano. Ene mete ge doongenggemo, enengo mande ngu yootunoro ewanggo. Ge enengo mande nga oningga ngaya etenggoku, ngu muri mete ingo! Ero eyingo. Ngundo so uyino mande ngundiro nakangowo.

31 Ngundiro tetoni, me onindo manggowo keyoro, Pol yoro, suwoono nangge Andipatris endemo oororo wereyingo.
32 Sengetoni, me oniku yowoorengoro, enengo endeyandeno ko oorowutoyi, oni Hos sanganimo bibitewonggokundo nangge Pol yoro, Sisariya oorowuyingo.
33 Oni Hos sanganimo bibiteyingoku, yade oororo, Sisariyano tunooteyingo. Ene so uyigaku yoro, oni mera oo sobosobo urungga koreteyingonggaku inoro, Pol nguya yoro, omburo, koreteyingonggaku kandeyimo yeyingo.

34 Asa, oni mera oo sobosobo koreteyingong-
gakundo so uyi kandangero yokoro ngu, asa,
ene Pol sumoo inoro eyingo. Ge ndawu mera
gidaresinanggo oningga? Ero etoni, Polndo gumi
eyingo. No Silisiya oni, eyingo.
35 Ngundiro etoni, arisa, oni koreteyin-
gonggakundo gumi eyingo. Oni geya mande
gowegemo etenggoku mayetoyiga ngu, no gengo
mande ingowano. Ero, Pol ngu Herodro yano
yokoya, gome sobowooya orini! Ero eyingo.

24

Yuda Oniro Tabango Oni, Ngundo Pol Kootno Yeyingo

1 Kootuyisina, naru kandegura yokoro, Anutno
wooro yeyingo nguro sobosobo oni koreteyingo
oowooyi Ananayiyas, ngundo oniro tabango oni
gidarega, Yuda oniro oni gura oowooyi Tetulas,
ngundo simoo barero manggoye yoro, Kootno
mande eweroyi. Ngu oni ngu bidodo, ngundo
Sisariya uro, oni mera oo sobosobo koreteyingo
nguno Pol goweyimo mande eweroyiku, ngu
eyingo.
2 Oni mera oo sobosobo koreteyingongga,
ngundo Pol negongootoni ombuyingo. Asa, ngu
naruno ngu, Tetulas Pol bungomo mande damoni
yero eyingo. Piliks, ge oni urungga! Ge noore
hoorooweyerowoku, nguro noore gome bibitero
oorooteto. Ronggesambi ebe oo nguya kini.
Gengo ingonduduge ngu metemi gome, nguro ge
noorengo hoorooweyeroyingo ngu nenengo. Oo

gura gura bidodo kuri ende bidodomo biyomi yeyingomu, ngu tetoyi, mete temukowo.
3 Ngundiro nguro, noorengo nowoondonani ngu oo nguro geya gome mesarango ingoro, noore esoso urungga geno teteto.
4 Ene nondo ge ma gosigeroro, no geno mande bodaga ewero. Gengo sumangeyiga ngunonggo noorengo mande ootuwoo bodaga nga mete ingo!
5 Noore nga oningga nga kenootetoku, ngu ene mandeni murini biyomi urungga yeni tunootete. Ene mera bidodomo, Yuda oni nowoondoye yokutuwootoni, buribari ingoro, sanggiri tero, ebe ureweroyimboro teyingo. Ene Yuda oni noore oni wesoowooro, wata gura, oowooye Nasaret, ero etenggo, nguro tabango.
6 Ene yowuru ya (Tembel) ngu sugabo teyinowero nguya tete. Ngundiro nguro, noorendo ngunonggo dowooyingo.
7 Ene me oniro tabango koreteyingongga, Layisiyas, ngundo omburo, yanggango oorengo yero, noore kandenanimonggo andangero yowo.
8 Ngundiro yoro, Layisiyas ero, oni gengo Koot teyi, ero ewoku, nguro ene ge doongenggemo ngano mayeya eyi. Ngundiro tetoyi, gengombo nga oningga nga sumoo inowaku ngu, ge nga oningga nga enengo manggowoomo mande mande Kootno etenggoku, ngu nenengo ingowa. Tetulas ero eyingo.
9 Ene mande ero yokootoyi ngu, asa, Yuda oni nguya ngu oningga ngu hooroowero, Polya mande godange eyingo. Ene mande yootunoro, nga mande nga hamoo Polro mande wesiyoro, Piliksno eyingo.

10 Arisa, ngu naruno, oni mera oo sobosobo
urungga koreteyingongga, ngundo kandeyibo
nangge Polno teyingo. Nguro Polndo mande
damoni yero, ngandiro eyingo. No ingooteno.
Dagoma oowooyingga oorengo, ge nga oni ngaro
mande wirikoyunoro ooroote. Nguro no nenengo
mande geno wesiyoro ewanoku, nguno ngu, no
nowoondone gome mesarango oorengo tero in-
gooteno.
11 Ge ene sumoo yunootoyi, enengombo mande
ngu etoyi, ge ngu ngandiro ingowaku ngu, no
naru kande eraya kegidemboro eraya yokoro, no
Yerusalemno tunootewonoku, nguro no Anutno
yambo mande tewero oorewono.
12 No yowuru ya (Tembel) newendemo oru-
wonoku, nguno nondo oni guraya ronggey-
ootoore, Yuda onindo ma yeyoyingo. No simoo
barero yowuru ya (Tembel) newendemo ngu
yomburiyootoowe, ene no ma neyoyingo. Ende
newendemo nguya, no oo gura ma yomburiy-
oyingo. Hamoo oorengo kini!
13 Nga mandega noya etenggokungga nga, ngu
muri gura nenengo oorengo ma yootunoro etoyi,
nguro ge hamoo ero, ma ingowaku ngu!
14 Ene no nga mande nga gura geno
yootunoro ewero. Nga mandega enengombo
etenggo. No Yisasno nowoondone hamoo
tero, enengo muriningga ngu hamoo no ngu
keyooteno. Ngundiro etoyi, yo, hamoo no ngu
muringga ngu keyootoowe, ene Yuda oni ene
nowoondoyemo hamoo ma teyingo. No noorengo
osisambananemboro Anutga nguno yambo
mande ngundiro teteno. No mande bidodo

mamana mandeno, ko, Anutro ingondudu eyingo onindo nakangoyingomu, ngu bidodo keyoro, tero, no nguro nowoondonemo hamoo tero, ko teteno.
15 No Anutno nowoondonemo hamoo tetoni, ngunonggo Anut sobowootoowe, oni kumooyingomu yokutuyerootoni, keta oruweroyi, nguro no sobowooteno. Yo, oni nenengo, ko, oni biyomimu nguya Anutdo merenonggo yokutuyerowa. Yuda oni enengo nguya oo ngu sobowootenggo.
16 Nguro no naru bidodomo, nowoondone gome tunoo oorengo ingootenoku, Anut doongeyimo, ko, simoo bare doongeyemo nguya nenengo oorengo biyomi nguro kini.

17 No kuri dagoma gidarega ende gidaregano oruwono. Kootuyisina, no dobookurine oowariro kumootenggoku nguro ingoro, no beye oo ngu yoro, hoorooweyerowero ko mayewono. No Anutno kingo esosootewerоyi, nguro beyeni nguya yoro mayewono.
18 Mayero, no ngu koyi tewono. Nguro no nenengo murine ngu tetoowega, mete mesarango teni, ero, nguro no yowuru ya (Tembel) newendemo oodoowe, ene nguno neyowonggo. Oni simoo bare urungga noya ma oriyingo. Nguno oni gura arimbosi oo gura ma teyingo.
19 Ene Yuda oni Esiyano oorootenggoku, ngundo mayero, ene noya mande moore tetoningga ngu, ene mete ngano mayeya, ge doongenggemo ngano noya mande ngu eyi.
20 Ene kinitetoningga ngu, arisa, nga oni ngando ene komo nondo oo biyomingga tewonoku ngu, nenengo oorengo neyowonggoku

ngu, no tabango oni yowuruno tabango oni doongeyemo dikawonoku, nguro geno eyi.
21 Ene no mande guranangge, kuri no ene kewooroyemo dikaro, no ngandiro manggaru tewono. No Anutro nowoondonemo hamoo tetenoku, ngu Anutdo oni kumooyingomu yokutuyerowaku, ngungga nguro nangge, ene no noyoro, ye doongeyemo mayero, etenggoku nga! Polndo ngundiro ero eyingo.
22 Arisa, Piliks ngu, ene Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo muringga nguro mande ngu, ene gome watayi. Nguro ene Yuda onino eyingo. Ene komo me oniro tabango Lasiyas sobowooya oodoyiga, ene ombutoninggago, yengo mandega nga yomosiyowato, ero eyingo.
23 Ero ngu, Piliks ene ya biyomi sobosobogakuno eyingo. Ge Pol yoya, ya biyomimo ye, ero eyingo. Ene ya gumi ngu ma goodoowero. Nguno ngu, Pol enengo dobookuriyi mayero, Pol kenoro, oo inowero mayetoyi ngu, roogo ma teyunowero. Ene mete mayero, Pol kenoro, ooro wenonootoni, ngu oo inoro hooroowewanggo. Ero eyingo.

Piliksdo Pol Yoro, Dagoma Eraya Ya Biyomimo Yetoni Oruwo

24 Kootuyisina, naru gidarega yokoro, Piliksdo bareyi oowooyi Darusila ombuyingo. Piliks bareyi Darusila ngu Yuda barega yoyingo. Ngu naruno ngu, Piliksdo Pol negongoro, nguro mandeni ingowero. Polndo eyingo. Yisas Krayis nguro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro muri Piliksno wesiyoro eyingo.

25 Ngu naruno, Polndo Piliks etungoro,
muri ngandiro wesiyoro etungoyingo: Anut
doongeyimo muri nenengo oruweroyi muringga
ngu; goweye gome sobowooweroyi muri; ko,
Anutdo kootuyisina wirikoyeroyingo naruno
(Koot) nooreno tunootewerоyi muri; ngu muri
bidodo tero etungoyingo. Ene oo ngandiro
etungootoni ngu ingoro ngu, nguro ene sosorero,
Polya eyingo. Arisa, mande mete ete. Ge ataga
toonge. Kootuyisina naru gura oodoni ngu, no ge
ko negogerowano, ero eyingo.
26 Piliks ene oo gura nguya sobowooro oruwo.
Ene Pol sobowootoni, Polndo beye inootoni ngu,
ya biyomi yokoro toongeweroyi nguro towoon-
goyingo, nguro Piliksdo sobowoote. Ngundiro
nguro, ene Pol negongootoni, enengo yano utoni,
eneya suwooyi sano mande ero ingoro oriyingo.
Ene Polndo beye ma inoyingo.
27 Piliks ngu Yuda onino ingonduduye in-
gootenggoku, ngu gome ingoro, nguro kootuy-
isina, dagoma eraya yokoro, ene Pol soren-
gootoni, ya biyomimo oruwo. Ngu naruno nguno,
Poritiyas Pestas, ngundo Piliksdo ko ngu enendo
yoro, nguno ko teyingo.

25

Polndo Oni Urungga Mera Bidodo Sobowootekungga, Nguro Meno Eyingo

1 Pestas ngu kuri enengo Prowinsno om-
buro, ene naru kabusa Sisariyano oode, ene ko
Yerusalemno ombuyingo.

2 Ngu naruno, Anutno wooro yeyingo
kundingiyi oniro sobosobo oniku, Yuda tabango
oni ururu, ngundo Pestasno oororo, Polya mande
gidarega goweyi sanggawero eyingo.
3 Tabango onikundo Pestasya eyingo. Ge
komo noore hoorooweyeroya, ngu Pol oningga
ngu etooga, Yerusalem ngano ko ombuni, ero
eyingo. Ndawugaro nguro, ene ngundiro eteng-
goku, ngu ngandiro: Pol ngu Kootno ma om-
buyingo, ngu naruno, noore torige oore meyero,
Pol ureyi kumoowero ero, ngundo ngundiro
gosiyoro etenggo.
4 Ngundiro etoyi, Pestasdo enengo mande ngu
gumi ero eyingo. Pol ngu Sisariya ya biyomi
nguno ooroote. Naru bodaga nangge, no ngano
yokoro, no Sisariya ko oorowuwano.
5 Ngundiro nguro, yengo tabango oni, ngundo
noya oorowuwato. Ngu oni ngundo Pol muri
biyomi gura tetoni ngu, asa, ene mete nguno Koot
tewanggo, ero eyingo.
6 Pestas eneya oode, naru kandegura gidem-
boro kabusa bine, ngundi kande eraya yokoro,
asa, ene Sisariya ko oorowuyingo. Sengetoni
suwoononggo, ene mande wirikoweroyi musiy-
omo nguno, ene bibiteyingo. Ngundo Pol yoya
ombuyi, ero eyingo.
7 Pol ngu ombutoni, Yuda oni Yerusalemnonggo
mayewonggokundo, Pol tanggeyimo dikayingo.
Ngundiro dikaro, mande mande oowooyingga
eneno sanggawero eyingo. Ene mete Polndo oo
biyomi tewoku, ngu tunoo yootunoro, Pestasno
eweroyi, ereremo kini.
8 Asa, Polndo mandeye gowenemo sanggawero

etenggoku, ngu gumi Pestasno ngandiro eyingo. No oo biyomi gura Yuda oniro mamana mande nguno ma teyingo. Tembel yano nguya kini. Oni urungga Rom mera bidodo sobosobo koreteyingo, oowooyi Sisa, nguno nguya biyomi gura ma tewono. Ngu bidodo kini! Ero eyingo.

9 Ngundiro etoni, ene Pestasdo, Yuda oniro mande kuri ewonggoku, ngu ingoro, nguro ene Polno sumoo eyingo. Ge mete Yerusalem oorowuwa? Ngu mete tetoni ngu, arisa, no mete Yerusalemno gengo mande gowege sanggawero ewonggoku, ngu ingowano. Ero eyingo.

10 Ngundiro sumoo etoni, ene Polndo mande gumi eyingo. Nga yangga nga, ataga no dikatenoku nga ngu Gabumando mande wirikoweroyi nguro ya. Nga yangga ngano nangge Koot tero, noore mande ingoweroyi. Ge kuri ingoote. No Yuda oniro gura ma yomburiyoyingo.

11 Ene no oo biyomi gura tetoowe ngu, nguro nureyi kumooweroyi ngu, asa, ene mete nureyi kumoowa. Ene nga mandega noya Koot tetenggokungga nga, ngu hamoo mande kinitetoningga ngu, arisa, oni gurado no noyoro ene yunoweroyi, nguya kini. No Rom mera sobosobo koreteyingo, Sisa, nguro etoowe, mayetoni, ngundo noro mande nga kenowaku ngu! Ero eyingo.

12 Ngundiro nguro, Pestas ene tabango oni yowuruno oniya mande mande ero gosiyoro ingoro, Polya gumi eyingo. Ge oni mande wirikoweroyi oniro meno ewero eteku ngu, ngundo gengo mande nga ingoni, arisa, mete ge Sisano nguno oorowu! Eyingo.

Pestasdo Polro Mera Agripa Oni Koreteyingongga, Ngu Sumoo Inoyingo

13 Naru gidarega yokoro, mera oo bidodo sobosobo koreteyingo oni, oowooyi Agripa, ene kuwooyi oowooyi Bernis eragado, Pestas kenoro, kandeye dowoowero Sisariyano mayeyingo.

14 Agripa eraga Sisariyano naru oowooyingga oriyingo. Ngundiro nguro, Pestas Polro mande ngu Agripano eyingo. Oni gura ngano oode, kuri ene Piliksdo yoro, ya biyomimo ngano yetoni ooroote.

15 Kurimi, no Yerusalemno oodoowe ngu, nguno Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku nguya, Yuda oniro tabango oni, ngundo goweyimo mande sanggawero ero, nguno ureyi kumooweroyimboro rogo tero, no sumoo nunoyingo.

16 Ngundiro sumoo nunootoyi, asa, nondo enengo mande ngu gumi ngandiro ewono. Noore Rom oniro muri ngu oni gura kingo ogingo, ko kowuri ma inoweroyi. Oni ene mandedodo ngundo nangge oningga eneya Koot mande sanggawero tetenggoku, ngu doongeyemo dikayingo. Dikatoni, noore komo musiyo inootooye, ene eneya mande etenggoku, ngu gumi ewo.

17 Nguro ngu, ene noya ngano omburo ngu, no piru ma teyingo. Kini, omburo, wereyingomu sengetoni, no Koot yano bibitero eyingo. Ngu oningga ngu yoya ombuyi, ero etoowe, yoro ombuyingo.

18 Oni ene Kootno dikaro, ene mande eneno mande sanggawero eyingomu, ngu mande nenengo gura kini, ko, mande biyomi gura nguya

kini. Ngundiro nguro, ene mande gurano Koot inoweroyi nguya kini.

19 Ene enengo yambo mande nguro ko oni kuri kumooyingomu, ngu oowooyi Yisas nguro mande eyingo. Ene Polndo eyingo. Ngu oningga ngu ko keta ooroote, ero eyingo.

20 No ngundiro mande ngu ingoro, ene no ngu wirikoro eweroyi, ereremo kini. Ngundiro nguro, nondo Pol sumoo inowono. Ge mete Yerusalemno ko oorowutoyi, ngu naruno nguno, nondo Kootno gengo mandega nga ingowano, bine?

21 No ngundiro etoowe, Polndo mande gumi eyingo. No ngano oodoowega, nganonggo sowenerootoyi, Rom endemo oorowuwano. Nguno ngu, mera bidodomo koreteyingo oni Sisa, ngundo noro mande ngu yomosiyowa. Etoni, ngundiro nguro, nondo yokootoowe, ene ya biyomimo oode, naru gurano, nondo ene ero soweyootoowe, Sisano toongewa. Ero eyingo.

22 Ngundiro ero yokootoni ngu, Agripando Pestasno mande gumi eyingo. Nondo nenengombo ngu oningga nguro mandeni ingowano. Etoni, Pestasdo gumi eyingo. Yo, mete. Yangeni, ngu ingo! Ero eyingo.

23 Ngundiro tero, sengetoni suwoononggo, Agripa Bernis eraga Kootno ombuwero tetori ngu, asa, ngu naruno nguno, oni bidodo dikaro, nguro oowooyari bingami ero yunootoyi, yowuru yano uyingo. Utori, arisa, me oniro tabango bidodo, ngu ende nguro tabango oni ururu, ngu bidodo erayaga ngu keyeroro, yowuru yano uyingo. Ngu naruno ngu, Pestasdo etoni, Pol

yoro, omburo, ngu yano uyingo.
24 Pestasdo eyingo. Oni urungga Agripa, ye oni
nooreya oorootetoku nga, ye bidodo nga oningga
nga kenoyi! Yuda oni simoo bare Yerusalemno
ngu, ko, Sisariya ngano oorootenggoku nguya,
ene no doongenemo Koot inowonggo. Ene meno
manggaru tero eyingo. Ge komo ngu oningga
utooga kumooni, ene keta ma oruwa, ero eyingo.
25 Ene nondo kenootoowe ngu, ene oo biy-
omi gura ma teyingo. Ene oo ngundiro nguro,
ureyi kumooweroyi nguya kini. Enengombo ngu
Sisa Agastas enengo mandeni ingoni, ero ewo.
Ngundiro nguro, no ene soweyootoowe, Romno
toongewa, ero ewono.
26 Ene no mande damoni gura ma kenoro,
nguro no ngu mandega ngu nakangoro, ngudodo
soweyootoowe, noorengo urungga Sisa nguno
oorowuwa. Nguro ngu, oni urungga Agripa no
nga oningga nga yoro, geno ombuteno. Ye bidodo
doongeyemo ombuteku ngu, noore enengo man-
deni mete ingowato. No nguno mande damoni
gidarega kenowero nguro nakangowano.
27 Nondo ya biyomimo oni gura mandeni
Koot teweroyi mande kini kingo soweyootoowe,
toongeweroyi ngu, no ingootoowe, ngu nenengo
kini, ero eyingo.

26

Polndo Agripano Mande Wesiyoro Eyingo

1 Ngu naruno, oni urungga Agripando Polno
eyingo. Arisa, mete gengo mande ngu e! Etoni,

asa, Polndo kandeyi okooro, enengo mande ngu ngandiro eyingo.

2 Oni urungga Agripa, no oni oni tero, no mete nga dikatenoku, no nenengo mande nga ge doon-genggemo wesiyoro ewano. Yuda onindo noya mande gowene kingo sanggawero ero teteng-goku, nguro no ataga ngu gumi ngandiro ewano.
3 Ge ngu noorengo Yuda oniro murinani, ko, noorengo ingondudunani songo songo teweroyi muringga ngu, ge komo gome ingoote. Ngundiro nguro, no geno ngguyinggayi tetenoku, ge noro mandene ingoro, ge sodedo ma surengge kiniyewero.

4 Kurimi, no Silisiya merako oruwonokuno, no bodaganonggo omburo, ataga nga, ngu naruno no nenengo oniya Yerusalemno oruwonoku, nguno ngu kewooroyemo ngu, murine ngu Yuda oni simoo bare ngu ene bidodo ingootenggo.
5 Ene kuri no ingootenggo. Ene ngu mande ngu ewero ngu, ene mete ewanggo. No kuri Parisi oniro muriye keyowono. Parisi oni, ngundo Yuda oniro yambo mande teweroyi muringga ngu bidodo keyoyingo. Yo, enengo yambo mande teweroyi muringga ngu noore Yuda onindo yambo mande tetetoku muringga ngu dagaro, ene yanggango.
6 Ataga, no nga Kootno dikatenoku nga, nguro muri ngandiro. No Anutdo noorengo osisam-bananimo oni kumooyingo ko yokutuyeroweroyi mande ero gosiyoyingo, nguro nowoondonemo hamoo tetoni, ngu sobowooteno. Nguro ngu, no ataga Kootno oorootenoku nga!

7 Noorengo oni sowe kande eraya kegidemboro
eraya (12) ngundo suwoo sa bidodo, nga Anutga
ngano yambo mande tero oruwonggo. Ene nguro
nowoondoyemo hamoo tetoni, ene ngu ooga ngu
nangge sobowooro oriyingo. Oo Agripa, oni
urungga, no nguya nowoondonemo ngu ooga
nguro hamoo tetoni, no ngu sobowooteno. Ngu
muringga nguno, Yuda onindo noya mande ero,
noyoro, Kootno noyetenggoku ngu!
8 Ndadiro tero, ye oni nowoondoyemo hamoo
ma teyingo Anutdo oni kumooyingomu ngu yoku-
tuyerootoni, ko keta ootoogewanggo?
9 Kuri, nondo nguya no oo gura gura tero,
nguno Yisas Nasaret oningga oowooyi won-
goowega uni, ero tewono.
10 No Yerusalemno ngundiro tewono. No Anu-
tro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku,
ngundo ko no ngu kone ngu teni, ero ro-
goneroyingo. Nguro no Yisasro oni simoo bare
oowooyingga yoyoro, ya biyomimo yoyewono.
Oni gidarega yureyi kumoowero etoyi ngu, no
nguya mete yureyi, ero eyingo.
11 Yo, naru oowooyingga yambo ya bidodomo
oororo, ngu newendemo uro, nguro oni kowuri
yunowono. No sureyerootoowe, oni Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingomu yeningga ngu
Yisasro oowooyi ngu biyomi eya yokoyi, ero
ewono. No eneya sanggiri biyomi teyunowero,
nguro no oni simoo bare yoyoro, kowuri
yunoweroyimboro tewono. Ngundiro nangge,
nondo ende oriroko nguno nguya ko ngundiro
nangge tero toongeyingo, ero eyingo.

Pol Enengombo Yisasro Newendemo Hamoo Teyingo Nguro Murini Wesiyoro Ewo
(Aposel 9:3-19; 22:6-16)

12 Polndo mande gura eyingo. Yo, ngundiro tero, no ngu ko ngu Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, ngundo no rogoneroro so uyi nunootoyi, nguro no yoro Damaskas oororo, Yisas keyimo oniku yomburiyeroweroyimboro oorowuyingo.
13 Oni urungga, sa naru kewooro nguno sambononggo soru gura no bungomo dero ombutoni kenoyingo. Ene soru urungga oorengo ogisa dagaro urungga ooreyingo. Ngundiro tero, nono omburo, ngunonggo noya oni oorowuwootomu nguya himi yunoyingo.
14 Noore bidodo merako uro, wetoro, omukumundoonani wiriyowootowo. No manggowo gura ingootoowe, Hiburu mandenonggo noya ngandiro eyingo. Sol, Sol, ge ndawugaro no yomburineroote? Ge oo kuningo ngu kenggebo utoya ngu, gengombo ogingo yo! Ero eyingo.
15 Ngundiro etoni, nondo sumoo eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge onendo? Etoowe, Oo Bidodo Simburi ngundo gumi eyingo. No Yisas. Ge no yomburineroro, endeyooteku ngundo!
16 Ene ge ootoogeya, kenggebo mera wongooya dika! No gedo kongga tero endeyooteku, nguro geno ombuteno. No ge goyoro rogogerootoowe, noro kone ngu teya, ngunonggo ge mande murine kenowoku, ngu bidodo wesiyoya, eya endeyo. Ngundiro ero, nguro no geno ombuteno. Oo gidarega nguya kootuyisina, no ge etunggerowano.
17 No gengo dobookurige ko, oni sowe gidarega

Yuda oni kini, kandeyemonggo andangero goy-
oyingo. No sowenggerootoowe, oni sowe gi-
darega Yuda oni kini nguno oorowuwa.
18 Nondo ge sowenggerootoowe, oni songo
ngu doongeye goosootoni doongetewanggo.
Ngundiro tetoyi, ene ooreriko oorootenggoku
ngu yokoro, ene yowoorengoro, himimo
ombuwanggo. Ene Setanro yanggango ngu
yokoya, yowoorengoya, Anutno oorowuyi.
Ngundiro tetoyi, nondo enengo weti mbumbuwa
ngu andangetoowe uwa. No ene goweyemo
sunggi yetoowe, simoo bare ene noro
nowoondoyemo hamoo tero, ene kundingiyi
tunootewanggo, ero eyingo.
19 Polndo mande gura eyingo. Arisa, Oni
Urungga Agripa, no sambononggo oo gaboya
gaboya ngandiro etunerootoni, kenoro, nguro no
manggowo ma yokoyingo.
20 No koretero enengo mandeni Damaskas ende
nguro oni simoo bare, nguno wesiyoro eyingo.
Kootuyisina, no Yerusalem endemo oni simoo
bare, Yudiya oniro ende ngu bidodomo nguya,
ko, oni sowe gidarega Yuda oni kini, nguno
nguya no mande ngandiro wesiyoro ewono.
Ye komo nowoondoye hamoo yowoorengoya,
Anutno oorowuyi. Ye Anutno nowoondoye
yowoorengoya sarayi tunootetoyi ngu, arisa,
yengo endeyoweroyi muringga ngu nguya, simoo
bare doongeyemo, ngu sarayi nenengo tunooteyi.
21 No ngundiro etoowe, ngu muri damoningga
nguro nangge, Yuda oniro yowuru yano ene
nodowooro, nureyi kumoowero tewonggo.
22 Ene Anutdo no hoorooweneroro, yade om-

buro, ataga nga. Ngundiro nguro, no nga dikatenoku nga! Nguro ngu, no enengo mandeni wesiyoro, oni bingamiye kinimo, ko, oni bingamiyedodomo nguya etenoku nga! No mande songo gura ma eteno. Kini, kurimi, Moses, Anutro ingondudu eyingo onindo nga mandega kootuyisina oo tunooteweroyi ewonggoku, no nguya ngu nangge eteno.

23 Kurimi, Moses, ko, Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo. Kootuyisina, Krayis ngu, ene komo ogingo koorowooro kumoowa. Ene mere yokoro, oni simoo bare bidodoboro koreteyunoro, ko keta ootoogeyunowa. Ene Yuda oni simoo bare, sowe gidarega Yuda oni kini nguno omburo, enengo Mande Keta Mesarango wesiyoro, ero ko yoyoweroyimboro ombuyingo. Ene soru himi ngundiro noore enengo oore etuyerowo. Ero eyingo.

24 Polndo mande eroodoni, ngu naruno ngu, Pestasdo Polro mande toongooro, manggaru tero eyingo. Pol ge mboorombo goyoote! Ge Skul oowooyingga tero, ingondudu urungga tero, ingonduduge urungga oorengo ngundo goyeni wenonoote! Ero eyingo.

25 Ngundiro meno manggaru tetoni, asa, Polndo gumi eyingo. Pestas oni urungga, no mboorombo ma noyoyingo. No hamoo mande ero, no hamoo nenengo ingondudu tero, etenoku ngu!

26 Oni urungga Agripa, gedo nga oo nga bidodo kuri ingomukoote. Ngundiro nguro, nondo ngu wesiyoro, geno etenoku nguro no ma sosoreteno.

No ingooteno. Nga mande oo nga bidodo ngu gengo sodege, doongengge, ngu ma dagate. Kini, ge ingooteku, nguro no ngundiro etenoku, ndawugaro nguro, nga oo nga kombitero, ma tunooteyingo.

27 Oni urungga Agripa, ge bine Anutro ingondudu eyingo oniro mande, nguro nowoondogemo hamoo ingoote? No kuri ingooteno. Ngu ge nowoondogemo hamoo tete. Ero eyingo.

28 Ngundiro etoni, asa, Agripando Polya kootuyisina mande gumi eyingo. Naru ootuwoo bodaga ngano, ge mete ingoro noyeyi, Kristen tewano, bine? Ero eyingo.

29 Ngundiro sumoo yunoro etoni, Polndo mande gumi eyingo. Naru ootuwoomo, ngundi, naru pirunggano nguya, no nguro ma ingooteno. Ene no Anutno ngandiro yemboongetoowe, enendo mete ge, ko, oni bidodo ngano nguya nga mandega nga etoowe ingootenggoku, Anutdo hoorooweyerootoni, ene Yisasno nowoondoye no nowoondone ngundiro hamoo tewanggo. Ene no Anutno ma yemboongetoowe, ene sen no nunoyingo ngundiro ye ma yunowa, ero eyingo.

30 Polndo ngundiro etoni ngu, arisa, ngu naruno, Agripando Gabuman Pestas, Bernis nguya, oni mera oo sobosobo oni eneya bibitero oruwonggoku ngu, ngu nguya ootoogeyingo.

31 Ene ootoogero, endesina oorewero oorero, enengo nangge mande mande ero, ingoro eyingo. Nga oningga nga ngu, ene oo biyomi gura ma teyingo, nguro ene ureyi kumooweroyi kini, ko, ene ya biyomimo oruweroyi nguya kini, ero eyingo.

32 Ene ngundiro ingoro, etoyi ngu, asa, Agripando Pestasno gumi eyingo. Nga oningga nga ngu, ene mera bidodo sobosobo urungga Sisa enengo mande ingowero ngu, nguro ge mete ene ma yokootoyi toongewero, ero eyingo.

27

Ene Pol Yoro, Wanggo Sanganimo Yetoyi, Rom Merako Oorowuweroyimboro

1 Ene kuri mande ero gosiyoro yokootoyi, noore Itali merako Rom endemo oorowuweroyi, nguro ero, ya biyomimo oni gidarega Polya soweyerootoyi, Rom oorowuweroyimboro. Enendo me oniro tabango oowooyi Yuliyas, noore ngu kandeyemo yetoyi, ngundo yoyoro oorowuweroyimboro. Ngu me oniro tabango, enendo me oni onibi kandegura (100) sobosobo oriyingo. Yuliyas me oni yanggango oowooyidodo, ngundo ngu me oni watangga oowooyidodo nguromu gura, ngundo Sisaro ya oo bidodo sobowooyingo.

2 Ngu naruno, noore ngu Adaramitiyam ende nguro wanggo ngu sanganimo ooreyingo. Ngu wanggoga ngu Esiya merako wanggo uteku, nguno uwero oorowuyingo. Asa, noore oorowutooye, Aristakas oningga ngu Tesalonayika ende oni, merani ngu Masedoniya, ngundo nooreya wanggono oorero oorowuyingo.

3 Sengetoni suwoononggo, noore yade oororo, Sayidon endemo wanggo gosiyoyingo. Yuliyasdo muri metemi Polno ero tetoni, nguro ene Polndo mete ngu endemo uya, dobookuriyi yeyoni, ero

eyingo. Ngunonggo ene ooro wenonootoni ngu, enengo dobookuriyibo inoyingo.
4 Asa, noore Sayidon ende yokoro, ootoogero, oorowutooye, doogo urunggado wanggo wenggeremooyingo. Wenggeremootoni, nguro noore Sayiparas meradoni, ngu kootuyisina oorowuyingo.
5 Arisa, noore yade oororo, Silisiya mera, Pambiliya mera nguro wendeyi ngu kewoorokuri toongooro oorowuyingo. Noore yade oororo, Mayira ende Lisiya merako nguno tunooteyingo.
6 Ngu endemo nguno uro, me oniro tabangonggaku wanggo gura kenootoni, ngu wanggoga ngu Alekisandiriyanonggo, ene Itali merakono oorowuwero teyingo. Nguro ngu, ngundo noore yoyoro, wanggono ooreyingo.
7 Arisa, noore ngu wanggoga nguwoore ememangge yade yade oororo, naru gidarega nguno kiniteyingo. Ene ko yanggango teroodoyi, noore yade yade oororo, Nayidas mera namoko tunooteyingo. Ngu naruno nguno, doogo yanggango urungga oorero, ngundo noore nenengo toongeweroyigaku ngu gosiyerootoni, nguro noore gurasinanggo sawooto. Ngundiro nguro, noore yade yade oororo, Kirit meradoni ngu kootuyisina, Salomon ende nguro mera sosowo ngu namoko oorowuyingo.
8 Ene ko yanggango oorengo tero, noore Kirit wendeyi ngu dabemiwoore oorowuwooto. Kootuyisina, noore musiyo gura ngu wendeyi kandeyi musiyo gome, wanggo nguno gome oruweroyi. Ngu musiyonggano ngu Lasiya ende ngu namoko.

9 Doogobo wendeyi wenggeremootoni, nguro naru oowooyingga ngu noore kuri yokoyingo. Yuda onindo oowari rogo teyingomu, ngu naru kundingiyi ngu kuri kiniteyingo. Ngundiro kinitetoni ngu, asa, Yuda oni bidodo ene gome watayi. Wendeyi biyomi oorengo yeteku naruno, nguno ngu, wendeyimo endeyoweroyi naru kini, ero ingoyingo. Ngundiro nguro, Polndo mande yanggango yunoro, ero eyingo.
10 Ye ingonda teyi! Ataga ngu wendeyimo doogo urungga tunooteyingo naru. Noore ataga oororo ngu, asa, noore kowuri kenowato. No kuri ingooteno. Noore oororo ngu, asa, wanggo, oo sitowi, noorengo nguya oonootewato, ero eyingo.
11 Ene ngundiro etoni, me oniro tabango, wanggo dowooweroyi oni tabango, ko, wanggo nguro tabango oni, ngu bidodo Polro mandeni ngu ingootoyi, ene hamoo ma teyingo.
12 Ngu musiyongga ngu doogo urungga, nguro wanggo oruweroyi nenengo kini. Ngundiro nguro, wanggono oniku bidodo mande guranangge, ero gosiyoro, ngu musiyongga ngu yokoro sawero, ero eyingo. Ngundiro nguro, ene saro, oororo, Piniks endemo oruwato. Nguno ngu, doogo urunggano mete oruweroyi, ero eyingo. Piniks ngu Kirit meradoni nguro wendeyi kandeyiga. Ngu musiyongga ngu doogo urunggano kombitero oruweroyi musiyo gome metemi.

Doogo Urunggado Wendeyi Yeni, Biyomi Yeyingo

13 Sa uteku, ngu tanggeyisina doogo
imakeyingo tunooteyingo. Wanggono oniku
ngandiro kenoro ingoyingo. Ataga metemi,
nga wendeyi gidaresina nganonggo sawato,
ero ingoyingo. Ngundiro tero, ene wanggo
utoyiku, wesiyoro, yoro, ene Kirit meradoni
nguro wendeyi dabemi nguwoore oorowuyingo.
14 Naru bodaga nangge yokoro ngu, asa, ngu
naruno, sono doogo yanggango urungga oorengo,
ngu Kirit meradonimonggo nguno ombuyingo.
15 Doogobo wanggo ngu yanggango oorengo
wenggeremooro, wanggo pawangoro uro, nguro
ngu, ene nenengo toongeweroyi kini. Ngundiro
tetoni, nguro noore ngu wendeyi songgurano
nguno, kiyo awoongororiyingo.
16 Ngundiro tero, doogobo wenggereyerootoni,
noore meradoni bodaga ngu oowooyi Kooda,
ngu kootuyisina uyingo. Noore ngundiro
uro, ko yanggango tero, wanggo bobodimu
yowokoro, wanggo urunggaku sanganimo
yoyero gosiyeroyingo.
17 Wanggo bobodiku yowokoro, wanggo
urunggaku sanganimo yemukoro ngu, asa,
uto yoro, ngundo wanggo urunggakudodo
yowuruyeroro, yanggango gosiyoyingo.
Wanggo tabango oniku ngu ero, doogobo
noorengo wanggo ngu yoro yeni, Apirika
merako sagigo nguno sorero yurewa, bine
ero, nguro ene sosoreyingo urungga teyingo.
Ngundiro ingoro, nguro ene wanggoro uto
yanggango pirumi, ngu sosowoomo nguno
Ayen kowuri urungga oorooteku ngu yoro,
wendeyi newendemo oorongootoyi, keredi

sono newendemo oorooteku, ngu dowooyingo. Ngundo keredi dowootoni, nguno wanggoga ngu uto yanggangongga, ngundo dowootoni, kiyo pawangoro, awooyerootoni oriyingo.

18 Doogobo noore yanggango biyomi wenggerenggereyerootoni, ngundiro nguro, noore sosoretooye sengetoni ngundiro, ene damoni yero, sitowi dorowooyi wendeyimo uyingo.

19 Naru kabusayiga ngu kinitetoni nguno, wanggo nguro oo nggiringgarani nguya dorowooyi wendeyino uyingo.

20 Naru oowooyingga biyomi, noore sa, tootu nga ma kenoyingo. Doogo urunggado noore wenggerenggereyeroro oruwo. Ngundiro nguro, noore ngandiro ma ingoyingo. Kootuyisina, mera gurano tunootewato, bine, ngundi kini bine? Kinitetoni ngu, asa, noore ngu oonootewato, ero ingoyingo.

21 Naru oowooyingga, wanggono oniku oowari ma neyingo. Nguro ngu, Polndo ootoogero, kewooroyemo dikaro eyingo. Ye noro mande ingoro ngu, asa, Kirit mera ma yokoro, ngu noore ngandiro kowuri ma kenootooye, oo sitowi nguya ma yomburiyootoowe.

22 Ene no ataga yeno eteno. Ye komo nowoondoye imakeni. Ndatero nguro, ye kewooroyemo ngano oni gura ma oonootewa. Kini, wanggoga nga nangge ngu oonootewaku nga!

23 Suwoono, Anutro Engel oni, ngundo no doongenemo omburo dikayingo. Ngu Anutga nguno nangge no yambo mande tero, no enengo ko oni tero oorooteno.

24 Ngu Engel oningga, ngundo nono ngandiro

ewo. Pol ge ma sosorewero. Ge komo ooroya, merako oni koreteyingo, Sisa, Kootno nguno doongeyimo dika. Ingo! Anutdo enengo sumangeni, ngundo wanggono oni oorootenggoku, ko, ge nguya ngundo gome soboyerowa, ero eyingo.

25 Ngundiro nguro, ye ma sosorewero. No Anutro nowoondonemo hamoo, nguro mande oo ewoku, ngundiro nangge, komo engge tunootewa.

26 Ene wanggoga nga ngu, yade oororo, meradoni gura nguro keredi sanganimo uro, nguno biyomi yewa, ero eyingo.

27 Suwoo kande eraya kegidemboro namoraya nguno, wendeyi ngundo kiyo awooyeroro, yade oororo, wendeyi oowooyi Ederiyatik, nguno ngu, suwoo kewooro oorengomo ngu wanggoro ko onindo ngu ingoyingomu, ngu meradoni gura namokono mayeteto, ero ingoyingo.

28 Ngundiro nguro, ene wendeyi ooriroyi ngu rogo yowero. Ngundo onibi eraya (40 Mita) rogowoowonggoku ngu, ngundiro kenoro, yokoro, noore bodaga nguya oororo, ko ooriroyi rogowooyingo. Rogowootoyi ngu, onibiga kande eraya (30 Mita) ooriroyi rogo teyingo.

29 Nguro ene sosoreyingo. Noore yade oororo, mera digidodomuno ngu sanganimo bine oorewato, ero ingoyingo. Ngundiro nguro, ene wanggo nguro dowooweroyi digi, oowooyi Anka namoraya yokootoyi uyingo. Ene mera himi sodedo sengetoni kenowero, ero nguro yemboongeyingo.

30 Wanggo nguro ko oniku wanggo yokoro, saweroyimboro oore ereweyingo. Ngundiro tero,

ene wanggo bobodiku uto wesiyoro yokootoyi, ememangge ememangge wendeyi sanganimo uyingo. Ene ngundiro tero saweroyimboro, ene wanggoro oni sobosoboku ganayeroro, wanggo yanggango dowooweroyi Anka wesiyootoyi, ememangge ememangge wendeyimo uyingo. Ene ngundiro ganayerootenggoku, ene hamoo oorengo wanggo sosowoosina gosiyoro, nguwoore saweroyimboro teyingo.

31 Ene ngundiro tetoyi, Polndo oo kenoro, wanggo nguro tabango nguno, me onikuno nguya ero eyingo. Nga ko oni, ngando wanggoga nga yokoro samukootoyi ngu, ye oonootewanggo, ero eyingo.

32 Ngundiro nguro, me onikundo wanggo bobodi nguro utoku tootoongootoyi, wendeyino uyingo.

33 Sengewero, mera wendooketoni, Polndo oni simoo bare bidodo mande yunoyingo. Polndo ngu oowari neyi, ero, mande ingonduduye yanggango teyunoro, ero eyingo. Naru kande eraya kegidemboro namoraya kingo yokootoni, noore kawunani nenengo ma bibiteyingo. Noore oowaringga nguya ma neyingo.

34 Arisa, ngundiro nguro, no ye yanggango mande yunooteno. Ye komo oowari gura neyi! Ngundo ngu ye yanggango yunowa. Ingoyi! Yengo tabayemo uye gura ma biyomi yewa. Kini, ye bidodo gome oruwanggoku ngu! Ero eyingo.

35 Ngundiro ero, asa, ene doongeyemo oo manongoyingo gura yoro, Anutno esosootero, oosowooro damoni yero neyingo.

36 Ngundiro tetoni, oni simoo bare nowoondoye
metemi ingoro, ene nguya oowari yoro neyingo.
37 Noore wanggono oni ngu bidodo onibi kande
eraya, ko, onibi kabusa kande eraya gura, ko,
kandegura gidemboro guranangge gura sowey-
oro nguya (276) ngundiro wanggono oriyingo.
38 Oniku oowari mete nero yokoro, ene Wit
sisiku yoro, dorowooyi wendeyimo utoyi, nguro
wanggo kowuri urungga ma oruwo.

Wanggo Biyomi Yeyingo

39 Sengetoni, sa ooretoni, ene mera kenowong-
goku ngu, mera gura ene ngu merangga ngu ma
ingoyingo. Ene wendeyi kambini gura kenootoyi,
nguro keredi tama nguya gome. Nguro ene
wanggo nguno gosiyowero ingoyingo. Wanggo
yade uro, torige keredigo ooretoni ngu, ngu mete,
ero ingoyingo.
40 Mande ngundiro ero ingoro, asa, wanggo
gosiyowonggoku utoyiku bidodo tootoongootoyi,
wanggo nguro dowooweroyi digi, oowooyi Anka,
ngu wendeyimo nguno yokoyingo. Nguno nguya
wanggo yoonenengootoni toongeweroyi, nguro
utoyi nguya toongooyingo. Ngundiro tero, ene
wanggo nguro towi ngu doogobo ngu dowooton-
ingga, wendeyi tamako oorowuni, ero ngu yeyi
ooreyingo.
41 Ene oo ngundiro tetoyi ngu, asa,
wanggogaku, ngu digi sanganimo oorero, nguno
ndindi teyingo. Nguno yanggango oorengo
gagiwi yeyingo. Wendeyi urungga dookero,
ngundo wanggo sosowoomo oorongootoni,
wanggogaku ukeyingo.

42 Ngundiro tetoni, me onindo ngu ya biyomimo oni wanggono yoyoro mayeyingoku, yureyi kumoowero teyingo. Ngundiro ingoro, nguro wanggono oni ngu gura ma toongewero ingoyingo.
43 Ene me oni nguro tabango oninggakundo, ngu Pol hooroowewero ingoro, nguro ene me onino eyingo. Oni sono sanganiwoore sawero ingootenggoku ngu, ene mete koreteya sagigo oorowuyi.
44 Ye oni songo ngu, ene de sosi yoya, ko, wanggo ngaro gidare sowoosowoo yoya, ngu sanganiwoore sagigo oorowuyi! Ero eyingo. Ngundiro etoni, nguro oni bidodo sagigo metemi ooremukoyingo.

28

Pol Ngu Malta Meradonimo Nguno Oriyingo

1 Noore sagigo nenengo gome metemi mayero ngu, noore merako oni gura ngu sumoo yunoro ingoyingo. Ngu meradoningga ngu oowooyi Malta.
2 Ngu meradoningga nguno, oni simoo bare ngundo muri gome nooreno teyingo. Sambononggo sono omburo, mera gingo yeyingo. Ngundiro tetoni, ene de karo, ene noore yoyoro oorowutoyi, noore de yakoyingo.
3 Polndo de made gura bidodo yoro, de nombono kaworowo. Ngu de witungga nguno, sire gura de kookingo ingoro, endesina oororo, Pol kandeyimo oorero, wagaro kiyingo.

4 Sire biyomingga, ngundo ngundiro tetoni,
ngu meradonimo oni simoo bare, ngundo
sire biyomingga ngu Pol kandeyimo kiro
boorowooyingo, ngu kenoro, enengo nangge
ero ingoro eyingo. Hamoo nga oningga nga, ngu
oni yureni kumooyingo! Ene wendeyimo ma
kumooyingo, ene ngano ooroote. Nguro ngu, ene
muri nenengo nguro Anutga, ngundo ene keta
ma orini, ero ingowo. Ero eyingo.
5 Etoyi, Polndo ngu sire biyominggaku yoro
oorongootoni, de nombono soreyingo. Ene Pol
ngu sirengga ngundo kiwoku, nguro ma ku-
mooyingo.
6 Ngu oni ngu Pol sobowooro oruwonggoku, Pol
sirembo kiwoku ngu, koongetoni, ukero, uro ku-
moote. Ene Pol sobowoorootoyi, naru pirungga
oodoyi kinitetoni, ene Pol ma kumootoni, nguro
enengo nangge enengo mandenonggo ero ingoro
eyingo. Nga oningga ombuwoku nga, anut gura
oorooteku nga! Ero ingoyingo.
7 Ngu meradoningga nguno, oni tabango ko-
reteyingo ngu oowooyi ngu Pabiliyas nguno
oruwo. Ngu oningga, ngu ene merani koni nguya
urungga moore. Ngu oningga ngundo noore
yoyoro, enengo yano oorowuyingo. Ene noore
gome soboyerorootoni, naru kabusa yokoyingo.
8 Pabiliyas ngu eweyi ngu sayi. Sayini ngu
moondeyi ogingoro, kawuyi bisingoro oruwo.
Polndo ngu oororo, kenoro, Anutno nguro yem-
boongero, kandeyi tabangomo yero, Anutno ngu
oningga ngu sayiningga nguro yemboongeyingo.
Ngundiro tetoni ngu, oningga ngu mete teyingo.
9 Ene ngundiro tetoni, ngu meradoningga

nguno, oni songoku ngu kenoro, ingoro ngu, ene nguya sayi oni gidarega yoyoro, Polno mayeyingo. Ngundiro yoyoro mayetoyi, Polndo Anutno yemboongero, kandeyi tabayemo okootoni, mete temukoyingo.

10 Ngundiro nguro, ene muri metemi ngu nooreno tero, noore gome soboyeroyingo. Kootuyisina, noore sawero tetooye, oo songomboro ingoro, wenonowootomu ngu, bidodo wiyakoro, wanggono yeyingo.

Pol Ngu Yade Yade Oororo, Romno Tunooteyingo

11 Ene koretero noore kombo kabusa ngu meradoningga nguno oriyingo. Kootuyisina, noore wanggo gura doogo urungga naruno mayero ngu, meradoningga nguno oodoni, noore ngu sanganimo ooretooye, ngundo yoyoro oorowuyingo. Ngu wanggoga ngu Alekisandariya endemonggo nguro wanggomu, ngu sosowoomo ngu, anut godange ngu simoongo sangara eraga gabogaboyari teyingo. Ngu simoongo sangara eraga ngu oowooyari ngu Kasto, ko, Polas.

12 Noore ngu wanggoga nguno oorero, yade yade Sirakiyus endemo oororo tunooteyingo. Noore nguno naru kabusa oriyingo.

13 Noore ngu endega ngu yokoro, yade yade oororo, Regiyam endemo tunooteyingo. Kootuyisina, naru gurano, doogo sa uteku, ngu biyomisina ngu tunooteyingo. Nguro ngu, noore yade yade oororo, sengetoni, noore Putiyoli endemo tunooteyingo.

14 Ngu endega nguno, ngu Yisasro keyimo oni
gidarega yeyoyingo. Ngundiro yeyootooye, ene
noore soreyerootoyi, eneya nguno naru kan-
degura gidemboro eraya (7) enedodo oriyingo.
Ngundiro tero, noore Rom ende ooreyingo.
15 Rom endemo, Yisasro keyimo oni simoo
bare ngu noore mayewootoku, nguro mande
ingoyingo. Nguro ngu, ene ootoogero, yade
omburo, Apiyasno yowuruwooro ya nguno sono
oowari uriyoweroyi ya kabusa, nguno ene ooreko
noore yeyoyingo. Polndo ene oniku yeyoro,
ene Anutno esosootero, ene newende yanggango
ingoyingo.

Polndo Rom Endemo Mande Gome Ngu Wesiyoro Eyingo

16 Noore Rom ende newendesina utooye ngu,
Rom ende nguro mera sobosobo oningga, ngundo
ya gura inootoni, nguno ene songo orini, ero
eyingo. Nguno ngu, me oni guranangebo nguno,
Pol sobowooya orini, ero eyingo.
17 Naru kabusa yokoro, Polndo Yuda
oniro tabango oni negoyerootoni, mayero
yowuruwooyingo. Polndo mande yunoro,
ngandiro eyingo. Ye dobookurine, no oo gura
tero, noorengo oni nga ma yomburiyeroyingo.
Noorengo osisambananimboro mamana mande
ngu gura ma yomburiyoyingo. Ene Yerusalemno
ngu, no kingo noyoro, ya biyomimo noyewonggo.
Ngunonggo noyoro, Rom oni kandeyemo
noyewonggo.
18 Rom onindo noro mandene ngu ingoro ngu,
ene ngandiro eyingo. No biyomine gurano nureyi

kumooweroyi nguya kini. Ngundiro ero, nguro
ene noyokootoyi, toongewero teyingo.
19 Ene Yuda onindo ngu mandega ngu utoro,
oorongooro, yokootoyi ngu, nguro, no oore gura
kini. Ngundiro nguro, no oni urungga, Sisa,
ngundo noro mande ingoni, ero, no nguro meno
eyingo. Ene ngu noro dobookurine nguya oo
gurano eneya mandega, ero kini.
20 Ngu muringga nguro ye negoyerootoowe,
nga mayetenggoku nga, no ye yeyoro, mande
yunowero. Noore Iserel oni bidodo ene
sobowootetoku, ngu Krayis ngu Anutdo noore
ko yoyoweroyi sunggi yeyingo oni, ngundo
sobowootenggo. No nguya ooga newendemo
hamoo tetenoku, ngundiro muringga nangge,
nga uto yanggangongga nga ngu, ene no
gosinerootoyi oorootenoku nga! Ero eyingo.
21 Ngundiro etoni, Yuda onikundo Polno mande
gumi eyingo. Yuda merako oni ngu gurado
ngu mandega nguro gengo mande ngu noorengo
so uyi soweyootoyi, ngano mayetoni, noore ma
kenoyingo. Yuda oni gurado ngano mayero, geya
mande biyomi gura nguya nooreno etoyi, ma
ingoyingo.
22 Ene noore gengo ingondudu ko gengo mang-
gogemonggo etoyi, ingowero ingootetoku nga!
Noore mande ngandiro ingoyingo. Oni simoo
bare mera bidodomo, ngundo gengo Yisasro key-
imo oni nguya mande biyomi kootuyisina etoyi,
nguro noore gengo manggogemo mande nenengo
ingowero ingowato, ero eyingo.
23 Ene naru gurano ko yowuru tewato, ero
mande gosiyoro eyingo. Ngu naruno ngu, oni

simoo bare oowooyingga oorengo Pol oruwoku, yangga nguno mayeyingo. Suwoononggo yade oororo suwootetoni ngundiro, nguno ngu, Polndo mande koyi ngu tero, ngu Anutro mande muriningga, ngundo simoo bare enengo soboyerooteku, ngu muri nenengo etuyeroyingo. Pol ene ko yanggango towoongoro tero, oni simoo bare enengo mandeni tunoo oorengo hamoo nangge wesiyoro etuyeroyingo. Ngu ngandiro eyingo. Kurimi Moses, Anutro ingondudu eyingo oni, ngudodo Anutdo Mesayiya Krayis, noore ko yoyoweroyi oni, enendo soweyoweroyi, nguro eyingo. Ngundiro eyingomu, ngu oo ngu bidodo Yisasno engge tunooteyingo ngu! Ero eyingo.

24 Oni gidarega ngu Polndo mande ewoku, nguno nowoondoyemo hamoo teyingo. Ene oni gidarega ngu nowoondoyemo hamoo ma teyingo.

25 Ngu onikundo enengo kewooroyemo mande mande ngu ero, ingonduduye ngu songo songo ingoro, nguro ene damoni yero sayingo. Ene koretero, Polndo mande gura wesiyoro yunoro eyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo mande hamoo oorengo ero, noorengo osisambanani ngu yunoro, Anutro ingondudu eyingo oni Ayisaya manggowoomonggo, ene Anutdo ngandiro, ero eyingo.

26 Ge ngu oni simoo bare nguno ooroya, mande ngandiya yuno. Ye mande mande ingoro ngu, ene ye nguro muri gome ma ingowanggo. Ye doongeteroruwanggoku, ene ye oo gura gome ma kenowanggo.

27 Ngu oni simoo bare nguro nowoondoye ngu ukingoyingo. Sodeye nguya mande in-

gowero sureyekini yeyingo. Ene doongeye kuri ukingowonggo. Ene nga oo nga bidodo ma tero ngu, asa, doongeyembo oo gome kenoro, sodeyebo mande gome ingoro, nowoondoye ngundo mande muri ngu gome ingondudu-wooro ingowanggo. Ngundiro tero ngu, asa, ene nowoondoye yowoorengoro, nono ombutoyi, nondo ene yomosiyerootoowe, mete tewanggo. Anutdo ngundiro eyingo. Nga mandega nga Anutdo ewoku, ngu ataga nguya, ngu hamoo mande. Ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)

28 Asa, Polndo mande gura soweyoro eyingo. Yo, ye Yuda oniro tabango ye komo ingoyi! Anutdo noore ko yoyoweroyi muringga, ngunonggo Anutdo oni sowe gidarega Yuda oni kini nguno mande ero soweyootoni oorowuwo. Enendo ngu mande ngu ingowanggoku ngu! Ero eyingo.

29 Polndo ngu mandega ngu ero yokootoni, Yuda oni ene sayingo. Enengo nangge mande ero, ronggesambi urungga teyingo.

30 Dagoma eraya bidodo, Pol enengombo ya gura uriyoro, nguno oruwo. Oni Polno mayetoyi, ene muri gomemu ngu teyunowo.

31 Polndo Anutro mande muringga, ngundo simoo bare enengo soboyerooteku, nguro gome gome wesiyoro eyingo. Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, nguro mande ngu simoo bare bidodomo wesiyoro ero, ene ma sosorero, ene gome etuyerowo. Ene mande yootunoro, yang-gango oorengo etoni, oni gurado mande ma ewero, ero ma roogo teyinoyingo.

ANUTRO MANDE KETA
The New Testament in the Rawa Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Rawa long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rawa (Rawa) (Rawa)

Dialect: Rawa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f5bc84a-4dea-522b-980c-a11c545b87cc